זכור ואל תשכח

ירמיה טסלר

זכור ואל תשכח

(מקלויזנבורג — דרך אושביץ — לירושלים)

בעריכת

צבי גוטליב

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

שנת אם אשכחך ירושלים **תשכ"ח** ימיני לפ"ק

בתובת המחבר:
ירמיה טסלר
רחוב כובשי קטמון 25
טל. 37005
ירושלים.

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
דפוס דעת, ירושלים
Printed in Israel
ירושלים עיה"ק, תשכ"ח

כל הכנסות הספר מוקדשות לצרכי צדקה.

זכור ואל תשכח / ירמיה טסלר

מוקדש
לזכר נשמות
הוריי, אחיי, אחיותיי ובני משפחותיהם,
שנהרגו ונשרפו על קידוש השם על־ידי
הצוררים הנאצים ימ״ש, בתקופת השואה
והחורבן. ה׳ ינקום דמם.

התוכן

חלק א'

פרק א'	יהדות הונגריה בתקופת השואה	11
פרק ב'	חג המצות וחרדתו	14
פרק ג'	מאסרו ושחרורו רבינו מסאטמאר שליט"א	18
פרק ד'	עשרת ימי חרדה בבונקר	29
פרק ה'	הרה"צ מסאסוב זצ"ל	34
פרק ו'	מהבונקר אל הגיטו	39
פרק ז'	הגיטו מתחסל	45
פרק ח'	בדרך לאושביץ	51
פרק ט'	הצלת האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א	56
פרק י'	אושביץ וזוועותיה	65
פרק י"א	במחנות המוות	92

חלק ב'

פרק י"ב	תקוות־שוא	102
פרק י"ג	ימים הנוראים בקופערינג	107
פרק י"ד	ניצני ישועה	115
פרק ט"ו	בשורת השחרור	120
פרק ט"ז	מ"ב מסעות	123
פרק י"ז	רומא	127
פרק י"ח	חזרה לקלויזנבורג	131
פרק י"ט	בארץ־ישראל	138
פרק כ'	משפחת בית אבי	141
פרק כ"א	קורות בני־ביתי	144
פרק כ"ב	עם הסיום	154
	זכור ואל תשכח	159
	נספחים	164

רשימת התמונות

הבית שלנו בקלויזנבורג	17
כ"ק רבינו מסאטמאר שליט"א	22 ,26
מכתב רבינו ליום כ"א כסלו תשכ"ח	28
הרב מסאסוב זצ"ל	35 ,38
בניו של הרב	37
תושבי קלויזנבורג מובלים לגיטו	43
מעינויי הגיטו	49
ביהכ"נ של הקהילה הספרדית בקלויזנבורג	52
האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א	57 ,63
הכניסה הראשית לאושביץ	67
3 קומות של מיטות האסירים	68
בלוק מס' 10 ו־11	69
שער הכניסה לבירקנאו	70
הסלקציות	72 ,73
אסירים ואסירות לאחר הגילוח	75
מלקות לאסיר יהודי	76
נאצי משסה כלבו באסירים	77
המשרפות הראשונות	79
המשרפות המשוכללות	80
שריפת גוויות	81
בריכה שלתוכה נשפכו אפר הקרבנות	82
נשים וילדים בדרכם לתאי הגאז	84
"מנוחה אחרונה" לפני ההשמדה	85
המוני בני־אדם נפלטים מהקרונות	93
אסירים ממיינים השוד והביזה	96
הרב יוסף יהושע גרוס	109,112
לוח זכרון לעשרת אלפים קדושי דעש	133
רבה של דעש זצ"ל	134
מכתב קהל עדת יראים בקלויזנבורג	136
המחבר ובנו	139
בנו הצעיר ז"ל של המחבר	149
פרוטוקול מישיבת ועד שיכון "רב טוב" בירושלים	155
המצבה שעל ציון מרן ה"ייטב־לב" זצוק"ל	156
מגילת הפורענות והשחרור	158

הקדמה

אודה לה' שהחייני וקימני, ודרך חשכת הגלות הדוויה ומחנות ההשמדה הביאני לירושלים עיר הקודש, להקים את ביתי מחדש — לאחר כל המאורעות והתלאות שעברו עלי בימי־האימים ושנות־ההכחדה על ידי הצוררים הנאצים ימ"ש.

מעולם לא משכתי בעט סופר ולא נשאתי את לבי אי־פעם להדפיס קורות חיי. באם ארצה להעלות עלי גליון את כל מוראות השואה ומבול היסורים שעברו עלינו — הנייר יכלה והעט ילאה לתאר טרגדיה נוראה זו. בידו של כל אחד מרבבות הניצולים לכתוב ספר שלם ומגילה ארוכה על כל הקורות אותו בשנות־אימים אלו.

אך, למען ישמרו הדברים למזכרת־נצח, לשנים הבאות ולדורות הבאים; לבני, לנכדי, לניני ולכל יו"ח, מכל אשר קרה אתי ועם בני משפחתי בימי העברה והזעם — אמרתי להעלות בחיבור זה סקירה כללית וקצרה ממה שעברו עלינו.

פשפשתי במעשי, להבין ולדעת מה הזכות שעמדה לי ולבני ביתי, להנצל מבור ציה וצלמות הגרמני ולצאת לאור גדול — עם בואי לגבולות ארה"ק. לא מצאתי אלא זאת, אשר הן בעודני בגלות הונגריה ורומניה, טרוד ובהול בפרנסתי — זכיתי לפעול רבות בעניני הציבור, שלא על־מנת לקבל פרס, הן בכוחי והן בהוני להוזיל כספים מרובים למען הכלל. זאת ועוד: באותם ימי הזעם, נאנח ונאנק תחת אגרוף הברזל הנאצי — נדרתי בלבי, כי אם נזכה, אני ובני־ביתי, להמלט בחיים מהגיהנום הגרמני, אתמסר ביתר־שאת לפעול ולהפעיל בעניני צדקה וגמילות חסדים.

זכות הצדקה, בודאי עמדה לנו לעבור, בע"ה, את כל שבעת מדורי הגיהנום הנאצי ולהגיע לחוף מבטחים בארצנו הקדושה.

חיבורי זה נחלק לשני חלקים: החלק הראשון מתאר את הגזירות והפרעות שעברו עלינו מעת שהצורר הנאצי פרש ידו על יהדות הונגריה; התחלת פרשת התלאות והיסורים — דרך הגיטאות ומחנות הריכוז — עדי הגיענו למחנות ההשמדה באושביץ.

בחלק זה מוקדש גם פרק מיוחד על פרשת מאסרו והצלתו של כ"ק מרן רבינו שליט"א מסאטמאר, וכן תיאור נפרד על מאסר והצלת האדמו"ר רבי יקותיאל יודא הלברשטאם שליט"א, שהיה גאב"ד עירנו קלויזנבורג.

בתחילת סיפורנו על תנאי החיים באושביץ — מוקדש גם פרק מיוחד על "אושביץ וזוועותיה", בו מסופר על המאורעות והזוועות שעברו על אחינו בני ישראל במחנות־השמדה אלו, בהם מצאו את מותם, במיתות שונות ומשונות, יותר משלשה מיליוני בני עמנו, הי"ד.

בחלק השני מסופר על תנאי חיינו האיומים באושביץ, ניצני הישועה וימי השחרור — עדי בואנו לירושלים עיר הקודש.

עם השלמת חיבור זה (המהווה גם מהדורא שניה של החלק הראשון מספרי "זכור ואל תשכח", שיצא לאור בשנת תשי"ז) — לא אוכל להמנע מלציין על שזכינו לימים הללו, בהם אירעו פלאות ונסי השי"ת כפי שלא היו זה רבות בשנים, כאשר בכח הנשק ההרסני שלהם קמו והתלכדו נגדנו צבאות מדינות ערב, במטרה אחת ויחידה: להכחיד ולהשמיד, חלילה, עם ישראל שבארה"ק מתחת שמי ה', והקב"ה ברוב רחמיו חס על עמו הנבחר, בני א־ל חי, והצילנו מידי שונאינו ומבקשי רעתנו, בנסים גלוים ונפלאים; קרן ישראל נתרומם לעין כל, כנבואת הנביא מיכה: "והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת ה', כרביבים עלי עשב וגו' תרום ידך על צריך וכל אויביך יכרתו" (מיכה ה);

זכינו, בעז"ה, לאיחודה ושלימותה של ירושלים, לאחר שנות פירוד ופיצול, בהם לא דרך כף רגל יהודי בחלק המקודש ביותר של העיר, ופחד הישמעאלים סר מאתנו, בע"ה.

לבנו תפילה לה', כי שלימות זו לא תיפגע עוד לעולם, כמובא בקטע ההקדמה לפרק קכ"ה שבספר תהלים עם פירוש "תפלה למשה", מהרה"ק מרן בעל ה"ישמח משה" זצוק"ל: "מבטיח לישראל שלא יהיה עוד שום כוח לישמעאלים ליקח ירושלים מישראל"; והקב"ה יזכנו לראות במהרה בנחמת ציון וירושלים ולהתגשמות דברי הנביא ישעיה: "כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו'", ויחיש גאולתנו ופדות נפשנו בגאולה האמיתית והשלימה, על ידי ביאת גואלנו צדק בקרוב ממש, אכי"ר.

ירמיה טסלר

פרק א'

יהדות הונגריה בתקופת השואה

מצבם הכלכלי של יהודי הונגריה, בשנים האחרונות שלפני השואה, תחת שלטון ההונגרים, היה בכל רע. מקורות הפרנסה המבוססים נתדלדלו ונתרוקנו כתוצאה מגזירות שונות וחוקי־רשע אכזריים שיצאו מידי השלטונות.

להמחשת המצב באותם הימים, ראוי לצטט כאן פרטי החוק שיצא בזמנו, בחתימת ראש המיניסטרים (חוק מס. 7720/239). כל עיקרו של חוק זה היה מיועד לאזרחי המדינה הלא־יהודים, במטרה לקבוע בצורה הכי־ברורה באם לא נמצא במשפחתו שורש או גזע יהודי.

לכל אזרח במדינה, פרט ליהודים, הוגש שאלון מפורט, בן 18 סעיפים, בו נדרש למלאות הפרטים הבאים:

1. שם ראש המשפחה
2. שם האשה
3. שמות בני המשפחה
4. אמונתם
5. באם לא נשתנה אמונתו מיום הולדו
6. באם כן — למה ומדוע ?
7. תולדות הוריו ויחוסיהם
8. אמונת אביו
9. אמונת אמו
10. זמן נשואי הוריו
11. שם אבי אביו ואמונתו
12. שם אבי זקנו ואמונתו

13. שם אם זקנו ואמונתה
14. אמונת אב אבי־זקנו — מצד אביו
15. אמונת אם אבי־זקנו — מצד אמו
16. באם לא החליפו אחד מזקניו את אמונתם
17. באם לא התכוונו הוריהם להחליף אמונת ילדיהם
18. אמונת זקניו ותולדותיהם, החל משנת 1849.

על כל אחד ממקבלי השאלון הוטל לצרף תעודות ומסמכים המאשרים את כל האמור בשאלון זה. פרק זמן קצר הוגבל למילוי שאלונים אלה, ומי שלא החזיר שאלונו בתום הזמן המוגבל, היה עלול להענש קשות.

אזרחי המדינה ידעו היטב, כי חודו של החוק מופנה נגד היהודים, וכי רק בגללם הם נאלצים לעמוד בגזירה זו. גם שופרות התעמולה הרשמיים, הרדיו והעתונות, הסבירו כי מטרת החוק היא נגד היהודים בלבד ואשר בגללם סובלים שאר האזרחים. כך החלה הסתה פרועה נגד יהודי הונגריה ומצבם הכלכלי היה הולך ורע. בכל מקום אשר יהודים מצויים שם; בעיר ובעיירה, בכרך ובכפר, צצו ונוסדו ארגונים אנטישמיים (כדוגמת ארגון "בארוש" — ארגון בתי המסחר) אשר כל מטרתם היתה לדחוק את רגלי היהודים ולנשלם ממקור פרנסתם או לבטל את קיומם של בתי המסחר היהודיים בעיר.

אחת ממטרות ארגונים אלה היתה להסגיר את בעלי המסחר והעסק היהודיים לשלטונות הצבא. קבוצות מיוחדות הוחדרו על־ידם בין היהודים, במטרה לרגל ולהסגיר את היהודים לשלטונות. מלבד זאת, בדקו ותרו בספרי הטלפונים אחרי שמות בעלי צליל יהודי וכך הסגירום לשלטונות. לא אחת קרה שהנקרא להתיצב לצבא היה זקן מופלג בא בשנים, אשר על אף גילו לא שוחרר משירות הצבאי, ועליו היה לשאת בכל הטורח והמעמסה הקשה מנשוא גם לצעירים. שיטה זו היתה מחושבת מראש על ידי שלטון הרשע לחיסול יהודי העיר, כפי שאמנם קרה בזקנים אומללים אלה, בערבות גליציה ואוקרינה, אשר נפחו את נשמתם מרוב תלאות ושעבוד שלא יכלו לעמוד בהם.

גם זכות האזרחות נשללה מהמוני יהודים והוגבלה רק לאלה שנולדו במדינה. ז'נדרמים (שוטרים) מיוחדים הופקדו לחפש אחרי יהודים, בכל עיר ומחוז, באם יש להם תעודת אזרחות. תעודות אלה הוצאו רק בעיר הבירה, בודפסט, וקבלתם היתה כרוכה בהרבה עמל ויגיעה, וכן בהשקעות מרובות, אשר לא כל אחד יכול היה לעמוד בהם. כך נשללה האזרחות מיהודי מחוזות מרמרוש, מונקאטש והדומה, אשר נחשבו בעיני השלטונות כאזרחי גליציה ולא זכו לתעודה הנכספת.

חוסר תעודת אזרחות בתקופה ההיא היתה מסתיימת בגירוש ואבדן חיים. אומללים אלה, משולליי האזרחות, הובלו, כבולים בשלשלאות ברזל, עד לגבול פולין אשר כל באיה לא ישובון ורק אחדים ממש יצאו משם בדרך נס.

פרק ב׳

חג המצות וחרדתו

הגיע חודש ניסן, והצרות הלכו ותכפו. שמועה רודפת שמועה, כי מצב היהודים תחת שלטון הרשע הולך ורע מיום ליום ומשעה לשעה. בשבת הגדול, בשנת תש״ד, הגיעה אלינו הבשורה המרה, כי כל אחינו היהודים הדרים במחוז מרמרוש — קארפאטרוסינסקי הוצאו מבתיהם ונאספו כולם בבית הכנסת הגדול שבעיר ומשם נשלחו לגיטו, תחת משמר כבד.

באותם הימים קבלתי מכתב קורע־לב מתלמידיו המקורבים ביותר של כ״ק רבינו שליט״א מסטמאר: מוה״ר יעקב צבי פרידמן ומוה״ר ליפא פרידמן הי״ו, בו הם מתארים את המצב הנורא השורר בבית רבינו.

כן קבלתי מכתב אישי מרבה של סיגעט, הרה״צ יקותיאל יודא טייטעלבוים הי״ד, בו כותב:

ב״ה, א׳ ויגש תש״ג לפ״ק, סיגעט יע״א.

רב שלום וברכות אל כבוד ידידי היקר מוה״ר ירמיה טסלר נ״י. אחדשה״ט.

היות שקשה לי הכתיבה לכם, מחמת שהייתי מרגיש בעקבי היינו הקשה השוררת כעת, אך הייתי מוכרח לבוא לפניו בשורות הללו מחמת שאין לי ברירה אחרת, רק לספר את מצבי לפני ידידי שיעמדו לעזרתי כעת מחמת צוק העתים, בעו״ה. הרבה הרפתקאות עברו על ראשי ל״ע, ורק ביום העל״ט בזאתי לביתי, וגם עתה הנני עומד תחת השגחת הרופאים. מובן שהדברים הללו עולים להוצאות גדולות ורבות עד שאין

בכוחי לסבול אותם ולנשאם, — אמרתי אשיחה לידידי היקר לסמכני ולתמכני בתמיכה שיש בה ממש, לכלכל ההוצאות כפי יכלתי. הגם שהנני יודע שכל אחד יש לפניו ענינים גדולים, אעפ״כ מה שיש ביכלתו בודאי יעשה גם עבורי. ובטוחני שזכות אבותי הצדיקים הקדושים יעמוד לנו, שנזושע עד מהרה ונספר אז רחמי שמים וחסדיו. ותקותי שלא ישיב פני ריקם, והנני מצפה לרחמי שמים שאזכה לשמוע גם ממנו בשורה טובה ונזכה להפק״ד מהרה בדבר ישועה ורחמים, בב״א.

ידידו דושה״ט באהבה רבה ואה״ע

נאום הק׳ יקותיאל יודא טייטעלבוים

נרגשתי עד מאוד עם קבלת מכתבים אלה, כאשר נוכחתי לראות בהתגברות צוק העתים, אשר קדושים אלה פונים אלי, הקטן, ומבקשים עזרה. אך, מאידך, גברה שמחתי כאשר אינה ה׳ לידי לקחת חלק בקיומם של צדיקים אלה, ועשיתי כמיטב יכלתי להקל את מצבם.

✡

בתקופה ההיא הגיע לביתי בחור אחד מתלמידי רבינו, אשר היה מפליטי סלובקיה, מצויד במכתב־המלצה מרבינו שליט״א, בו מבקשני לטפל בבחור יקר זה ולהצילו. במכתב זה כותב רבינו:

ב״ה, א׳ בא תש״ג לפ״ק.
שלום וכט״ס לכבוד תלמידי וידידי
מוה״ר ירמי׳ טעסלער נ״י
אחדש״ה

היות ומוכ״ז הבחור כהלכה, תלמידי החביב אצלי, מופלג בתורה ויר״ש, בר אבהן מוה״ר אברהם דוב נ״י, נוסע לעירכם לדרכי ענינו, כאשר יספר פא״פ, אע״כ אבקשו לעמוד ולקבלו בסבר פנים יפות ולקרבו בכל מה דאפשר, כי הוא בחור בתויר״ש ולאו בכל יומא אתרחש כוותו. והשי״ת ירחם על עמו וצאן מרעיתו ויתרומם קרן תוה״ק במהרה.

והנני בזה ידרו״ש וטובתו כ״ה, באה״ר

יואל טייטעלבוים

מצבו של בחור יקר זה נגע ללבי, ושלחתי אותו — יחד עם בני משה ע"ה — לישיבת הרב מפאיא, על חשבוני, ושם שהה עד לתקופת השואה.

✡

ליל הסדר היה עבורנו ליל חושך ואפלה. המרור שאכלנו המחיש לנו יותר מכל את המרירות האמיתית שהיתה מנת חלקנו באותם הימים. ביטא זאת, במילים ספורות, ילד השעשועים, מאיר'ל בן ה־5 בנו של כ"ק הרה"צ מקלויזנבורג שליט"א, שנחבא בביתנו. בעמדו לשאול את ארבעת הקושיות; נענה הילד הרך: „ר' ירמיה לעבן, איך וויל אייך פרעגען די פיער קושיות". הילד עצר פתאום בדבריו ונאנח. לשאלת בתי: „מאיר'ל, למה תאנח?" — ענה ילד־השעשועים: „על הצרות שבאו על עם ישראל".

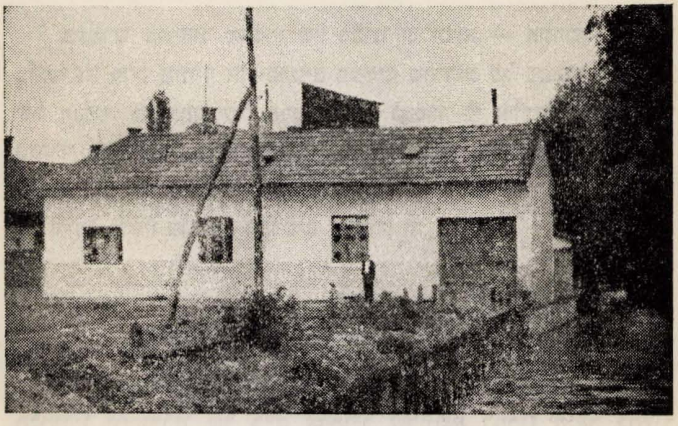
תשובה זו, שיצאה מפי ילד רך שטרם טעם טעם חטא ואשר כבר עמד בשכלו הקטן על צרתם של ישראל — שברה את רוחנו ועינינו זלגו דמעות. דבריו הקצרים ביטאו במילואם את הטרגדיה הנוראה שבאה כחטף על שה פזורה ישראל.

כך עברו עלינו ימי חג הפסח, חג חירותנו, אשר בשנה זו היו לנו לימי תמרורים, ימי בכי ונהי, ימי צרה ומצוקה. במקום אורה וחרות — חושך, אפילה ומצוקה. מרירות ולענה — במקום אור צח ומצוחצח. אותם הימים היו בעיצומה של הגזירה שאסרה על כל איש ואשה מתושבי העיר לצאת מפתח ביתו, מלבד מספר שעות ביום. כך היינו חבויים בבית כל הזמן, שרויים בפחד מתמיד עשרים וארבע שעות ביממה, מתוך דאגה וחרדה לימים הבאים ולשעות הבאות. על גופנו חזינו אותה קללה האמורה בתורה: „בבקר תאמר מי יתן ערב, ובערב תאמר מי יתן בקר, מפחד לבבך אשר תפחד וממראה עיניך אשר תראה" (דברים כח).

שער החצר היה סגור ומסוגר. אין יוצא ואין בא. בכל עת שהגיע לאזננו קול צעדי אנוש, או צלצול הפעמון שבבית, היו הלבבות הולמים בחזקה, פן ואולי צעדי האויב הם המתנכל לנפשנו. ברגעים אלה, התחבאנו בעלית הבית, עד אשר ידענו ברורות כי

חלפה הסכנה וכי אפשר לחזור לבית. כדבר הזה אירע לנו לא אחת, בשעות היום והלילה.

הבית שלנו שכן בקצה העיר, מרחק של כחצי שעה נסיעה לגבול מדינת רומניה. כך שימש בית זה כמקום מקלט זמני ליהודים רבים שהצטיידו בתעודות מזויפות והתכוננו לעבור את הגבול. אין לכן כל פלא, כי נוסף על הפחד הרגיל, הייתי שרוי בפחד כפול ומכופל פן יוודע לשלטונות, כי ביתי משמש כמקום מקלט לבורחים.

הבית שלנו בקלויזנבורג

באותו פרק זמן הגיע לביתי חתן כ"ק אדמו"ר שליט"א מסטמר, הרה"צ חנניא יו"ט ליפא טייטלבום זצ"ל, אב"ד מסאסוב, וזוגתו הרבנית רויזא'לע ע"ה, בתו של רבינו. הם שהו אצלי ימים ספורים בלבד, כי כל מעינם היתה נתונה לעבור את הגבול.

עודנו עסוקים בתכנית הבריחה — והנה הגיעה לאזנינו השמועה המדהימה כי כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מסטמר, נאסר על ידי הז'נדרמים שהובילוהו לבית המאסר.

בשורה מעציבה זו פגעה בנו כרעם, והחלטנו לעשות את כל המאמצים לשחרורו. התקשרתי עם עורכי־דין מפורסמים שינסו לפעול אצל השלטונות, אולי יצליחו להביא לשחרורו — אך, כל עמלנו היה לשוא, ורבינו הועבר, יחד עם מלוויו, לגיטו.

פרק ג׳

מאסרו ושחרורו של כ״ק אדמו״ר שליט״א מסטמר

בעמדנו בתיאור מאסרו של רבינו שליט״א — אמרתי להקדיש בספר זה פרק מיוחד ובו פרטים מעטים מהידוע על מאסרו ושחרורו של רבינו. מרביתם של פרטים אלו נמסרו לי על־ידי גיסי היקר מוה״ר צבי פנחס מושקוביטש שי׳ אשר היה איש אמונו ובא־כוחו היחיד של רבינו בארץ הקודש באותם ימי הפורענויות, ועמל רבות לשחרורו, ומפיו מובאים הפרטים שבפרק זה.

✡

בעת שרבי־הטבחים הנאצים ימ״ש טיפלו במרץ בהעברת יהודי הונגריה למחנות־ריכוז, לשם העברתם למחנות ההשמדה — התחילו תלמידיו ומקורביו של כ״ק אדמו״ר שליט״א לתכנן היאך להציל את רבינו מאש־התופת ולהבריחו למדינת רומניה, שם היתה עדיין האפשרות להגירת יהודים.

בהתאם לתכנית, שיחדו קצין גבוה מצבא ההונגרי אשר עליו היה לחדור למחנה צבאי ולקחת משם מכונית צבאית שעליה חרות סמל הצלב־האדום.

בשעות הערב המאוחרות יצאה המכונית, כשבתוכה כ״ק אדמו״ר שליט״א, הרבנית שתחי׳, הגבאי מו״ה יוסף אשכנזי הי״ו, הרה״צ מביקסאד הי״ד וכן מספר מצומצם של מלווים.

מטרת הנסיעה היתה קלויזנבורג; לביתו של מחבר ספר זה, שעליו היה לדאוג להבריח את רבינו לגבול מדינת רומניה. המדריך, שעליו הוטל התפקיד להדריך את הנוסעים לקלויזנבורג לא הצטרף,

לביש־המזל, לנסיעה זו וגם איש מהמלווים לא ידעו את הכתובת הנכונה של הבית. מחוסר ברירה, החליטו הנוסעים להשאר במכונית עד אור הבוקר, עד שיוודע להם הכתובת הנכונה.

נהג המכונית, שחשש לחייו באם לא יצליח להחזיר את המכונית למחנה עוד לפני זריחת השמש — איים לפתע על הנוסעים, באקדח שלוף בידו, לעזוב מיד את המכונית; אחרת — ירצח את כולם.

בראות הנוסעים, כי סכנה חמורה מרחפת על חייהם, ירדו מהמכונית וכל אחד התפזר במקום אחר בחשכת הלילה. אך, הז׳נדר־מים שהסתובבו ברחובות הרגישו בבורחים ואסרו את כולם. כל זה ארך שעה מועטת בלבד; מבלי לעורר את תשומת לב יהודי קלויזנבורג שישנו את שנתם ולא ידעו על כל המתרחש.

בחדר המעצר, מקום שרבינו היה עצור שם, היה חלון קטן, גבוה מקומת איש, אשר לא היתה כל אפשרות לראות דרכו מהנעשה בחוץ. הגבאי הנאמן, מו״ה יוסף אשכנזי הי״ו, הציע לרבינו שהוא (הגבאי) יקח אותו על כתפיו ויעמוד אתו מול החלון, בכדי שעוברים־ושבים יבחינו בדמותו של רבינו העצור.

רבינו הסכים להצעתו, וכשעמד מול החלון, נענע רבינו במטפחת בכדי לעורר תשומת־לבם של היהודים העוברים שם. ואכן, עובר־אורח אחד הבחין מיד בדמותו של רבינו הנמצא מאחורי סורג ובריח. דמעות זלגו מעיניו של זה, בראותו מיהו האסיר, והביא מיד דבר־מאסרו של רבינו לידיעת תושבי העיר, אשר אחזתם חרדה בשמעם זאת.

כאמור, לא הועילו שום פעולות לשחרור רבינו ממעצרו והובל משם ישר לגיטו שבעיר.

✡

ראו לציין כאן מה שאירע לרבינו, בהיותו עוד בסטמר — לפני שברח לקלויזנבורג.

בעת שנערכו החיפושים נגדו, הופיעו ביום אחד חיילי הרשע בביתו של רבינו, בכדי לאסרו. כשנכנסו לבית, ירה חייל אחד באקדחו לעבר רבינו. בחסדי השי"ת לא פגע בו כלל, והכדור נכנס בספר הסמ"ג שעמד בתוך ארון הספרים ולאחר שחדר וקרע מספר דפים של הספר — נעצר הכדור בדיוק באותו קטע של הדף שם כתוב: „הכהנים עומדים על משמרתם".

(מו"ה יוסף אשכנזי שי', שמפיו שמעתי זאת, מספר כי ספר הסמ"ג עדיין נמצא עד היום בבית רבינו שליט"א ורבינו נוהג לפעמים להוציאו ולספר על הנס שקרה לו אז).

גם הגבאי, מוהר"ר פייביש אשכנזי הי"ד, שהיה אז יחד עם רבינו בבית, ניצל בנס. (כידוע, נשאר אז מוהר"פ הי"ד בסטמר, לסידור ענינים שונים של רבינו, ומשם הובל לאושביץ ונשרף שם עקה"ש).

✡

צריפו של רבינו בגיטו היה בגודל של ארבעה מטרים מרובעים. גגו היה מכוסה בקני־סוף ודפנותיו הורכבו ממחצלות וסדינים. רצפת הצריף היתה עפר וטיט, אשר בימות הגשמים נהפכה לבוץ גדול.

באותו צריף היו גם הגבאי וכמה מתלמידיו של רבינו. הרבנית, יחד עם נשי החסידים, היו בחלקו השני, כשמחיצת בד לבן מפרידה בין שני חלקי הצריף.

התנהגות רבינו במשך ימי שהותו בגיטו היתה למעלה מהבנתנו והשגתנו. למרות התנאים האיומים ששררו בגיטו, לא ניכרו על פניו שום שינוי בעבודת הקודש ובהתנהגותו.

באותם ימי־האימים, כאשר האסירים רעבו ללחם וחטפו אל פיהם מכל הבא לידם — היה רבינו מתנזר מכל המאכלים שניתנו לכל האסירים ועוד חסך מהמעט שבידו ונתן מלחמו לאחרים.

רבינו התאמץ בכל עוז רוחו ונפשו לשכנע את מנהלי המטבח הכללי של הגיטו לספק מאכלים כשרים לאוכלי כשר בלבד. עמל

רב ויגיעה עצומה השקיע בזה, עד אשר עלה בידו הדבר והוקם המטבח הכשר.

☆

ביום א׳ דחג השבועות תש״ד נתקבצנו, כמנין אנשים, בצריפו של רבינו להתפלל בציבור תפילת החג ולהתחזק בדברי חיזוק ועידוד מנועם מתק לשונו הק׳. פניו הק׳ של רבינו הביעו דאגה עמוקה וכולו היה שבור ורצוץ על צערן של ישראל בכלל ועל מצב יהודי הגיטו בפרט.

אזרתי עוז בנפשי ושאלתי את רבינו בדרך המליצה: „אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו אזובי קיר?״ רבינו ענה לי על כך בנועם דבריו:

„הקב״ה בכבודו ובעצמו הבטיח ליעקב אבינו ע״ה „והיה זרעך כעפר הארץ וככוכבי השמים״, ואף על פי כן נאמר אחר כך „ויירא יעקב מאד״. ולכאורה, למה היה ליעקב אבינו ע״ה להתירא לאחר ההבטחה שניתנו לו מאת הקב״ה בעצמו? אך הענין הוא, כי באם יש הסתר פנים ר״ל אזי יש לדאוג ולמצוא תחבולה ועצה כיצד להנצל, כפי שנאמר „ויחץ את העם אשר אתו״; יעקב נתן בזה רמז לדורות הבאים, כיצד להתכונן לדורון, לתפלה ולמלחמה. כן הדבר אתנו, אנחנו צריכים להתנהג בבחינה זו של „ויירא יעקב״ — כי בימינו נתחזקה הסתרת הפנים מאד. ועם כל זאת, תצמח ישועה לכלל ישראל מהסתר פנים זה, כי מאתו לא תצא הרעות. אבל מי יודע, מי ומי יזכה לישועה זו וכמה פורעניות עוד תבואנה וכמה רבבות מבית ישראל יהיו עוד קרבן להסתר פנים זה״ וכו׳.

עודנו יושבים ועוסקים בדברי תורה, נכנס לצריף אחד השוטרים, שמצא אותנו מתקבצים ומסתודדים. הלה הרים עלינו קול צעקה והאשים אותנו כבוגדים ומרגלים שנאספו כאן למטרות ריגול. רשע זה לא השתכנע מדברינו, כי התאספנו כאן לשעה קצרה בכדי להתפלל בציבור ביום החג, והוביל את כולנו — יחד עם רבינו — לחדר המיוחד שמחוץ לחומות הגיטו. הרבנית שתחי׳ נלוותה גם היא אתנו, בחששה כי המרצחים יגלו את פניו של רבינו, שהיה כל הזמן מכוסה

לבל יראו את זקנו ופאותיו. בפחדה הגדול פן יגעו בו חלילה לרעה, נפלה בהתעלפות חזקה.

אך, חמל ה' עלינו ועל עמו ישראל, ומיד עם בואנו לחדר העינוים הופיע סגן מנהל הגיטו ופקד להחזיר את כולנו לצריפנו — תוך אזהרה מפורשת, שבאם יישנה כדבר הזה, שוב לא יועילו שום הצטדקויות ותירוצים.

כהודאה להשי"ת על הנס הגדול שקרה לנו, הצעתי לפני רבינו אשר באם ימלטנו ה' לחיים, נזכיר את פרשת הנס בסעודת הודאה מיוחדת מדי שנה בשנה, בחג השבועות, אשר בו נתאסף שוב כולנו על שולחנו הטהור לחגוג בצוותא את יום הנס.

☆

רבינו שליט"א בגיטו

ידוע ממסירות נפשו הגדולה של רבינו על שמירת שלימות הדיקנא־קדישא שלו, אשר למרות הנסיונות הקשים והמרים שעברו עליו — עמד כסלע איתן ולא הרשה להפיל ארצה שערה אחת מזקנו, בשום פנים ואופן.

ראוי לציין כאן מקרה אחד מני רבות, על מסירות נפשו הגדולה בענין זה:

בהיותו עצור במחנות־הרכוז בברגן־בלזן, הגיעה באחד הימים הפקודה שעל כל האסירים לרחוץ את גופם. אחד מקציני הס. ס. שהרגיש מיד בזקנו, התרה בו, כי באם לא יוריד את שערות זקנו עד למחרת היום — יוחרץ גורל חייו. מקורביו של רבינו הפצירו בו במאד לבל יסכן חלילה את חייו. אך, רבינו לא חת ולא זע מדבריו של משוקץ זה ולא מילא אחר הפקודה.

למחרת הופיע שוב הקצין וכשהבחין שלא נתמלאה פקודתו, רתח מזעם. באקדח שלוף ומכוון נגד רבינו, התחיל הקצין לבדוק היטב בזכוכית־מגדלת, את שערות הזקן באם לא נדבק בהם לכלוך כלשהו. אך, למורת רוחו לא מצא כל רבב וכל שערותיו כעמר נקי. הקצין לא שכך בכל זאת מזעמו והתרה בו כי זהו וויתורו האחרון, ובאם עד ליום מחר לא ימלא את פקודתו — ירצחו נפש ללא אומר ודברים ח"ו.

שוב התחננו ברבינו מקורביו וגם אנשים אחרים, שיחוס על נפשו ולא יכניס עצמו בפקוח נפשות ממש על כך. אך, כל דברי שכנועם והפצרותיהם לא הועילו, והוא בשלו: יהי מה — ובשערות זקנו לא יגע!

למחרת היום, זמן קצר לפני השעה היעודה לבואו של הקצין, נעלם לפתע שטן זה — ואיננו! הדבר היה לנס ולפלא גדול בין האסירים שראו בכך פלאות ההשגחה העליונה, כי „בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו", ושם שמים נתקדש אז לעין כל. עד כמה שידוע, היה רבינו האחד והיחיד שיצא בשלום עם הדיקנא־קדישא, בכל תקופת השואה והחורבן.

✡

התנהגותו במחנה הרכוז שבברגן־בלזן, בקדושה ובטהרה, היתה למופת גם בעיני האסירים אשר היו רחוקים משמירת הדת.

בשמחת־תורה בעת ההקפות, רקד רבינו בהתלהבות עצומה עם ספר התורה שבידו לעין כל, כדרכו בקודש מדי שנה בשנה ללא כל שינוי. רבינו לא חת ולא פחד משומרי הגיטו האכזריים, אשר בדקו בשבע עינים אחרי כל תנועה של האסירים, ולא חרד כלל מהמרצחים הללו. אותו ריקוד של שמחת תורה עודנו חרות וטבוע היטב במוחם וזכרונם של האסירים שהיו שם, ביניהם אנשים חפשיים וחילוניים לגמרי, אשר גדלה הערצתם לרבנו על מידת מסירות נפשו המופלאה.

סיפר לי ד״ר צבי קליין (כיום הרופא הראשי בבית החולים „משגב לדך״ בירושלים ת״ו) שהיה יחד עם רבינו בברגן־בלזן, והוא היה רופא הצריף של רבינו:

כידוע ערכו המרצחים הנאצים „אפעל״ (מיפקד) מדי יום ביומו, אשר כל אסיר ואסיר, בלי יוצא מהכלל, חי או מת, היה נאלץ להשתתף בו. מיפקד זה היה כרוך בעינוים וסבל בל־יתוארו. מטעם שלטונות הגיטו ניתן הרשות לרופא הצריף, לשחרר אסיר ממיפקד זה, לפי שיקול דעתו. כשהציע ד״ר קליין לרבינו, לתת בידו אישור מתאים על שחרורו ממיפקד זה — ענהו רבינו כי הוא מסכים לכך רק בתנאי שיבטיח לו כי הדבר לא יכביד עליו ולא יגרום לו שום בעיות או סבל מיותרים!

פעם — מספר ד״ר קליין — היה לרבינו פצע עמוק בראשו, לאחר ניתוח שעבר עליו, וממנו זב מוגלא רב. כשהציע לו לקחת תרופה נגד פצעו, התנה אתו רבינו שמוכן הוא להשתמש בתרופה זו, רק כשיבטיח לו שאין בה כל חשש של איסור וכי כשרה היא ללא כל פקפוק!

כך שהה רבינו במחנה ברגן־בלזן כששה חדשים, בתנאים איומים

וקשים, מבלי לזיז זיז כלשהו מדרכו בקודש ומעבודת השי"ת במסירות נפש ממש.

✡

בגיטו קלויזנבורג היתה קבוצה של עסקנים, ציונים ותיקים, שהצליחו — תמורת תשלום הון תועפות — לקבל יחס מיוחד משלטונות הגיטו, לבל יעבירום למחנות אושביץ.

ידוע היטב יחסו של רבינו לגבי תנועת הציונות ואנשיה, אשר היה להם מתנגד מושבע. מובן, שגם בימים טרופים אלו, התרחק מאנשים אלה ולא העלה על דעתו להכלל בין ה„מיוחסים" הללו. אך, סוד גלוי הוא כי מה שרבינו נכלל בתוך רכבת־ההצלה המפורסמת בא דוקא מיזמתו של ראש ומנהיג רכבת־הצלה זו, מר פישר, שעמד בתוקף לצרף את רבינו בין הניצולים — למורת רוחם ודעתם של חבריו.

סיבת תקיפותו הגדולה של ה' פישר היתה, כי אמו באה לו בחלום הלילה והזהירה אותו, כי „באם אותו צדיק, הרבי מסטמר, לא יוכלל ברכבת־הצלה זו — לחנם כל עמלתכם ולא תצליחו בדרככם, וכולכם תהיו אבודים!" (על דבר החלום סיפר לי גיסי מוהרצ"ג מושקוביץ שי' ששמע זאת בעצמו מפי קדשו של רבינו).

ואכן, למרות רצונם והתנגדותם, זכה רבינו להנצל בקבוצה זו, ובזכותו של אותו צדיק ניצלו כל „המיוחסים" והגיעו בשלום לבודפסט.

✡

רבינו הגיע לבודפסט, עם כניסת השבת, יחד עם זוגתו הרבנית שתחי' וידי־ימינו מו"ה יוסף אשכנזי שי'. לפי בקשת רבינו ופסקדינו המפורש, השאירו את כל חפציהם, ביניהם הטלית ותפילין של רבינו, על הרכבת, בכדי שלא להעבירם ד' אמות ברשות הרבים בשבת־קודש, והם הלכו ברגל עד למקום משכנם. מובן שהתיאשו כבר לגמרי מן החפצים שנשארו הפקר. אך לפתע הופיע איזה ערל,

שלא ידעו מי הוא ומה טיבו, והביא בעצמו את הטלית ותפילין להסנטוריום, למקום משכנו של רבינו! ותהי הדבר לפלא עד היום הזה.

בחדש סיון (סוף חודש יוני 1944 למספרם) הועבר רבינו, יחד עם שאר הניצולים, לברגן־בלזן. בעברם דרך תחנת הרכבת בקאשוי, קיבל את פני רבינו, העסקן המפורסם הרב יששכר דוב ויסמנדל זצ"ל, מפיו נודע לנו אחר כך כי רבינו בכה אז כילד קטן על גורלו המר.

כאמור שהה רבינו במחנה־הרכוז ברגן־בלזן כששה חדשים, ומשם הועבר למדינת שויצריה.

בהיות הרכבת בתחנתה הסופית, בדרכה לגבול שווייץ, נודע לרב־הטבחים הימלר ימ"ש, כי היהודים רימו אותו בהבטחתם לספק לו קרונות ומשאיות תמורת הנצולים וכי מהבטחה זו לא יצא מאומה. אשמדאי זה הריץ מיד מברק בהול למנהל תחנת הרכבת הנ"ל ובו הוראה מפורשת לעכב את הרכבת מלעבור את הגבול. אך, שומר

כ"ק רבינו שליט"א

ישראל אשר לא ינום ולא ישן, היטה לחסד את לבו של מנהל התחנה, שהיה מחסידי אומות העולם, והתעלם לגמרי מפקודה זו. הלה רשם לפניו זמן קבלת המברק — דקה אחת אחרי עבור הרכבת את הגבול. דקה גורלית זו היא שהצילה, בע"ה, את כל נוסעי הרכבת מכליון מוחלט.

☆

ראוי לציין גם פעולתו החשובה של גיסי הנ"ל מא"י לשחרור רבינו. בשלהי שנת תש"ד הריץ מכתב דחוף למלך בריטניה הגדולה, בו תיאר אישיותו הרמה של רבינו, והציע בפני הוד־מלכותו לבוא במגע עם ראש הנאצים שיסכים לשחרר את רבינו תמורת כמה קצינים גרמניים שהיו שבוים תחת ממשלתו.

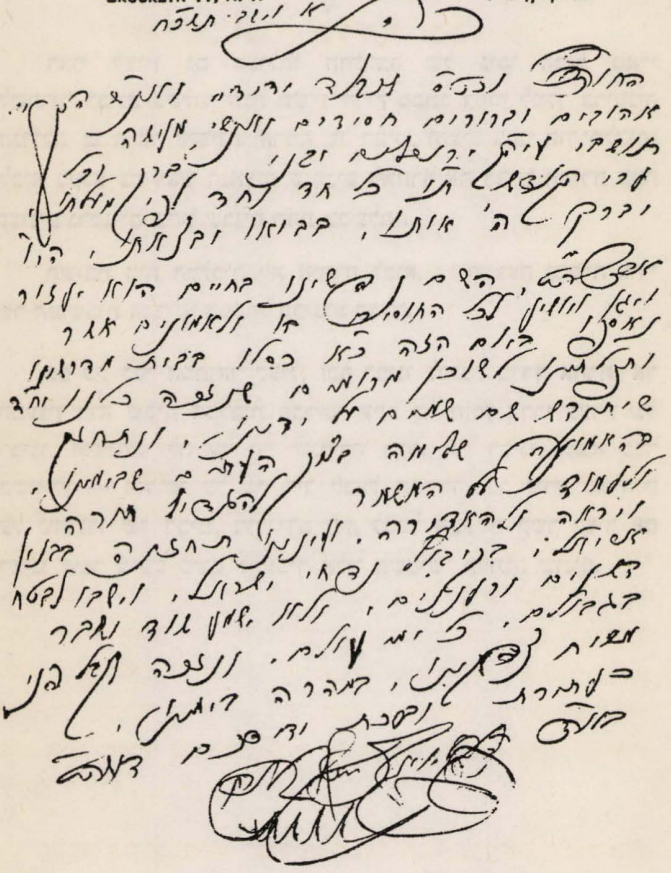
תשובת בית המלכות לא איחרה לבוא, כי ההצעה נמסרה בידי שר המושבות הבריטי המטפל בביצוע הדבר.

אם כי, כפי המתואר לעיל, זכה רבינו להנצל בדרך אחרת, אך המענין הוא שבית המלכות הבריטי עקב כל הזמן אחרי צעדיו של רבינו, וכשנודע לה על ידי שגרירה בברן, כי רבינו נמצא כבר בשווייץ — הודיעו על כך מיד לבעל הבקשה. כך נודע בארה"ק על שחרורו של רבינו, ועל־ידם היה לבעל הבקשה קשר ישיר עם רבינו אשר ביקש משם להעביר אליו תשמישי קדושה שונים.

JOEL TEITELBAUM
GRAND RABBI OF SATMAR

500 BEDFORD AVENUE
BROOKLYN 11, N. Y.

יואל טייטלבוים
אבדק"ק
סאטמאר והנלילות
ברוקלין, נ. י.

מכתב רבינו שליט"א, לרגל חג גאולתו, יום כ"א כסלו תשכ"ח,
ל"תושבי עיה"ק ירושלים ובני־ברק וכל ערי הקודש ת"ו"

פרק ד׳

עשרת ימי חודה בבונקר

כשנודע לנו על מעצרו של רבינו, החלטנו כי אין כל טעם בהמשך שהותנו בעיר, וכי גם עבורנו הגיע הזמן לעזוב את גבולות המדינה. סיכמתי עם נוצרי אחד ,בשם סניסלו, שמניתיו כממונה על הוני ורכושי, שהוא ישכור עבורנו מונית מיוחדת שתעבירנו עד הכפר פלורעשט השוכן ליד הגבול, ומשם ידריכנו איש אחר לעבור את הגבול.

בלילה נשמעו לפתע יבבות צופרי האזעקה שהזהירו את התושבים נגד הפצצה אוירית. מפאת שיתוק התחבורה בעיר, התעכב בוא המכונית אלינו בשעתיים. לאחר שחששנו כי אותו שליח המחכה לנו ליד הגבול, בשעה היעודה, יחזור על עקבותיו מפאת איחורנו, החלטנו — לפי הצעת הרבנית רויזא׳לע (בתו של כ״ק רבינו שליט״א מסאטמר) — לשלוח את נהג המכונית לבדו לאותו כפר, למצוא את השליח ולמסור לו כי עליו לחכות עלינו פרק זמן נוסף, ורק באם ימצא אותו — יחזור לקחתנו לשם. הנהג נענה לבקשתנו ויצא לשם לבדו. כשחזר, הודיע לנו כי השליח לא היה כלל במקום המדובר. „בדרכי חזרה — סיפר הנהג — עצרוני הז׳נדרמים ובדקו באם אינני מוביל נוסעים יהודים. רק נס קרה לכם שנסעתי במכונית ריקה״.

נשמנו לרווחה. ראינו במוחש את הנס הגלוי שקרה לנו בכך שלא נסענו אתו ביחד. גם נכחנו בצדקת השערתה של הרבנית, כי כל החיפוש הפתאומי במכונית היה מתוכנן מלכתחילה, כתוצאה מפעילותו הזרה של ה„נאמן״ שלנו, סניסלו, אשר הוא הוא שהודיעם על

תכניתנו, ברצותו להפטר מאתנו במהירות ועל ידי כך ישאר בידו כל רכושנו. ראינו אז יד ההשגחה העליונה שהפרה את זממו ומאותה אזעקה פתאומית צמחה לנו ישועה גדולה. השערה זו הוכחה לנו בבירור לאחר המלחמה, בעת עריכת משפטו של שונא־ישראל זה, אשר אז נתגלה לנו פרטים מרושעים נוספים שהאיש חרש נגדנו, וכפי שעוד יתואר להלן.

אני וויתרתי בינתיים על תכנית הבריחה של משפחתי ולמחרת בבוקר התקשרתי טלפונית עם סניסלו. הבעתי לו תודתי „מקרב לב" על טרחתו וכי בהזדמנות זו אני נוטל ממנו ברכת הפרידה, מאחר שהננו מתכוננים לעבור את הגבול עוד באותו ערב. צעד זה עשיתי במכוון, בכדי לבלבלו ולהפר את מזימתו המרושעת מלהסגיר אותנו לידי הנאצים, שלא ידע כי עדיין נשארים הננו בביתנו.

✡

ביום השלישי לחודש מאי, הגיעתנו פתאום שמועה מבהילה: השוטרים הקיפו, באשמורת הבוקר, חלק גדול של העיר וסגרוהו מכל צדדיו, אין יוצא ואין בא; הוציאו את כל התושבים מבתיהם ואספום למקום מרכזי אחד ומשם הובלו כולם, בעגלות־הזבל העירוניות, לגיטו.

ידיעה איומה זו פגעה בנו כהלם. לא שיערנו לעצמנו כי אמנם כה קרוב המשבר. לא היה לנו כל ספק כי שלוחי השטן יבואו לבסוף גם לחלק האחר של העיר ובכך יסתם הגולל גם על גורלנו.

החלטנו לרדת לבונקר.

שטח הבונקר שבחצרנו היה כחמשה מטרים מרובעים. בקושי רב היה בו מקום עמידה לשלשה אנשים. התקרה היתה נמוכה והאויר היה מועט. גם המעט שבתוכו היה מעופש ומעלה צחנה. מקום ישיבה היה רק לאחד מאתנו ובעת שהאחד ישב נאלצו השאר לעמוד על רגליהם. לידו היה בונקר נוסף, אשר יכול היה לשמש לאיחסון חפצים.

בבונקר האחד ירדנו, אני, אשתי המנוחה ע"ה ויבל"ח בני יהושע שי'. בתי בלומה תחי' סרבה לרדת יחד אתנו והעדיפה להסתתר בבית השני, שם היו גרים בני משפחת אשתי. לא התנגדתי למשאלתה, מאחר שאיש מאתנו לא היה בטוח מה יהא בסופו ורק שמנו מבטחנו בה' אשר „כל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

בבונקר השני הכנסתי את כל ספרי הקודש שבביתי, ומלמלתי תפלה חרישית להשי"ת אשר אותם קדושים וטהורים, גאוני ארץ וקדושי עליון, ארזי הלבנון ואדירי התורה — אשר כה השתי למנוע כבודם מחילול ובזיון — יפרשו ויגינו זכותם עלינו, להנצל במהרה מהגיהנום הנורא הזה וימלטנו מידי המרצחים הארורים, מבקשי נפשנו.

בטרם ירדנו לבונקר, באתי בדברים עם ערל אחד, שעבד אצלי זה זמן בתור מנהל ומשגיח על המכונות, וסיכמתי אתו שהוא ידאג לכלכלתנו במשך כל זמן שהותנו בבונקר, תמורת תשלום הגון. לפי ההסכם היה עליו להביא לנו שלש פעמים בשבוע מצרכי אוכל שונים — לפי אות וסימן מותאם ביניינו, לפיו יצלצל מספר פעמים קבוע בפעמון החצר.

עם „מיודענו" סניסלו, עשיתי הסכם נפרד אשר הוא ידאג לכל נכסי וחפצי הבית. נתתי לו על כך שטר מכר.

שלשה ימים עברו עלינו בבונקר זה, מבלי שתהיה בידינו כל ידיעה מעודכנת על המצב בתוך העיר, והחרדה העמוקה לבאות כירסמה בלבנו ללא הרף.

בערב שבת קודש, יום השלישי לפתיחת שערי הגיטו בעירנו, הקיפו לפתע הקלגסים את חלק העיר שלנו והתכוננו להעביר את תושביה לגיטו. כחיות־טרף דהרו השוטרים לבין שערי הבתים היהודים ופקדו על דייריהם לצאת מפתח ביתם תוך חמש־עשרה דקות.

בהיותנו חבויים היטב בבונקר, לא הרגשנו מכל ההמולה הפתאומית אשר סובבה אותנו. גם לא ידענו באם השוטרים פקדו גם

את שער ביתנו מאחר שהשער הראשי היה סגור ועליו הודעה — שהודבקה על ידי סניסלו — כי אין יהודים בבית הזה. הדבר נודע לנו רק לאחר שבתי, ששהתה כל הזמן בבית הקרוב, הודיעה לנו על כך בעברה ליד הבונקר. „אבא — סיפרה לנו בקול בכי — מובילים אותנו לגיטו. זה עתה ביקר השוטר בביתנו ופקד להיות מוכנים בחצר הבית תוך עשרים דקות".

דבריה פגעו בנו כרעם והרגשנו כי כוחותינו עוזבים אותנו מרוב פחד. עליתי מיד לעלית הבית ומשם ראיתי את כל המתרחש סביבנו. הבחנתי איך שהקלגסים מוציאים את כל היהודים מבתיהם בחפזון רב, לשם העברתם לגיטו. הם לא הרשו לאף אחד לקחת אתו את חפציו, מתוך מטרה שקופה שיוכלו לבוז להם את כל רכוש היהודים.

הגירוש נמשך עד לשעות הצהרים, עדי נאספו כל המגורשים לשער הגיטו. מפאת הדוחק הגדול וההצטופפות המרובה של המוני האנשים, נשים וטף — החלו המרצחים להרביץ באלותיהם על ימין ועל שמאל ללא אבחנה. גם מעט החפצים שהאומללים הורשו מקודם לכן לקחת אתם — נחטפו בידי השוטרים אשר אץ להם הזמן ולא הרשו להם להתעכב מבחוץ לחומות הגיטו.

כל זאת ראיתי מעלית ביתי ולבי נצבט בקרבי למחזה האיום. ירדתי שוב לבונקר ובפי הבשורה המרה מכל המתרחש. נתקפנו פחד ורעד, ופלצות אחזה בנו. דאגנו מאד פן יוודע סוד מחבואנו לסניסלו, אשר עלול היה להסגירנו כל רגע. בכדי להטעותו, מלאנו את פתח הבונקר בשברי כלים שונים שהיו במקום. במיוחד גדלה דאגתנו פן ואולי יתקל השליח שהביא לנו את האוכל באחד השכנים ובכך יתגלה סוד מחבואנו.

גם בשעות איומות אלו לא סר בטחוננו בהשי"ת, אשר חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, ובודאי יראה בענייינו ויצילנו מאש תופת זו. גם ניסיתי בכל כוחי לעודד את רוחם המדוכאת של בני ביתי ולנטוע בהם האמונה בה', אשר רק בכוח זה נוכל להחזיק מעמד בשעה קשה זו.

ליתר בטחון, סדרתי בבונקר כוך עמוק, למקרה שיתגלה מקום מחבואנו, נוכל להסתתר שם עד יעבור זעם. כך עברו עלינו בבונקר כשמונה ימים, אשר בפרק זמן קצר זה כמעט וניטלה מאתנו טעם של חיים. העיפוש הנורא, חוסר האויר לנשימה ותנאי החיים הקשים, אשר בכל אותם הימים גם לא פשטנו ולא החלפנו את בגדינו — עשו בנו שמות.

ביום השמיני הרגשתי מתוך מחבואנו, כי סניסלו, שמניתיו ל„שומר" על נכסי, התחיל לרוקן את הבית מרהיטיו וכל חפציו. שמענו היטב הד צעדיו ופסיעותיו בבית שרצפתו היתה תקרת הבונקר. כן שמעתי בבירור את קולו בצוותו לאנשיו להוציא את כל הכלים והחפצים מהמחסן (הבונקר), ולהרכיב על השער מנעול נוסף.

דאגתנו היתה כעת כפולה: פן יוודע מיד דבר מחבואנו, עת יוציאו את החפצים מהבונקר, ובמיוחד מסגירת שער החצר אשר לא נוכל בכלל להמלט דרכו לעת הצורך. במצבנו שנתהווה, החלטנו, באין ברירה, לגלות לסניסלו. על מקום מחבואנו ולבקשו שלא יגלה אותנו, מספר ימים לפחות, עד שנצליח לעבור את הגבול וכן לא יסגור את השער. ובמידה ולא יסכים על כך — יעביר אותנו הוא בעצמו במכונית לגיטו ולא יסגירנו לידי השלטונות.

פרק ה'

הרה"צ מסאסוב זצ"ל

בטרם אמשיך בתיאור קורות העברתנו לגיטו — אציין כאן, בקצרה, פרטים מעניינים מהצלת הרב מסאסוב, הרה"צ רבי חנניא יו"ט ליפא טייטלבוים זצ"ל (חתנו של יבלח"ט כ"ק רבינו שליט"א מסטמאר), שזכה למלט את נפשו ממדינת הונגריה — טרם עבר הכורת על יהודי מדינה זו, ואשר ת"ל אף ידי תכון עמו להצלתו.

כאמור, שהה הרב בביתי ימים ספורים לפני עברו גבולות המדינה, ובכאן תיכנן את דרכי בריחתו. יחד אתו היו, רעיתו הרבנית רויזא'לע ע"ה (בתו של כ"ק רבינו שליט"א) ואחותו הקטנה, מאטילע תחי', בת ה־12 (המתגוררת כיום בארה"ב), שהצטרפה אליו לאחר שניצלה בדרך נס ממחנות הרכוז בפולין, והצליחה להגיע בשלום לבית אחיה הרב.

הרב בקשני לא אחת, להצטרף — אני ובני משפחתי — אתם, וביחד לעזוב גבולות מדינה זו במהירות האפשרית. אך, זוגתי ע"ה, לא רצתה להסתכן בהרפתקאה כזו וכך נאלצתי להשיב פניו ריקם.

נסיתי להעלות בפניו טיעונים שונים, כאילו יוטב בהדרגה מצבם של יהודי הונגריה — אך הוא בשלו, כי נשענים הגנו על משענת קנה רצוץ ואין כל סיכוי כי פני הדברים ישתנו לטובה.

כך נאלצנו להפרד, כשהרב והרבנית מתכוננים לעבור את הגבול מיד, ואנו נשארים בביתנו ומחכים בדאגה וחרדה לקראת הבאות.

למחרת היום, באחד מימי חודש אייר (2 במאי 1944 למספרם), התחפש הרב כאחד העניים בלבשו בגדים קרועים ומטולאים. את

הרב מסאסוב — לפני השחרור

פניו המרחתי בפיח כבשן, בכדי להסתיר ולטשטש את קלסתר פניו העדינים; בצקלונו לקח פת קיבר ויבש, ובמקל השבור שבידו — נראה היה כעני מרוד מימים ימימה.

גם הרבנית התלבשה כנזירה; את פניה כיסתה בצעיף ויחד עם אחותו הקטנה התכוננו לעבור את הגבול.

בעזבו את ביתי לדרכו האפופה־מסתורין — נפרדנו בעינים זולגות דמעה, ואיש את רעהו מברך בהצלחה וישועה מהירה.

נכרית אחת ליוותה אותם, להראות להם הדרך, ובאותו ערב נשארו גם ללון בביתה, בתוך היער, בגבול מדינות הונגריה־רומניה.

בנשימה עצורה ובלב מלא חרדה על השעות הגורליות הבאות, צעדו הרב ופמליתו, למחרת היום, לעבר הגבול. בנסי־נסים הצליחו לעבור את המשמרות המזוינים, מבלי לעורר חשד, והגיעו בשלום לגבול מדינת רומניה.

באותם הימים עמדו להפליג שלש אניות עם מעפילים, בנסיעה בלתי־ליגלית, לארץ ישראל. הרב לא הרהר רבות והחליט להסתכן ולהצטרף בנסיעה זו.

לאחר מאמצים מרובים הצליח לקבל כרטיסי הנסיעה ויחד הפליגו באחת האניות בדרכם לארץ־ישראל.

אחרי נסיעה מייגעת וטלטולים אין־ספור, זכה הרב ופמליתו להגיע לחוף מבטחים בארץ הקודש.

(נפלאים דרכי ההשגחה העליונה. כידוע הוטבעו שתים מאניות אלו, על נוסעיהם, בטרם הגיעו לחוף א״י, ובעזרתו של מסבב הסיבות זכה הרב לנסוע באניה השלישית שלא שלטה בה יד זדונית).

מיד עם דרוך רגלם על אדמת ארץ־ישראל, נעצרו על־ידי השלטונות הבריטיים והובלו למעצר במחנה עתלית.

כשנודע לתלמידיו וידידיו של הרב על מעצרו, השתדלו בכל עוד להצילו מידי שוביו, עד אשר עלה הדבר בידם, ת״ל, והרב עם הרבנית הגיעו, סוף סוף, למטרתם הנכספת: עיר הקודש ירושלים ת״ו.

כאן, בירושלים, טיפל במרץ להציל מכליון רוחני את שארית הפליטה. יחד עם רעיתו הרבנית ע״ה נדד בישובים ובקבוצים, בכדי להציל נפשות תמימות, ניצולי החרב, ולהכניסם תחת צל כנפי השכינה, לישיבות ומקום תורה.

כן היה הרב בין מייסדי ישיבת „ייטב לב״ בירושלים.

לאחר מספר שנים יצא לארה"ב וקבע את משכנו בסביבה חילונית. במקום נידח זה יסד קהילת „קהל יראים" והאיר את סביבתו באור התורה והחסידות.

ביקש הרב לישב בשלוה, וקפץ עליו אסונו הכבד — פטירת רעיתו הצדקנית הרבנית רויזא'לע ע"ה, ביום י"ד חשון תשי"ד.

הרב חזר שוב לארה"ק וכאן מצא את זיווגו הנכון, לפי מעשיו, הרבנית בילא תחי', וזכה להקים דורות ישרים מבורך.

בניו של הרב

גולת הכותרת של פעליו ומעשיו בארה"ק — הקמת קרית־הפאר „קרית ישמח משה", במרכז הארץ, המאוכלסת ביהודים חרדים, שומרי תורה ומצוות, והמאירה את כל הסביבה החילונית באור התורה.

כן יסד „בית חיה רויזא" בבני־ברק, בו מתחנכות בנות ספרדיות, המקבלות את חינוכן על טהרת הקודש.

ביום י"ג אדר, תענית אסתר תשכ"ו, השיב את נשמתו ליוצרו — לאחר מחלה קשה וממושכת, בה התייסר ביסורים קשים ונוראים, ומנוחתו כבוד בעיה"ק טבריא (ליד קברה של רעיתו הרבנית נ"ע). ת.נ.צ.ב.ה.

הרב מסאסוב זצ"ל
על רקע בניני הפאר ב"קרית ישמח משה"

פרק ו׳

מהבונקר אל הגיטו

ביום ח״י אייר, ל״ג בעומר, שנת תש״ד, בהשכמת הבוקר, יצאנו כולנו מהבונקר לאחר עשרת ימי פחד וחרדה. עלינו לבית והתקשרתי מיד טלפונית עם סניסלו ובקשתיו לסור מיד לביתי, כי דבר נחוץ לי אליו. שונא־ישראל זה, שלא ידע כלל על מחבואנו, השתומם ונבהל לשמוע את קולי, בחשבו כי זה מזמן כבר עברנו את גבולות המדינה, לרומניה, כפי שאמרתי לו לפני ירידתנו לבונקר, ולא העלה על דעתו כלל שעודנו נמצאים הננו בבית הזה.

תוך דקות ספורות הגיע בחפזון לביתי וכולו אפוף תדהמה. לשאלתו היאך הצלחנו לחדור לבית לאחר שסגר היטב את השער, גיליתי לו את האמת כי נחבאים הננו בבונקר זה עשרה ימים. בקשתי ממנו בתחנונים לבל יגלה אותנו לשלטונות וכן יסיר את המנעול מעל השער עד שנצליח לעבור את הגבול בימים הקרובים ביותר. איש נתעב זה עשה עצמו כנענה לבקשתי והושיט לי את מפתח השער, כשהוא מייעץ לנו לרדת בינתים שוב לבונקר. הרגשתי מיד בדבריו, כי עצתו היא עצת־אחיתופל, שאין בדעתו כלל להענות למבוקשנו וכי חורש הוא בסתר נגדנו מזימות־רשע. החלטנו, אפוא, שלא לרדת שוב לבונקר ולחכות בבית עד שיפול דבר.

לא עברה כמחצית השעה ושמונה מלאכי־חבלה, מזוינים וחמושים בנשק, התפרצו לבית כמטורפים. הם כוונו את נשקם מולנו, וציוו עלינו להראות להם מיד את הבונקר. כשראו שאיננו נשמעים לפקודותיהם ואין אנו זזים ממקומותינו — פקדו עלינו להפנות את פנינו אל הקיר ולהרים ידינו.

בידענו כי עוד רגע קט ינעצו בנו המרצחים את כדוריהם, וכי אלה הם רגעי חיינו האחרונים — אמרנו בלחש את תפילת הוידוי ונפרדנו בלבנו מעולם שפל זה. אך, חסדי ה' כי לא תמנו, ומתוך תאוות הבצע שבערה בם, נפנו בינתים לשדוד ולבוז את חפצי הבית ואותנו השאירו על מעמדנו כשפניגו אל הקיר. לאחר שהשביעו עיניהם ותאוותם, חילקו ביניהם את השלל, בכסף ובחפצי ערך, ובינתים נח כעסם ולא ביצעו בנו את זממם.

כאמור, קרה הדבר בל"ג בעומר, יום הילולת התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי. ראינו במוחש כי זכותו של אותו צדיק מגינה ומרחפת עלינו וחיינו נשארים לנו לפליטה. הרוצחים הארורים קשרו אותנו בשלשלאות ברזל, תוך כדי חירופים וגידופים, והובילו אותנו ישר לבית המעצר של המשטרה המקומית. במכוון לא העבירו אותנו לבית הסוהר של הגיסטאפו, בחששם שיצטרכו למסור דין וחשבון על הביזה והשוד.

בבית הסוהר הכניסו אותנו לחדר מיוחד, שם שהינו כארבעים ושמונה שעות, ללא אוכל ומזון, רעבים ללחם וצמאים למים.

אשתי המנוחה ע"ה, התמרמרה מאד על כל אשר באתנו, בטענה נגדי כי כל מה שעובר עלינו — באשמתי הוא, על שלא הסכמתי מיד להצטרף עם שאר תושבי העיר, המגורשים לגיטו. נסיתי לעודדה ולדבר על לבה כי הכל מן השמים, ובודאי יצמח לנו מזה, בסופו של דבר, טובה גדולה. בו במקום, בבור ציה וצלמות, נדרתי נדר לה' כי יום זה, ל"ג בעומר, זכרו לא יסוף ולא ישכח מזרעי וזרע זרעי, אשר יוקבע לנו לחג לדורות, באם ימלטנו השי"ת לחיים.

לאחר ארבעים ושמונה שעות מעצר, צירפו אותנו לעשרה אסירים אחרים, לשם העברה לגיטו. בין אלו הכרתי אחד מהם, אשר הגיע מאוקריינה, בהיותו באמצע שירות צבאי ולאחר שקיבל שלשים ימי חופשה, הגיע לעירנו בכדי לבקר את משפחתו. אך, מיד עם בואו לעיר נעצר על ידי השוטרים, בתור יהודי.

בפרוזדור בית המשטרה פגשתי גם את הנהג שלנו, מילר,

שהביא לנו מצרכי מזון במקום מחבואנו. כפי שרמז לי, נאסר ע"י המשטרה לאחר שחשדו בו כי הביא לנו מזון בבונקר. הלה ביקש ממני לבל אספר על כך מאומה, מאחר שהוא צפוי לעונש כבד, באם יתאמת החשד נגדו. מילר גם הביע את חששו, כי סניסלו הוא שהלשין עליו. שוב נתקפתי בחרדה כשנזכרתי בסניסלו זה, אשר מי יודע כמה פורעניות עודן נכונות לנו מידי מלשין ארור זה.

רק לאחר ששוחררנו ממחנות המוות נודע לנו, כי אכן הצורר סניסלו הוא הוא אשר מסר אותנו לידי הגיסטאפו, ולא הסתפק בכך אלא הציע לראש הגיסטפו לירות בנו בתוך הבונקר ולרצחנו נפש! כאמור, הפר הקב"ה את זממו ובדרך נס נצלנו לחיים בהיותנו בבית, בעת בואם ,ולא בבונקר.

ביום כ' לחודש אייר, בעיצומו של יום השבת, העבירו אותנו, יחד עם שאר עשרת האסירים, לגיטו. מיד עם בואנו למקום, פגשנו שם את קרובינו וכן ידידים ומכרים אחרים. בני המשפחה השתוממו לראותנו שם, בחשבם, כי מזמן עברנו כבר את גבולות המדינה.

קרוב לשבע עשרה אלף נפש; אנשים, נשים וטף, היו בגיטו. למרות התנאים הקשים ששררו שם, שרוים היינו במצב רוח טוב, בהיותנו תחת קורת גג אחד, יחד עם צבור כה גדול של „אחים לצרה", בני משפחה, מכירים וידידים אשר המציאות המרה הביאה את כולנו תחת פונדק אחד.

לא אעלים, כי מיד עם כניסתנו לגיטו, התחרטתי על שלא הסכמתי לעבור לשם מהיום הראשון לגירוש, ובכך היינו חוסכים כשבועיים ימי אימים וחרדה. נוכחתי בצדקת טענתה של אשתי המנוחה שעמדה על דעתה לבלי להשאר יחידים בבית ולהצטרף עם שאר המגורשים.

שמחתי גדלה ונתחזקה, עת נודע לי כי כ"ק רבינו שליט"א מסאטמר נמצא גם הוא בתוך הגיטו. ראשית דרכי היתה לבקר את

רבינו בצריפו הדל. בראותי את רבינו בצרתו, זלגו עיני דמעות־כאב. „ראות פניו לא פיללתי, והנה הראה לי השם לראותו פנים אל פנים" — נעניתי לרבינו.

לאחר מכן הוגש לנו מעט אוכל להחיות את נפשותינו, לאחר שזה למעלה מ־48 שעות שלא בא כל אוכל או משקה לפינו. המזון הדל היה לנו למשיב נפש ואורו מעט עינינו. יום השבת, יומנו הראשון בגיטו, עבר עלינו בשיחות רעים וידידים ובפי כל אחד סיפורו האישי על תלאותיו וכל הקורות אותו מאז החל הגירוש.

הגיטו הוקם, כאמור, על שטח עזוב ושומם, מקום איסוף אשפת העיר משך שנים רבות. שטח זה, ביחס ל־17,000 הנפשות שהצטופפו בו, היה צר מלהכיל את כל הבאים לתוכו, והדוחק היה קשה מנשוא. כארבע־חמש נפשות נדחקו בשטח של מטר מרובע בלבד. במקום צר שכזה היו מצטופפים אנשים ונשים, שוכבים באשפתות ורגליהם טובעות בבוץ; האמהות האומללות החזיקו את עולליהן על זרועותיהן וזעקות היונקים הרכים, יחד עם בכיות אמותיהם, עלו השמימה.

בכל הגיטו לא היו מים לשתיה, ובמו ידינו נאלצנו לחפור בקרקע ולמצוא „בארות" לרוות במימיהן את צמאוננו. נאלצים היינו גם לחפור גומות לעשיית צרכינו ולכסותם בעפר.

מפאת הדוחק הרב בכל הגיטו לא מצאנו בכלל מקום ללון עם בואנו לשם. כך נאלצנו להפרד; כשאני ובני, יחד עם עוד 10 איש, הצטופפנו על שטח של 2 מטר בלבד (לא הרחק מצריפו של רבינו שליט"א) וזוגתי ע"ה הצטרפה לאחותה שהיתה בצריף אחר.

אספקת המזון לאנשי הגיטו סודרה ע"י שלטונות העיר, באמצעות הועד המיוחד של הגיטו (יודען־ראט). לחברי הועד הוענקה רשות מיוחדת לגור מחוץ לחומות הגיטו, משך זמן מוגבל, לשם טיפול בהספקת המזון. סידורים אלה גרמו לכך שמנת האוכל אשר היתה מצומצמת גם בלאו הכי, הלכה ונתדלדלה, פחתה ונצטמקה. למרבית הבושה, היו חברי הועד דואגים קודם כל לעצמם, לקרוביהם ומכריהם ורק לאחר מכן התפנו לדאוג גם לשאר התושבים. מה קשה, אפוא,

היה מצבם של רוב אנשי הגיטו שנפשם היתה מתעטפת ברעב ורבים מהם הגיעו לרעבון מוחלט.

קשה היה שבעתיים מצבם של היהודים החרדים שומרי תורה ומצוה, שמספרם הגיע לכ־3500 נפש. הללו, שלא רצו להגעל במאכלות אסורות, הועמדו בפני מצב קשה מנשוא, מאחר ולא היתה כמעט שום אפשרות להביא עבורם מצרכי אוכל כשרים.

תושבי קלויזנבורג מובלים לגיטו. (ציור)
לשם הסוואה, הושאר השלט "תעשיית לבנים"

כאמור, השתדל רבינו שליט"א בכל מרצו ואונו להסדרת מטבח כשר, עד אשר בע"ה יצא הדבר לפועל. זכיתי אני ובידי נפלה הזכות לקבל תחת רשותי את ניהול המטבח הכשר. הממונה על מחסן המזון היה אחד ממכירי והוא נתן לי האפשרות לארגן ולנהל מטבח כשר. ממנהל המטבח הכללי קבלתי חמש אמבטיות, בעלי קיבול של 600 ליטר כל אחת, אשר הכשרתי אותם והעברתים לצריף מיוחד שהוכשר למטבח. בחרתי לעצמי ששה אנשים, אשר עזרו לי בעבודה קשה זו.

נוסף עליהם נבחרו 5—4 אנשים מכל גוש, אשר תפקידם היה לחלק מדי יום ביומו את המאכלים הכשרים לאוכלי כשר בלבד.

לרבנים ויחידי סגולה, אשר לא רצו לאכול גם ממטבח זה, דאגתי לספק להם מצרכים חיים, תפוחי אדמה, שמן וכדומה, אשר בישלו אותם לעצמם בקדירותיהם המיוחדות. כל זה גרם לי סיפוק וקורת־רוח מרובה, אשר גם בימים טרופים אלו זימן לי ה׳ האפשרות והיכולת לעזור לאחים אומללים, ובמיוחד לנקיי הדעת והרבנים שבגיטו.

פרק ז׳

הגיטו מתחסל

בטרם עברו על אנשי הגיטו שלשים יום — והנה קפצה עלינו גזירה ופלצות חדשה.

ויהי בחצי הלילה ובהלה גדולה תקפה את תושבי הגיטו. חיילי הגיסטפו והז׳נדרמים הקיפו את הגיטו מכל צדדיו; סגרו חלק אחד על 3500 הנפשות שבו, ואסרו עליהם לצאת מצריפיהם. בפרגולי־הברזל שבידיהם ובקולות־צווחה הסתערו על התושבים, כאחוזי טירוף, והחלו לגרש את אנשי הבלוקים החוצה. המרצחים לא חסו על נער וזקן, ישיש ונשוא־פנים, נשים וטף, וצוו להסתדר בחמש שורות תוך 10 דקות בלבד, בהפליאם תוך כדי כך את מכותיהם האכזריות בכל מי שנקלע לידם.

פקודה פתאומית זו באה עלינו כמהלומת־מות. מיד עם התחלת הגירוש ההמוני לגיטו, הלעיטו את כולנו בשמועות־שוא כי ההעברה לגיטו הנה זמנית בלבד, עד לסיום המלחמה, אז יחזור כל אחד לביתו בשלום. אך, כעת התברר, כי שמועות אלו היו אחיזת־עינים בלבד וכי שקר זה הופץ בזדון בכדי להקל על הגירושים, מבלי לגרום להתנגדויות.

✡

לאחר שהועברו מהגיטו כ־2500 נפש, התחילו להתהלך במחנה סיפורי־אימים בדבר העתיד המר הצפוי לאלה שנשארו בו. שמועות אלה לא היו סיפורים דמיוניים כי אם עדויות מהימנות מפיהם של אותם האנשים, דרי הגיטו, אשר נאלצו להתלוות עם המשלוחים הראשונים שהוצאו מהגיטו והועברו ברכבות למקום בלתי נודע.

אנשים אלה סיפרו, עת חזרו לגיטו, על כל מה שעיניהם ראו בעת שנתלוו עם המגורשים:

„הדרך מהגיטו לתחנת הרכבת משתרעת לאורך 4 ק"מ. המגורשים נאלצו לצעוד רגלי מרחק גדול זה, כשעליהם מנצחים המוני השוטרים שהיו מפוזרים בדרך. בחשבם כי הם מועברים למחנה עבודה, לקחו אתם האומללים חבילות בגדים וחפצים אחרים אשר הכבידו על מהלכם. הדרך היתה קשה, הילדים הקטנים אחזו בבגדי אמותיהם, ובשרכם את רגליהם הרכות על פני מרחק גדול זה, פילחו את האויר בזעקותיהם ובבכיותיהם המחרידות. כשראו השוטרים את הילוכם הכבד ואיטיות דרכם, הפליאו בהולכים את מכותיהם, תוך הקפדה מלאה שאיש לא יצא מהשורות, ולא חסו על אשה וזקן, חולה ותשוש־כח, יונק ועולל רך.

„מרבית האומללים זרקו מידיהם את חבילותיהם הכבדות, בכדי להקל על מהלכם ולחסוך בכך את המכות האכזריות שניתכו עליהם מכל צד. דיירי הסביבה הנכרים עטו על השלל שהושלכו לצדי הדרכים, שדדו ובזזו מכל אשר יכלו, לקול צחוקם הפרוע של השומרים.

„כל זאת — סיפרו ההוזרים — קרה להם עדי הגיעם לתחנת הרכבת, וכאן התחילה פרשת־תלאות חדשה. קרונות רכבת־המשא היו גבוהים והיה צורך לטפס על המדרגות בכדי להכנס לתוכם. משני צדי הקרונות עמדו אנשי הס.ס. ובמקלות־העור שבידיהם הכו ללא רחם בנוסעים, בכדי להאיץ את עלייתם לרכבת. תוך מהירות טיפוסם על מדרגות הקרון, הפיל אחד את חבירו, ורק בדרך נס לא נרמסו רבים תחת רגלי קודמיהם. בקרון עצמו נדחסו מ־100 עד 120 איש, והמחנק היה ללא נשוא.

„איש מכל הנוסעים — סיימו המספרים — לא ידע לאן הם מובלים ומהי מטרת נסיעה זו. גדולה היתה התעלומה שאיש לא יוכל לפתרה".

סיפורי־זוועה אלו, שהושמעו מפי אלה שראו זאת במו עיניהם, גרמו לסערת־פחד, ובין אנשי הגיטו רבתה ההמולה והמבוכה. רבים התחילו לחשוב ולתכנן דרכי בריחה אפשריים מחומות הגיטו.

☆

כשנודע לחברי הועד על הבהלה שאחזה באנשי הגיטו, התחילו בנסיונות שונות להעלים ולטשטש את המציאות המרה, בהפיצם שמועות־שוא ושקר על כל פרשת המשלוחים. מתחילה הודיעו כי רכבות־המגורשים אינן נוסעות בכלל מחוץ לגבולות המדינה וכל נוסעיהן מועברים למחנות־עבודה במדינה זו, שם יועסקו, יחד עם בני משפחותיהם, במלאכות קלות. לאחר מכן הפריחו שמועות־זדון כי דרי הגיטו מועברים לקנערמעזו אשר בדרום המדינה.

כדי לאמת את שקריהם, הוסיפו, כי העמידו שליחים נאמנים, אנשי המפלגה הסוציאליסטית המקומית, המלווים את הרכבות עדי הגיעם לקנערמעזו. חברי הועד לא הסתפקו בכך והוציאו קול במחנה, כי המועצה דרשה בתוקף למסור להם את שמות השוטרים המתפרעים בנוסעי הרכבות, בכדי שהללו יבואו על ענשם.

שקרים אלה עשו את שלהם, הרוחות בגיטו שקטו והבהלה שככה. בחלוף הסער, הופיעו שליחים מיוחדים של הועד והזהירו את התושבים, כי באם יפיץ מישהו שמועות אשר יגרמו לבהלה בין התושבים — יהיה צפוי לעונש חמור. עונש זה יחול לא רק על מפיץ השמועה, אלא גם באיש היודע ומכיר את בעל השמועה ולא יהין למוסרו לידיעת הועד.

צעדים אלה נעשו בזדון בכדי להעלים מעיני תושבי הגיטו על הגורל המר הצפוי להם, ולהערים עליהם לבל יחשבו על דרכי בריחה מחומות הגיטו. חברי הועד, ביחוד המנהלים ד״ר באלאנש וד״ר פישר, ידעו היטב על המטרה הסופית של השלטונות לחיסול הגיטו ועל הגורל הצפוי לאנשיו, וניסו בכל כוחם להעלים מציאות נוראה זו.

כוונתם האמיתית נתברר רק לאחר זמן מאוחר יותר:

ועד ההצלה המרכזי, בראשות הדר. ישראל קסטנר, קיבל סרטיפיקטים שונים שנמסרו לידם על ידי קרובי המגורשים, מארץ ישראל ומארה"ב, לשם הצלת קרובים ממחנות־הרכוז. סרטיפיקטים אלו זויפו בזדון; שמות מקבלי הסרטיפיקטים האמיתיים נמחקו והוחלפו בשמות האנשים אשר הועד רצה ביקרם.

מסיבה זו היו חברי הועד מעונינים בהחשת העברת המשלוחים מהגיטו, ובמיוחד את אלה שעל שמם הגיעו הסרטיפיקטים, בכדי להציל בכך את נפשם הם.

ואמנם כך היה. אומללים אלה, ששמותיהם זויפו, הועברו במהירות במשלוחים הראשונים למשרפות אושביץ, שם הומתו בתאי הגזים. כדבר הזה קרה גם למשפחת חותני, אשר אחד מבניו ששירת בצבא הבריטי בארץ ישראל, שלח עבור בני משפחתו בגיטו 8 סרטיפיקטים, אשר מעולם לא הגיעו לידם, ונשלחו ישר למשרפות אושביץ.

אנשי ה„יודען־ראט" הוסיפו חטא על פשע והמשיכו להפיץ שמועות־כזב כי המשלוח הראשון הגיע בשלום לקנערמעזו, וכי מצבם הוא טוב מאוד!

✡

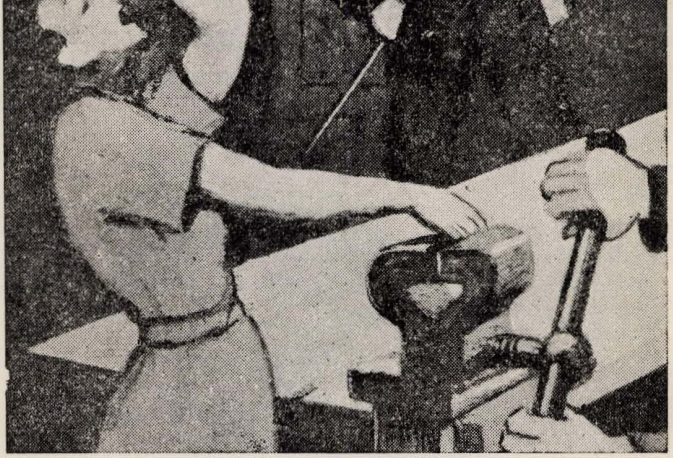
לאחר משלוח ה„טרנספורטים" הראשונים, נעשה מצבם של הנשארים בגיטו קשה למאד. החיים היו קשים ביותר, אשר הלך ורע מיום ליום. כל השוטרים שהיו מופקדים עד כה על חומות הגיטו, הוחלפו בחדשים ועליהם מפקד חדש, שעלה באכזריותו על קודמו. מיד עם קבלת תפקידו החדש, ניסה את כוחו בגזירות והמצאות חדשות. בראשונה אסר על כל איש מבין תושבי הגיטו לחבוש כובע לראשו. לאחר מכן יצאה גזירתו לבל יעיז אף אחד לקבל מצרכי מזון ממכרים נוצרים, אשר הגניבו מפעם לפעם מזון מהעיר, והעוברים על כך ייענישו קשות.

באחד הימים חשדו שלטונות הגיטו, כי בין התושבים נמצאים עשירים ובעלי הון. הם התחילו מיד בחקירות ודרישות נמרצות

לגלות עקבות אנשים אלה. בתאוות הבצע שבערה בקרבם, לא הסתפקו בחקירת תושבי הגיטו בלבד, וכרוזים מיוחדים הופנו לאזרחי העיר, כי עליהם להודיע מיד באם נמצא ברשותו של מישהו מטמון שנמסר לו כפקדון מיהודי; ומי אשר יימצא ברשותו רכוש יהודי ולא יודיע על כך — אחת דינו להשפט לחמש שנות מאסר. גם העתונות המקומית הרבתה לפרסם אזהרה זו.

צעד זה החמיר עוד יותר את המצב בגיטו. לאחר פרסום הצו והאזהרה בצדו, הופיעו נוצרים רבים ומסרו שמות של יהודים אשר הפקידו אצלם כסף או רכוש. גם בין הנוצרים עצמם התחילו הלשנות הדדיות, ובמיוחד מאלה שקנאתם בערה על חבריהם אשר אצלם הפקידו היהודים את כספיהם.

תושב הגיטו, שהנוצרי הלשין עליו, הובל לחדר מיוחד מחוץ לחומות הגיטו, לשם „חקירה". בחקירה זו עונה האומלל ענויי־תופת ויסורי־שאול עד שהוכרח להודות היכן הטמין את כספו. החוקרים

מעינויי הגיטו (ציור)

תלו את החשוד בידיו וברגליו, ככבש בעת השחיטה, והכוהו מכות נמרצות, עד שהיה כל כולו זב דם ופצוע בכל אברי גופו. לאחר מכן ניתן לו ארכה של שעתיים, להתדבר עם בני משפחתו ולמסור על מקום המטמון. והיה כעבור שעתיים, והחשוד לא גילה את סודו — היה גורלו וגורל בני משפחתו רע ומר.

היו כאלה שדעתם נטרפה עליהם מקשיי העינוים. רבים אחרים נוכחו לדעת, כי ממילא אין כל ערך לכספם שישאירו אחר מותם והודו על מטמונם. בעלי־תבונה שרצו לחסוך לעצמם עינויי התופת, באו מאליהם להודות על מטמונם, מבלי שייקראו. הגיעו הדברים לידי כך, שרבים פנו בבקשתם להחיש העברתם מהגיטו בימים הקרובים, ובלבד למלט נפשם מחקירת־עינוים זו.

בינתים הגיעה השמועה בגיטו, כי מנהל הרכבות בעצמו אישר במו פיו כי שקר הדבר שהמשלוח הראשון הגיעה לקנערמעזו וכי כל רכבות המגורשים עברו את גבולות המדינה — למדינת פולין. כן מסר, שבתחנת קאשו, בגבול מדינת הונגריה, עוברות הרכבות — על משלוחיהם — לרשות הגיסטאפו.

ידיעה זו הגבירה את החרדה, ששררה גם בלאו הכי,בגיטו הנסער, ובמיוחד בקרב המעטים אשר ידעו את האמת לאמיתו, מה עוללים בפולניה רבי־הטבחים־הנאצים ליהודים.

פרק ח׳

בדרך לאושביץ

מספר ימים אחר חג השבועות תש״ד (בשנים ליולי 1944 למספרם) בא גם תורנו להישלח מבין חומות הגיטו. במשלוח זה, החמישי במספר המשלוחים, היינו, רעיתי הי״ד ויבלח״ט אני ובני שי׳ וכן זוגתו של גאב״ד עירנו, מרן יקותיאל יודא הלברשטאם שליט״א (בתו של הרה״צ רבי חיים צבי טייטלבוים בעל ה„עץ חיים״ זצל״ה) ותשעת ילדיה, הי״ד.

עת הגיע תורנו להפרד מהעיר קלויזנבורג, בה גרתי קרוב לעשרים שנה — צפו ועלו במחשבתי אותם ימי הפאר והזוהר, עד ליום בוא הכורת על עיר נפלאה זו.

במקום זה נפל בחלקי הזכות לעמוד שנים רבות בראש הקהילה הנפלאה והמפורסמת „הקהילה הספרדית״, שעמדה תחת נשיאותו של הגאון הצדיק רבי יקותיאל יודא האלברשטאם שליט״א (המתגורר כיום בקריה נאמנה, קרית צאנז בנתניה, שיסדה והקימה עם עלותו לארה״ק).

זכיתי בעיר זו להיות בין מייסדי התלמוד־תורה ולנהלה שמונה שנים רצופות — לפי בקשתו של האדמו״ר שליט״א. הרבה עמל ויגיעה וסכומי כסף מרובים השקעתי בביסוס תלמוד־תורה זו עד שהגיעה, ת״ל, למה שהגיעה, הן ברמתה הגבוהה והן בשמה הטוב.

גם יסדנו בה בית „הכנסת אורחים״, אשר שימש לאנשים נצרכים וחסרי אמצעים, ובו מצאו את ביתם אשר יחסר להם.

בית הכנסת של "הקהלה הספרדית" בקלויזנבורג

בשנת תרצ"ט יסדתי, יחד עם מחותני הנעלה מו"ה יעקב הלמן ז"ל, (שהיה מנכבדי הקהילה) בית־תבשיל עממי וכשר, מקום שם אכלו כמאה איש מדי יום ביומו. בית־תבשיל זה גדל והתרחב במשך הזמן, לאחר שקמה רוח התנדבות גדולה בין הציבור, ופירנס כחמש מאות איש מדי יום ביומו!

אגב, עלי לציין כאן את טוב־לבו, פעילותו ומסירותו של מחותני מוהר"י ז"ל, להקל את מצבם של האסירים שנתפסו על „עבירות כלכליות" או בנסיונם להבריח הגבול. לא חס על כוחו

וזמנו ובדמים מרובים — תרתי משמע — השתדל והצליח לשחררם במסי"נ ממש.

מלבד כל אלה, ארגנו בשנת תש"א — כשהתחילה עת צרה לישראל — ועד־הצלה לפקח ולנהל עניני הקהילה שעמדה בסכנת התמוטטות; הקמנו ועד־העזרה שדאג לחייב את כל חבר הקהילה לתמוך בכבוד באנשים חשובים ונקיי הדעת שנתרוששו מפרנסתם; שיפצנו מחדש את בית המדרש המפואר והמקוה־טהרה לאחר שהועמדו בסכנת סגירה, וכו'.

כל זאת, ועוד רבים כאלה, צפו וחלפו במחשבותיי, עת הועמדנו פתאום בפני שוד ושבר, בפני הרס וחורבן מוחלט של קהילה מפוארה זו ועיר נפלאה זאת — שהיו כלא היו.

✡

תנאי ההעברה שלנו, היו חמורים בהרבה משל תנאי העברת המשלוחים הראשונים. בימים ההם החלו מפציצי בנות הברית להפציץ את אזורי הכיבוש הגרמני. הרעשות והפצצות אלו גרמו והסבו להם נזקים כבדים והרס רב. אש־נקמתם וחמת־זעמם שפכו, כמובן, עלינו, כי הלא „בכל אשמים היהודים!"

גם תחנת הרכבת, ממנה היינו נשלחים, פוצצה ונהרסה עד שיצאה מכלל שימוש. נאלצנו, אפוא, לכתת רגלינו מרחק של כחמש ק"מ נוספים עד לתחנת הרכבת החדשה, מקום שם הועמסנו על הקרונות שעמדו מוכנים מספר ימים לפני בואנו לשם.

גם לאחר שכבר נדחסנו בקרונות־המות לא זזה הרכבת ממקומה משך כעשרים וארבע שעות. סיבת העיכוב נודעה לנו לאחר מספר שעות: קציני הס.ס. ששיערו כי להקות מטוסי בנות הברית ימשיכו בגיחותיהם ההרסניות גם בסביבות אזור התחנה — נפלו על המצאה זדונית. הם העמידו את הרכבת במכוון ליד מבנים אלה, מתוך כוונה שקופה ומרושעת, כי הרכבת על כל נוסעיה תופצץ בעת ההפצצות!

כשנודע לנו מטרת העיכוב, נתקפנו בפחד־מות, ופלצות אחזה את כולנו, תוך חרדה עצומה על הדקות הקרובות והשעות הבאות.

לאחר 24 שעות צפיה־מתוחה והרת־זעזועים, החלה הרכבת לנוע ממקומה והמתיחות פגה במקצת. אך, גם אחרי עבור פחד זה, נתמלאנו דאגה חדשה על יעודה של נסיעה זו. דעות וסברות מנוגדות נשמעו בין הנוסעים: חלקם הביעו דעתם, כי לא תהיה כל אפשרות למרצחים להעבירנו מחוץ לגבולות המדינה, מבעד למסילות הברזל ההרוסות. לא כן היתה דעת „רואי השחורות" שהעלו סברתם, כי הרכבת תמצא כבר את דרכה במסילות אחרות אשר טרם הופצצו — אם כי זמן הנסיעה תיקח זמן יותר ארוך. לא חסרו גם נוסעים אופטימיים, שהיו בטוחים כי מובלים הננו לקנערמעזו, בהלכם שולל אחר שמועות השוא שהופרחו בגיטו.

תנאי הנסיעה הלכו וקשו משעה לשעה. בחוץ שרר שרב גדול והחום המחניק בתוך הקרון, שבתוכו הצטופפו למעלה מ־70 איש, היה ללא נשוא. כמות המים שברשותנו הלכה ופחתה, עד כי אזלה לגמרי. גדול היה צער ותשוקת הנוסעים לטיפת מים, ושבעתיים קשתה מצבם של הילדים הרכים אשר נפשותיהם התעטפו בצמא; התחננו לרוות צמאונם — ואין להם מושיע.

דיירי הסביבה הנכרים, אשר ידעו על מצבם הנואש של נוסעי הרכבות, התקבצו בתחנות הרכבת, למכור לנוסעים צלוחיות עם מים, תמורת בגדים או חפצי־ערך שונים. אך, לבד זאת שלא היה אתנו חפץ ערך כלשהו — פקחו עלינו שוטרי הקרון בשבע עיניו ושמרו את צעדנו לבל נבקש או לקבל כוסית של מים דרך האשנב המסורג של הקרון. רבים מאתנו היו קרובים לעלפון ולשוננו נדבק לחכינו.

כאמור, נסעה במשלוח זה רעיתו הרבנית של גאב"ד עירנו שליט"א ותשעת ילדיה. השתדלתי עד כמה שאפשר להקל על סבלותם ולדאוג לנוחיותם במשך זמן הנסיעה.

כעבור 60 שעות נסיעה רבת־תלאות וטלטולים אין־סופיים, הגיעה סוף סוף הרכבת לתחנת קאשוי. המרחק מקלויזנבורג לקאשוי בימים רגלים הוא כ 24 שעות נסיעה. אך, הפעם, ארכה דרכנו יותר

מששים שעות! הרכבת נסעה, במתכוון, במסילות עקלקלות, תוך כוונת־רשע להוסיף יגון על צרותינו וסבל על תלאותינו.

בתחנת קאשוי הוחלפו הקטרים, והקטר הגרמני בא במקום ההונגרי. גם המשמרות התחלפו ובמקומם באו קלגסי הס.ס.

באם טרם נתמלאה סאת צרותינו עד כה — הדגישו אותה, במלוא חפנים, „אורחינו" החדשים, קציני ושוטרי הגיסטפו. ראשון לגזירות קצין הס.ס. היה, כי על כל אחד ואחד מאתנו למסור, תוך שעה אחת, את כל החפצים שברשותו לאנשי המשמר, ובאם ימצא, כעבור שעה זו, איזה חפץ אצל אחד הנוסעים — ייענשו כל נוסעי הרכבת ללא יוצא מהכלל. עם מתן פקודה זו, נגוזה מאתנו כל אשליה, כאילו מובלים הננו למחנות עבודה בקנערמעזו, ונתברר לנו עד כמה הוטעינו בשמועות השקר על העברה למחנות עבודה. לאט לאט הסתננה בלבנו ההרגשה, כי מובלים הננו למחנות־המות כצאן לטבח, אשר כל באיה לא ישובון עוד.

באותו זמן טרם ידענו ברורות על משרפות אושביץ וכבשוני בירקנאו, וחשבנו כי מובלים הננו לורשה או לובלין. הסוד הנורא נתגלה לנו רק לאחר שלשים שעות נסיעה מקאשוי, מפיו של נהג הרכבת. הלה סיפר לנו, כי רכבת אחרת שיצאה מגיטו דעש, הגיעה לפני חמש שעות לתחנה זו, אשר מרחק של שני ק״מ בלבד מפרידים בינה לתחנת אושביץ. דרך סורגי אשנב הקרון נודע לנו מפיו, כי עלינו לחכות בתחנה זו שעות מספר עד אשר תתפנה המסילה, לאושביץ, משלשת הרכבות טעונות וגדושות נוסעים יהודיים מהונגריה, אשר הגיעו לכאן במשך הלילה — — —

פרק ט׳

הצלת האדמו"ר מקלויזנבורג שליט"א

בעמדי בסיום תיאור ימי האימים שעברו על יהודי קלויזנבורג, מאז התחילו ימי הפורענות עד לחיסול הגיטו והעברתם לאושביץ — מוצא אני לנכון להביא כאן תיאורים קצרים מה שאירע לגאב"ד עירנו, הרה"צ רבי יקותיאל יודא הלברשטם שליט"א; על גלותו ממחנה־רכוז אחד למשנהו, על התנהגותו המופלאה בימי החרדה והזעם ועל פעילותו הנמרצת לאחר ימי השחרור.

קשה לתאר בפרוטרוט מכל מה שעבר עליו, באותם המקומות שהיה אסור שם, תחת שלטון המרצחים הנאצים. אך, בכדי לקבל מושג כלשהו על התנהגותו הנפלאה ועל מעשיו המרובים — הנני להעלות בכתב אי־אלו מקרים וסיפורים, וזאת — ללמד על הכלל כולו יצא.

בעת שהתחילו הגירושים ההמוניים של יהודי קלויזנבורג לגיטאות ומחנות רכוז, התחבא האדמו"ר שליט"א בבית העלמין אשר בעיר, בתוך קבר פתוח.

באותם הימים, ימי הפחד והזעם, הגיע הרב בחשאי, באשמורת הבוקר, לביתו של מחבר ספר זה, ובפיו סיפורו המדכא על מקום המצאו. הרב הדגיש בפני, כי אף שלקח אתו מזון לתקופה מסוימת — איננו מרגיש עצמו בטוח שם, פן יוודע דבר מחבואו ברבים ויסתכן בנפשו. לכן הביע משאלתו שיוכל להתחבא באחד הבונקרים שבחצרי, בבית החרושת לתעשית משקאות, וכי הדבר צריך להשמר בסוד כמוס.

גאב"ד קלויזנבורג שליט"א

מובן שהסכמתי מיד לבקשתו. אך, יחד עם זאת, הצעתי לו, כי מאחר שאין לו תעודת אזרחות של המדינה, אולי ייטיב עבורו לנסוע לבאניא, שם יהא נחשב כאיש זר ויוכל לקבל העבודה שהוצעה לו מכבר, ובכך יחסוך מעליו הפחד התמידי בהיותו חבוי בבונקר שלי. גם נסיתי להרגיעו ולהשקיט את רוחו הנסער והקטנתי בפניו את חומרת השמועות הרעות.

לאחר שהצעה זו מצאה חן בעיניו, בקש ממני, בתור אחד מראשי הקהילה, לדאוג לבני ביתו אשר ישארו אצלו ולמצוא עבורם דירה מתאימה, מפאת סכנת הגירוש המרחפת עליהם בעיר, בהיותם משוללי אזרחות המדינה.

הסכמתי גם לבקשתו האחרונה והבאתי לביתי את ילדיו הקטנים. הרבנית סירבה להתאכסן בביתי ונשארה בביתה, אך נפגשים היינו בכל יום בכדי לקבוע את סדר יום המחרת.

✡

רבינו נדד מקלויזנבורג לבאניא ושם נאסר במחנה־רכוז. במחנה זה היה אחד ממפקדי הצבא ההונגרי שהיה אוהב־ישראל והציל הרבה יהודים. מפקד זה לקח את רבינו תחת חסותו, יחד עם עוד מספר אסירים, וכשנתברר לו שאינו יכול להחזיקם יותר תחת חסותו, הוכרח להסגירם לידי הגרמנים.

לאחר גלות באניא הוגלה למחנות ההשמדה באושביץ, ולאחר תקופה של שבועיים ימים באושביץ — הוגלה שוב לווארשא, ומשם הועבר למחנות הרכוז בדכאו. מדכאו הוגלה למילדורף ומשם לפעלדאפינג עד לאחר השחרור.

✡

בכל תקופת גלותו במחנות הרכוז השונים, התנזר הרב מכל המאכלים שהוגשו לאסירים אחרים, מלבד שתיה קלה של קפה שחור או תפוחי־אדמה, בכדי להחיות את נפשו. רק לסעודת שבת־קודש השתדל בכל כוחו לבצע לחם־משנה על הפת — בעזרת אסירים אחרים שנכחו לדעת עד היכן מתגעגע צדיק זה לקיים מצוה זו.

בכל שבת קודש התפלל במנהגו ואף אמר חידושי תורה, בדרוש ואגדה, כמנהגו כל השנים, ללא שום שינוי. פעם מצאו ראש המחנה כשהוא דורש בתורה בפני העומדים סביבו. הלה נגש אל הרב וסטר לו פעמיים על לחיו תוך אזהרה מפורשת לבל יחזור על מעשהו

שנית. אך, הרב לא שת לבו כלל לאיומיו והמשיך בדרושיו כאילו לא קרה כלום.

כן השתדל הרב להדריך אסירים אחרים, בעת שנאלצו לעבוד בשבתות, היאך למלא את מכסת עבודתם מבלי שיצטרכו לעבור על איסורי דאורייתא ולבל ישכחו כי שבת היום.

רבינו היה כותב בעצמו תפילות שונות, מתוך סידור התפילה, על שקי המלט שהיו במחנה והפיצם בין האסירים למען יוכלו גם בימי מרורים אלו להתיחד עם קונם ולשפוך לפניו שיח לבם.

✡

בהיות רבינו, יחד עם שאר האסירים, בווארשא, שם נאלצו לפנות את חורבות הגיטו שנהרס — החליט פעם מפקד הס.ס. להרוג את כולם עד לאחד. אך, ראשי הגיסטאפו התנגדו אז לכך, לבל יוודע הדבר בעולם הגדול. בראותו כי לא יוכל לבצע את זממו הרע בצורה גלויה, החליט לענות את אסיריו בצמא עד שיגוועו מאליהם.

באותו יום ציווה ראש המרצחים לאנשיו לתת לאסירים בשר מלוח ולא להרשות להם לשתות אף טיפת מים אחת. בהיותם צמאים למים, פקד על כל האסירים להסתדר בשורות ולהמשיך בדרכם, רגלי. לאחר שהאומללים עברו בדרכם כמה קילומטרים, תשושי־כח וצמאים למים, הגיעו לנהר אחד, על־יד סוכטשוב. איש הבליעל הושיב את כל האסירים מסביב לנהר והזהירם שכל מי שיהין לשתות מי הנהר — יירה במקום.

רבים מהאסירים, אשר לשונם נדבק לחיכם מרוב צמאון, לא יכלו להבליג על צמאונם וניסו ללקק ממימי הנהר. אומללים אלה נורו כולם במקום על־ידי מטר יריות שניתכו עליהם מכל צד. לאחר מכן פקד קצין הס.ס. על הנשארים להמשיך בדרכם. לאחר הליכה ארוכה ומייגעת, בהיותם במצב של כלות הנפש, הגיעו למגרש פתוח, מקום שמם וקרקע צחיחה, וראש הס.ס. ציוה עליהם להתישב על הארץ תחת קרני השמש הלוהטת.

מצב האומללים היה בכי רע, לאחר ימי ההליכה המרובים בחום ובצמא, ובקשו את נפשם למות. ואכן, היתה זאת תכניתו המרושעת של המפקד, כי יגוועו האסירים בעצמם מצמא.

בראות רבינו מצבם הנואש — קרא לכל האסירים שכל אחד ינסה לחפור באדמה ולמצוא שם מים. בידעם כי איש אשר רוח אלקים בו — ניסו בכוחותיהם האחרונים לחפור באדמה, באצבעותיהם הרועדות, או בכפות שהיו בידי אחדים מהם, אולי יש תקוה. — וראה זה פלא: בכל מקום שחפרו, בתוך האדמה הצחיחה והיבשה, נמצאו מים! מים זכים וצחים! האומללים הרוו את צמאונם — למורת רוחם של המרצחים אשר ראו כי אך אצבע אלקים הוא.

כבודו של הרב נתגדל מאד בעיני כל, בראותם כי איש קדוש הוא, אשר ידו היתה בנס ובפלא זה.

רבינו בעצמו, התבטא לאחר שנים מספר, כי בטוח הוא שבארו של מרים הגיע לשם, בכדי להציל את האומללים מכליון.

אם כי הרב לא התבלט מעולם על שאר האסירים — ידעו בכל זאת רבים מהם, כי איש נפלא בתוכם אשר משכמו ומעלה גבוה מכולם.

בהיותם בווארשא, עלה בידי כמה מבין האסירים להתקשר עם הפרטיזנים המקומיים ויחד תכננו היאך להתמרד נגד הנאצים. תכנית המרד היתה קשורה בקשיים מרובים ובבעיות מסובכות, אשר ראשי המארגנים בעצמם היו חלוקים בדעותיהם ולא יכלו להגיע לעמק השווה ולהחלטה סופית על ביצועה. הללו החליטו לשאול את פי הרב — וכדבריו כן יקום.

לאחר ששוחחו עם הרב, קבלו הצעתו הנבונה ולבסוף וויתרו על תכניתם לגמרי. כעבור תקופת זמן, עת הועברו ממקום זה כחמשת אלפים אסירים למקום אחר, ניסו בכל זאת חמש מאות הנותרים לבצע את התכנית האמורה, בניגוד לעצתו של הרב, ובעו"ה חיסלו אותם הגרמנים עד לאחד, הי"ד.

✡

באחד הימים בעת שהרכבת בו נסע הרב הגיעה לתחנה שלה, עצר מנהל התחנה מבעד הרכבת להמשיך במסעה וההזירה על עקבותיה. תוך כדי נסיעתם חזרה, נתבשרו על בשורת השחרור על־ידי חיילים אמריקאיים שעצרוה בדרכה. הקצין האמריקאי הודיע להם כי הגיע יום שחרורם וכי מעתה נמצאים הם תחת חסות הכבוש האמריקאי.

משאלתו הראשונה של הרב היתה על האפשרות להספקת מאכל כשר לכל האסירים. לאחר שהדבר הובטח לו על ידי הקצין — ביקש שוב ממנו לתת לו מכונית מיוחדת, במטרה לאסוף את גופות המומתים המושלכים כדומן בצידי הדרכים ולהביאם לקבר ישראל. גם בקשתו זו נתמלאה וקיבל מכונית צבאית לאסוף את הגוויות.

בעוד שכל האסירים, אשר בשורת השחרור באה עליהם כהלם, חטפו מכל אשר לידם להשקיט את רעבונם וצמאונם — התמסר הרב בלהט רב לאסוף את כל הגוויות שבסביבה, ויחד עם עוד מתי מספר של אסירים הביאום לקבר ישראל, כדת וכדין. כשלשה שבועות, ללא הפסק, התרוצץ הרב עם אנשיו מדי יום ביומו בשולי הדרכים, עד אשר עלה בידו לקבור את כל ההרוגים והמומתים.

✡

מיד לאחר השחרור, נוהג היה הרב לבקר בעיירות ובמחנות הרכוז, להפגש עם האסירים המשוחררים, לעודד ולרפות לבות נשברים ומדוכאי־רוח. הרב לא הסתפק בכך, אלא התאמץ בכל מקום בואו לייסד ישיבה, תלמוד־תורה, בית חנוך לבנות, חברות־תהלים, ולהחזיר רבבות יהודים לחיק בוראם ותורתם. במשך ימי פעילותו המרובים, בעמל בל־יתואר, עלה בידו לייסד כארבעים תלמודי־תורה ובתי חינוך לבנות; לבנות ולהקים עשרות מקואות־טהרה, וכן שילם מכיסו סכומי כסף גדולים, מדי חודש בחדשו, לחברי חברות התהלים.

במקום אחד הקים בית־חנוך מרכזי לבנות, שם קיבץ כשלש מאות בנות ובעצמו דרש לפניהם, כל בוקר, דרושי מוסר והתחזקות בפרשת השבוע. עמל רב השקיע הרב בבית חינוך זה, לחנך את

בנותיהן בחינוך הכשר, והיה מסור להם כאב לבנים, לאחר שהוריהן הומתו וחוסלו על־ידי המרצחים הנאצים ימ״ש ונשארו יתומות וגלמודות. כן דאג לכל הצטרכותן בכל תקופת שהותן במוסד, עד שהשיאן לבעלים שומרי תורה ומצוה.

✡

ידוע רבות על פעילותו העצומה לחזק ידים רפות ולעודד את רוחם הנדכא של פליטי השואה אשר עולמם היה חרב בעדם, לאחר התלאות והצרות שעברו עליהם. ראוי לציין כאן מקרה אחד מני רבים, עד היכן הגיע כח השפעתו גם על אנשים חילוניים ורחוקים לגמרי מדת ישראל, אשר גם הם נכנעו לפני אישיותו הבלתי־רגילה.

בהיותו במחנות־הרכוז בפעלדאפינג (גרמניה), מיד לאחר השחרור, נפוצה שמועה בין האסירים, כי מפקד צבאות הברית, הגנרל אייזנהאור, מתכונן לבקר את המחנה ולשמוע את דבר פליטי החרב. תכונה גדולה שרתה בין אנשי המחנה לקראת בואו והוחלט כי הרב יהיה בין מקבלי פניו של הגנרל והוא גם יהיה ראש הנואמים לכבודו.

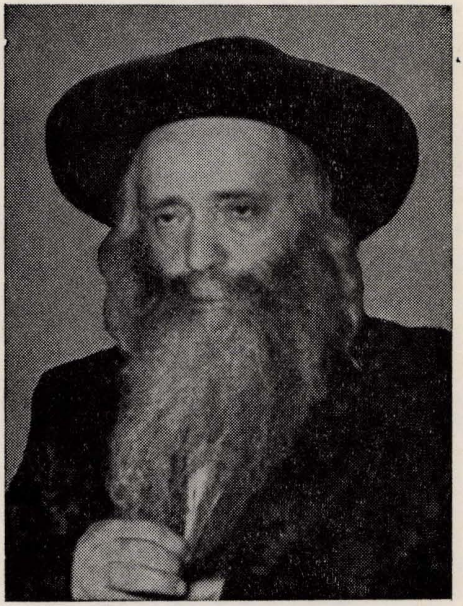
רבים מהאסירים שהשתייכו למפלגות קומוניסטיות והתרחקו לגמרי מדת ותורת ישראל — התנגדו לכך ולא רצו להשלים עם החלטה זו. רק לאחר וויכוחים מרובים, הסכימו גם הם לכך — תוך תנאי מפורש שהרב לא יזכיר שם ה׳ בנאומו (רח״ל); שלא ידבר על רציחת ששת מיליוני הקדושים וכי עליו לקצר בנאומו ולפנות מקומו לנואמים הבאים.

לפני הופעתו, לחש הרב באזני תלמידו להביא לו בחשאי טלית לקראת נאומו. עם בוא הגנרל, ובעלות הרב על הבמה לשאת את נאומו — נטל מיד את טליתו וברך עליו בקול רם, בשם ומלכות, ברכת „להתעטף בציצית״...

באכזבה מרובה ובקוצר רוח חיכו אלה שהתנגדו לנאומו — לפתיחת הנאום.

בדברי חוצבי להבות אש תיאר הרב, בפני הגנרל וכל הנוכחים, את כל המוראות והמאורעות שעברו על בני ישראל תחת שלטון הנאצים, על העינויים המשפילים והאכזריים, על הרציחות האיומות ועל כוס התרעלה שעברו על שה פזורה ישראל, בהכחידם שליש מעם ישראל. שעה ארוכה תיאר הרב בדבריו הנרגשים את כל מה שעוללו המרצחים הנאצים לבני ישראל בשנות השואה — עד שגעה כל העם בבכיה.

כה עצומה היתה התרגשות הקהל, בתוכם אלה שהתנגדו לו מתחילה, עד שוויתרו על הופעת הנואמים הבאים בכדי שלא לקלקל את רישומם והשפעתם של דברי הרב. גם הגנרל בעצמו הושפע ונתרגש מאד מדבריו, ומאותו יום והלאה נתרקמו ביניהם קשרי ידידות אשר על־ידי־כך עלה בידי הרב לפעול אצלו דבריו נשגבים, הן בסיפוק צרכי הדת לפליטי השואה, והן בעזרה מרובה בענינים

האדמו״ר מקלויזנבורג שליט״א

חומריים אחרים. זמן קצר לאחר מכן שלח הגנרל מטוס מיוחד עם אתרוגים ותשמישי קדושה אחרים לפליטי השואה, לפי בקשת הרב.

✡

כאמור, צוינו כאן רק מקרים אחדים על התנהגותו ופעילותו הנמרצה של רבינו באותם הימים, ואם נרצה לתאר את כל הפרטים וההתרחשויות שעברו עליו, בתקופת המלחמה ולאחריה — לא יספיקו לכך ספרים רבים.

פרק י׳

אושביץ וזוועותיה

אושביץ.
מלה זו המעבירה צמרמורת וחלחלה בין שומעיה, מקפלת בתוכה טרגדיה איומה שבאיומות אשר עם ישראל, במשך זמן קיומו כעם בכל דורותיו, לא נתנסה בכזאת. אדמת אושביץ המתועבת, אשר עיכלה בקרבה אפר ודמי כארבעת מיליוני נפשות ישראל; אנשים, נשים וטף, תוחרט על לב עם ישראל כארורה ומוחרמת לדראון עולם! אש משרפותיה, להבות כבשוניה ועשן ארובותיה לא יכבו ולא ידעכו לעולם. ארורה אדמתה אשר קללת־אלקים רובצת עליה לעולמי עד!

דם בניה ובנותיה, זעקת עוליה ויונקותיה, אנקת מומתיה ומוחנקיה, דמי אדמורי״ה ורבניה ואפרות קדושיה וטהוריה — בוקעים דרך עפרה וזועקים עד לשמי רום!

כל עוד תישאר פרסה אחת מאדמתה השפלה והבזויה — עלינו לשנן לבנינו ולבנותינו, לנכדינו ולניניגו, עד סוף כל הדורות, את כל המוראות דעדו על בני ישראל משך מספר שנות קיומה עלי אדמות!

בטרם בואי לספר מה שעברו עלינו בגיהנום עלי־אדמות זה, ששמו אושביץ, אמרתי לתת כאן תיאור קצר וכללי (שנלקטו ממקורות מהימנים) על מחנות־השמדה אלו, בהם הומתו ונרצחו;

נחנקו ונטבחו; נשחקו ונטחנו לעפר ואפר יותר משלושת מיליונים מבני עמנו, ואשר לחרושת־השמדה זו — שעלתה בהיקפה ומעלליה גם על אלף מחנות השמדה האחרים שהקימה המפלצת הנאצית — אין את ותקדים מאז ימות עולם!

✡

מחנות הרכוז באושביץ הוקמה בשטח העיירה הפולנית הנידחת הנקראת אושבנצ'יים. כארבעת אלפים יהודים, רובם שומרי תורה ומצות, ישבו בעיירה זו, מלבד שמונת אלפים בני אומה אחרת שגרו שם.

ראשי השלטון הנאצי בחרו במקום זה כמתאים ביותר למטרותיהם השטניות. אדמתה היתה מפיצה קדחת ושגרון, וגם מזג האויר והאקלים שבסביבתה היו גרועים מאד. בפינה נידחת וחשוכה זו, אשר מעולם לא דרכו בה רגלי עובר־אורח זר, נמצאת צומת דרכים ומסילות־ברזל חשובים.

ועדת מומחים מיוחדת נשלחה למקום זה, בפברואר 1941, לפי פקודת הרייכספירר של הס. ס. הימלר ימ"ש, בכדי לחקור את טיב המים שבו. הועדה קבעה במסקנותיה, כי מימיו הם כה גרועים שאינם ראוים לשתיה ואף לא לשטיפת הפה. מסקנות ועדה זו, המריצה את ראשי הנאצים להגשים את תכניותיהם ולהכשיר את המקום כמחנה־רכוז ענקי.

מיד עם פתיחת המחנה, בחודש מאי 1940, נשלחו לשם אסירים פליליים (לא יהודים), פושעים מועדים, אשר קבעו את סידורי המשטר הפנימי במחנה. רודולף הס, רב־הטבחים הגדול והמפקד הראשי של אושביץ, העיד בעצמו, כי לאושביץ נשלחו מיד עם הקמתו „האלמנטים הגרועים והמושחתים ביותר".

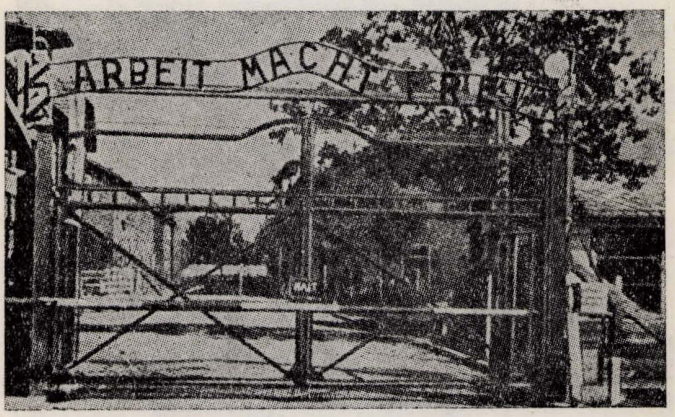
בעת שניתן האות ע"י ראש הנאצים, להגשים את „הפתרון הסופי של בעית היהודים", כלומר: השמדת עם ישראל — נקרא רב־הטבחים הס באופן דחוף לברלין ונתקבל שם על ידי הימלר בעצמו. בזכרונותיו מספר הס, כי הימלר אמר לו אז: „הפירר פקד

לפתור סופית את שאלת היהודים ואנחנו חייבים להוציא את הפקודה לפועל. נקודות ההשמדה הקיימות כבר במזרח, אינן מתאימות לפעולות גדולות ומתוכננות לטווח ארוך. הועדתי, לכן, למטרה זו את א ו ש ב י ץ".

כך הפך מחנה הרכוז באושביץ לבית־החרושת הגדול ביותר להשמדת יהודים, אשר מעולם ובאיזה מקום שהוא לא בוצעו פשעים בממדים כבירים ומחרידים כאלה נגד האנושות.

אושביץ 1

שטח של 40 ק"מ מרובעים הוקצה בשביל המחנה, ושלשת אלפים איש (אסירים) עבדו כל יום בהקמת מבנים שונים בשטח המחנה. עד לשנת 1942 הוגלו לשם אסירים מבני אומות שונות. אך, משנה זו ואילך היוו האסירים היהודים רוב מוחלט במחנה.

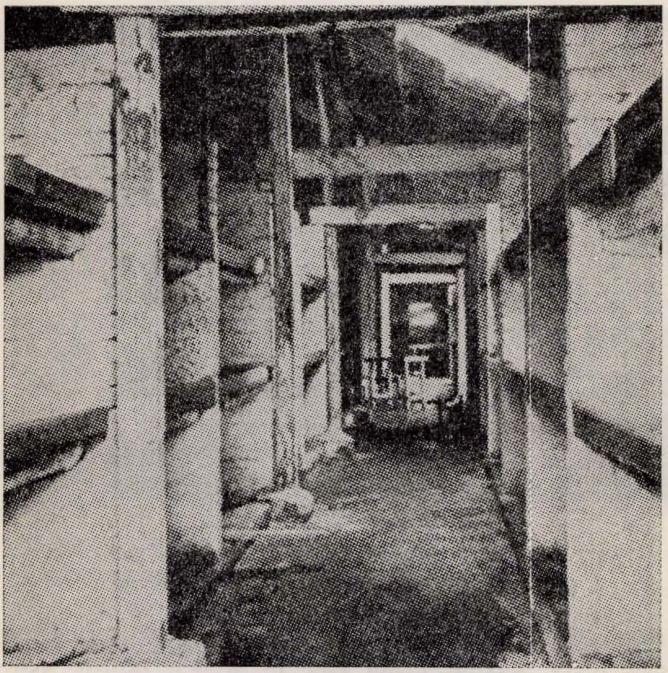

הכניסה הראשית למחנות אושביץ
(רוב התמונות שבפרק זה נרכשו מארכיון "יד ושם")

במרחק שלשה קילומטרים מהמחנה הראשי, הקימו הנאצים את מחנה בירקנאו (אושביץ 2), אשר במחנה זה בלבד נקלטו יותר ממאה אלף אסירים!

שטח המחנה הוקף בגדר־תיל כפולה, מחוברת לזרם חשמלי, וגובהה ארבעה מטרים. בכל מאה מטר הוקמו מגדלי־שמירה ועליהם מכונות־יריה וזרקורים. הזרקורים היו מאירים בלילה את האפלה. ובאלומות האור שלהם בדקו כל שעל אדמה. מלבד השמירה שעל המגדלים, היה כל האזור מוקף במאות שומרים־זקיפים, בליווי כלבים.

אנשי הס.ס. שהוצבו על השמירה באושביץ נמנו על הפלוגה הנאצית הידועה לשמצה „טוטנקופפ״ (גולגולת המת). כל החיילים ששמרו על השטח העצום של מחנות אושביץ נאמדים ב־3500 איש. מרביתם של אלה היו גרמנים, אך היו ביניהם אוקראינים ולאטביים שהצטיינו באכזריותם כלפי האסירים היהודים.

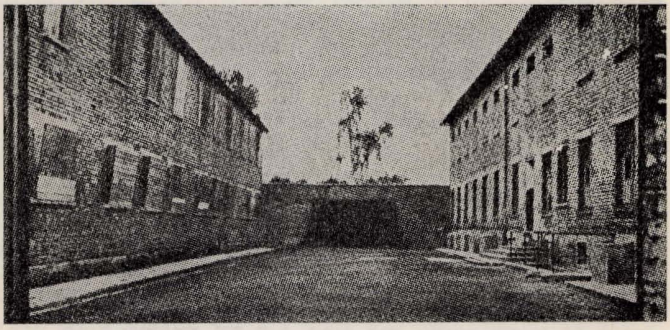

3 קומות של מיטות האסירים

המפקד הראשון של מחנה אושביץ מיום הוסדו, עד לסוף שנת שנת 1943 היה אוברשטורמבאנפירר רודולף הס. המפקד השני היה ליבהנשל, ובזמנו חולק אושביץ לשלשה מחנות: אושביץ 1, אושביץ 2 (בירקנאו) ואושביץ 3 (בונה, ומחנות אחרות). בשנת 1944 חזר הס לאושביץ בתור מארגן ומבצע פעולות הרצח ההמוני — השמדת יהודי הונגריה, אשר מבצע זה נקרא על שמו „מבצע הס" (אקציון הס).

אושביץ 1 מנה 28 בנינים, בני שתי קומות כל אחד, ובכל בנין היו שני בלוקים. בכל בלוק נדחסו מ־1000 עד 1200 אסירים. המיטות היו בשלש קומות של איצטבאות־עץ שעמדו צפופות, ובקושי נדחק איש במעבר הצר שבין המיטות. על כל איצטבא היה מונח מזרון דק (שק ומעט קש בתוכו). האסירים שהצליחו לגור באושביץ 1 נחשבו כבני־מזל, כי התנאים שם היו יותר טובים ואנושיים לעומת המחנות האחרות באושביץ.

הבלוקים מס׳ 28, 21, 20, 19 שימשו כבית החולים של המחנה. בלוק מס׳ 10 היה מיועד לניסוים אכזריים על גופות הנשים. בבלוק 11

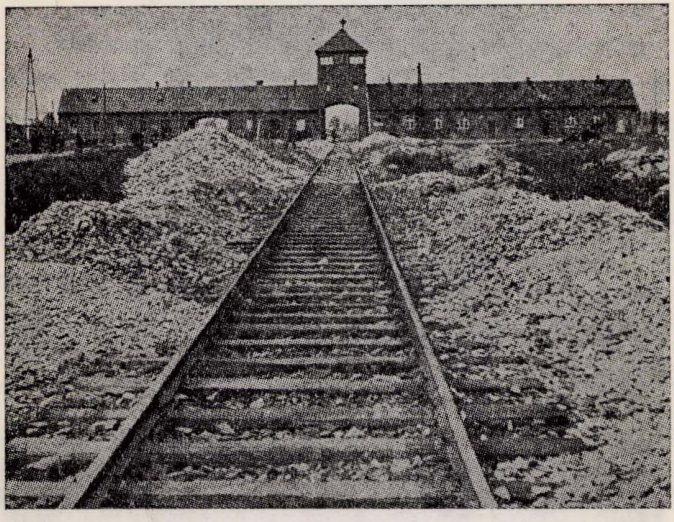

בתאי־הכלא, בבלוק מס׳ 11 (מימין), נחקרו ועונו האסירים עד מוות. בחדרי בלוק מס׳ 10 (משמאל), שחלונותיו היו אטומים, נערכו ניסויים אכזריים בגופות בני אדם — בעיקר נשים. ליד הקיר שבין שני הבנינים — הוצאו האסירים להורג ביריה.

היה צינוק וחצר־המות, בו היו יורים בעורפי האסירים האומללים מדי לילה בלילה. יתר הבלוקים שימשו כבתי־מגורים לאסירים.

אושביץ 2 — בירקנאו.

הכניסה לבירקנאו היתה דרך שער הנקרא „השער האדום". במקום זה עמד בנין אדום וארוך שמעליו התרומם מגדל ומתחתיו היה שער רחב ידים, שדרכו עברו המשלוחים שהופנו למוות.

שער הכניסה לבירקנאו

משנת 1942 ואילך נדחסו במחנה זה למעלה ממאה אלף איש! האסירים שוכנו בצריפים המיועדים לאורוות־סוסים. אורך הצריף היה 40 מטר ורחבו 9 מטר. בצריף לא היו חלונות בכלל; הגג היה פתוח ומי הגשם חדרו לתוכו. גם רצפה לא היתה בצריף ובמקומה נתהוו תמיד שלוליות של מים. צריף כזה, שנועד לאכסן 52 סוסים, קלט לתוכו מ־600 עד 1000 איש. איצטבאות של עץ, בשלש קומות, הוצבו בצריף וגובהם לא הגיע לשני מטרים. כך נאלצו האסירים לזחול למקום יצועם. על כל איצטבא היו מונחים שני „מזרונים", בלתי ממולאים בקש, וכעשרה איש נדחסו לתוכה.

בבירקנאו שרר ברוב ימות השנה בוץ גדול. רגליו של האסיר בצריף בוססו בטיט, ומחמת תשישותו לא יכול היה להניע את רגליו בנעליו הכבדים. בכל המחנה הגדול של בירקנאו היו רק בארות־מים אחדים, ולשונות האסירים נצמדו לחיכם מחוסר טיפת מים לשתיה. על פני שטח של 1750 דונם השתרעו מחנות הרכוז באושביץ, וכל השטח היה מוקף תעלות באורך של 13 קילומטרים ובשרשרת גדרות באורך 16 ק״מ.

לאסירי אושביץ היהודים אסור היה לכתוב הביתה. רק כשהתכוננו הנאצים להביא לשם יהודים נוספים — הכריחו את האסירים לשגר מכתבים לביתם, בהם נאמר כי הם נמצאים בחיים ושלומם טוב. כך הצליחו המרצחים להערים על היהודים המועמדים לגירוש, שנרגעו בעת קבלו מכתבים אלה.

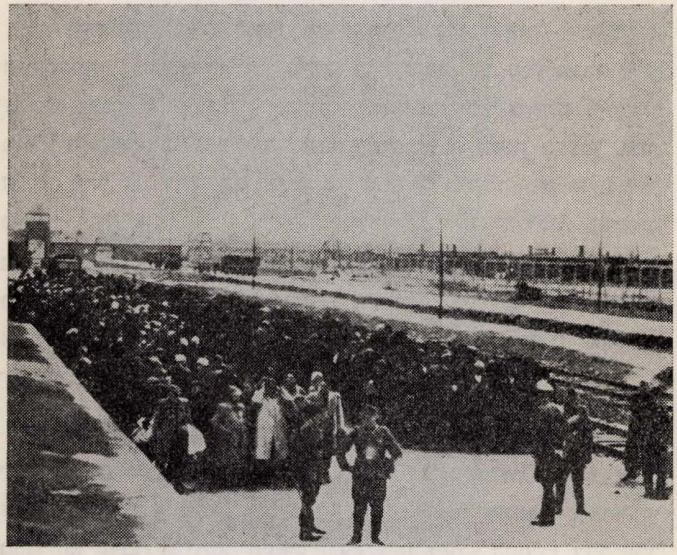
הסלקציות

לאחר שהקרבנות הורדו מקרונות־המות הדחוסים — התחילה ה„סלקציה״. קצין ס.ס. עמד זקוף על מקומו ועל פניו עברו אלפי אנשים מבוהלים ומפוחדים, אמהות ותינוקותיהן בזרועותיהן, וישישים מופלגים הנאנחים תחת כובד המשא שבידיהם. השטן בעצמו, קצין הס.ס„ חרץ את גורל האומללים בתנועת־יד בלבד: ימין או שמאל, כלומר, חיים או מוות — ומיד התחילה ההמולה והמבוכה: משפחות נפרדו, ילדים התרוצצו וזעקו להוריהם, הורים מחבקים את בניהם וקולות הבכי בוקעים רקיעים. לרוב היה קצין זה, ד״ר מנגלה ימ״ש, אשר בעת שהוא ערך הסלקציה, נדונו על־ידו כתשעים אחוז — ישר למשרפות.

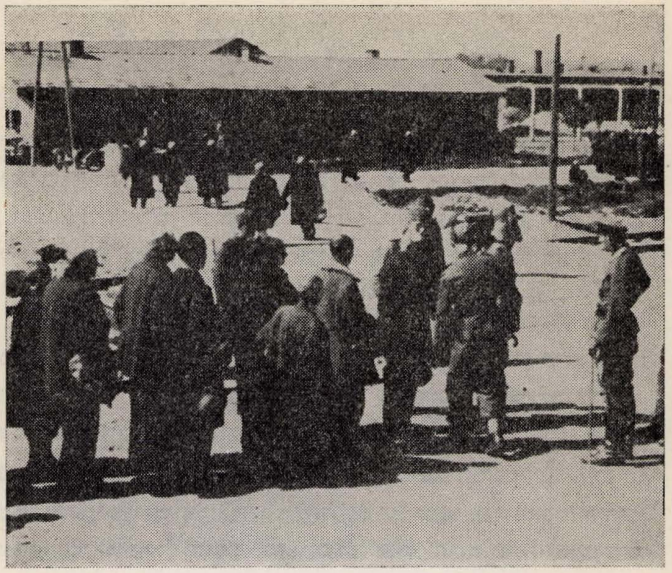
לאחר הסלקציה הופנו האסירים למחנה. כל חפציהם נשדדו ונערמו יחד עם בגדיהם שהורדו מגופם, בערימות מיוחדות, אותם אספו אנשים מיוחדים ומיינו אותם לסוגים שונים. לאחר שהאסירים הופשטו מבגדיהם ערכו על גופם חיפוש קפדני, פן ואולי הסתירו דבר־ערך בגופם.

בני המשפחות מופרדים בכח לפני עריכת הסלקציות

יום־יום נערכו הסלקציות ברציף

בתנועת־אצבע בלבד חורץ הנאצי את גורל חיי האסיר

הגברים והנשים, בשני הטורים, מחכים בחרדה לגורל חייהם

עם גמר החיפוש גזזו ותלשו להאסיר — איש או אשה — את שערות הראש והגוף, ולאחר מכן נצטווה להתרחץ במקלחת. עוד בטרם הספיק האסיר האומלל להרטיב את גופו מכמות המים המצומצמת שסופקה לו — וכבר נשמעה צווחתו של איש הס.ס.: החוצה („ראוס")! האסיר הנפחד נמלט כל עוד נפשו בו, בידעו כי כל עיכוב קל במילוי פקודת הנאצי — פירושו, מטר של מכות־רצח.

בפתח היציאה חולקו לאסירים בגדי בד־נייר מיוחדים של המחנה: כתונת, כובע, בגדים תחתוניים ונעלי־עץ. מובן שלא היתה בידי האסירים כל אפשרות לבחור את הבגדים המתאימים לגופם, בעלי־קומה לבשו מכנסים צרים וקטנים ונמוכי־קומה קבלו מכנסי ענק. למחרת היו מקעקעים על זרועו השמאלי של ה„הפטלינג" (אסיר) מספר אישי, על־ידי מחט ודיו מיוחד. גם על בגדו ענד האסיר היהודי סימן היכר מיוחד: פיסת בד קטנה, עליו חרות סמל המגן־דוד ומספרו.

עם בואם של טראנספורטים מסוימים למחנה, היה הלאגרפירר משמיע באזניהם נאום „קבלת־פנים" מיוחד, בו נאמר: „עליכם לדעת, כי לא הגעתם כאן לסנטוריום אלא למחנה רכוז, אשר ממנו אין יציאה כי אם רק בדרך הארובה. אם זה לא מוצא חן בעיני מישהו מכם — הוא יכול לעלות ישר על החוטים!"

ה„אפעלים"

שלש פעמים ביום היו נערכים ה„אפעלים" (מיפקדים). בקיץ ובחורף, בגשם ובשלג. באם היה מספר האסירים מתאים לחישובי הנאצים — היה האפעל מסתיים במהירות. ברם, אבוי היה לקבוצה זו שנערכה למיפקד, באם היה חסר מישהו. כל האסירים נאלצו לעמוד דום עד אשר עורכי המיפקד היו מוצאים את האסיר — חי או מת!

מבצע עינוים אחר היה „מבצע הכובעים". האסירים הסתדרו בשורות ומולם עמד ה„בלוקאלטסטה" וצרח: „מיטצן־אב (הסר כובע), מיטצן אאוף" (חבוש כובע)! עינוים אלה נמשכו שעות, ומי

האסירים (למעלה) והאסירות (למטה) לאחר גילוח השיער וקעקוע המספרים על הזרוע

שפיגר אחרי פקודת הצורר, היה סופג מכות נאמנות וימיו היו ספורים.

לפעמים הוכרחו האסירים לרוץ יחפים על המגרש שהיה מכוסה חצץ. רבים מהם, שכוחותיהם אזלו ונפלו אין אונים על המגרש, היה הקאפו סוחבו הצידה וחונק אותו על־ידי תקיעת מקל עבה לתוך פיו. מי שהתרשל בריצה, היה הקאפו מוציאו מהשורה ומוריק לתוך גופו צרור כדורים.

אסיר שניסה להמרות פיו של השטן הנאצי — מקבל "מלקות" עד לאפיסת כוחותיו

שתים־עשרה שעות היו יום העבודה של אסיר, מלבד שעת ההליכה למקום העבודה וחזרה. בשורות של חמש־חמש יצאו האסירים את שערי המחנה ותזמורת מיוחדת של אסירים לוותה אותם בעת יצאו מהמחנה ובחזרתם. עד למקום העבודה צעדו האסירים ברגל ולפעמים הלכו מרחק של 7 — 8 ק"מ. מובן שהאומללים היו מתעייפים ונשברים עוד לפני שהתחילו בעבודה. אסור היה להם לנוח בשעת העבודה, ובאם נצטרך האסיר לצרכיו, הופקד עליו אסיר אחר שמדד את הדקות המוקצבות לו לצורך זה.

נאצי משסה את כלבו לפגוע באסירים האומללים בעת העבודה

בשעה 8.30 בערב הוטל עוצר כללי במחנה, וכל מי שההין לעבור על סף הבלוק — היה מתחייב בנפשו.

ה„מוזלמנים"

האומללים ביותר במחנה היו ה„מוזלמנים". אנשים אלו היו מורעבים עד כדי כך — שהגיעו על סף המוות. הללו דמו לשלדי־אדם, שלדי

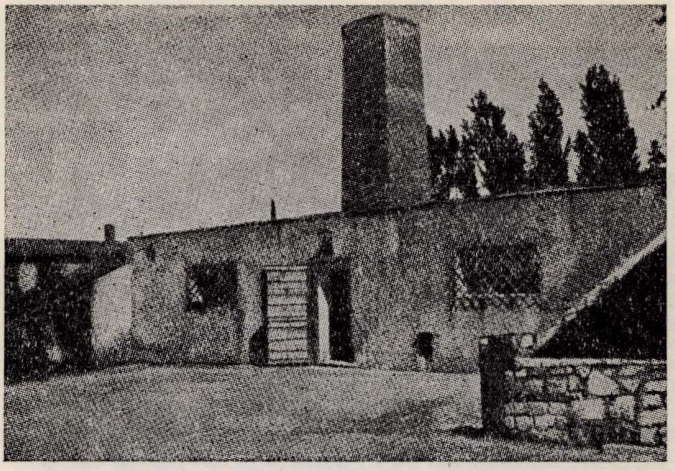
עצמות ללא בשר, ועל גופם מכוסה עור יבש ודק שהחזיק עצמותיהם לבל יתפוררו מעליהם. הפנים היו מעוררים אימה; העינים קדחו באש בלתי־טבעית; הלחיים תפחו; רגליהם נדמו ככלונסאות והריר נוזל תמיד מפיהם ואפם. אומללים אלה היו משוטטים במחנה, מזוהמים ומפוחדים, וחיטטו בסתר באשפתות אולי ימצאו קליפות של תפוחי־אדמה רקובים או מזון רקוב. רובם של אלו ציפו באדישות למוות אשר ישחרר אותם מכבלי החיים. ה„מוזלמן" היה הקרבן הראשון למחלות המידבקות, ומרביתם לקו בשלשול שהתיש כוחותיהם לגמרי. עליהם ועל דומהם נתקיימה קינת הנביא ירמיה: „חשך משחור תארם, לא ניכרו בחוצות. צפד עורם על עצמם, יבש היה כעץ" (איכה ד).

המשרפות

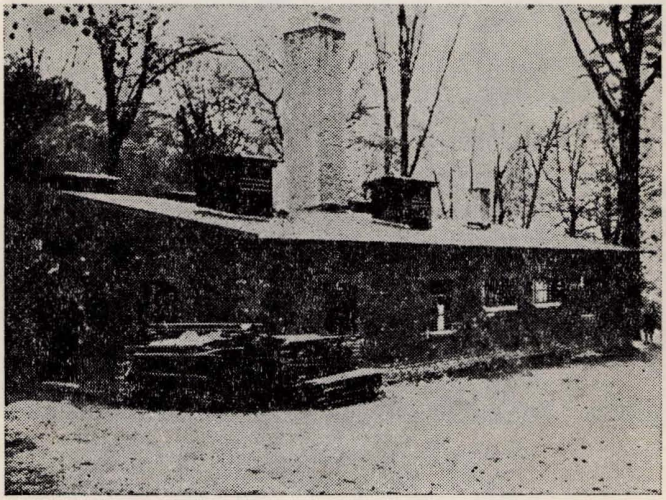
המשרפה הראשונה הוקמה בשנת 1940. תחילה שימשה לשריפת גוויות מתות, וכשהתחילה ההשמדה ההמונית של היהודים באושביץ, הוקמו משרפות נוספות ותאי הגאזים. בניצוחו ובארגונו של רב־הטבחים אייכמן ימ"ש שוגרו טראנספורטים יהודיים מכל ארצות אירופה הכבושות תחת שלטון הנאצים.

בקיץ 1942 עלה קצב הטראנספורטים והקימו בית־מוות חדש, שהמיתה במחי־יד 1200 איש, ואת גופות המומתים הטמינו בבורות ענקיים. באמצע הקיץ התחילו לבקוע ריחות־רעים מתוך הבורות הללו, והרוחות העיפו והפיצו אותם למרחקים של עשרות קילומטרים. בראות הנאצים כי סוד ההרג וההשמדה יוכל להתגלות ברבים, התחילו לשרוף את הגופות בתוך הבורות.

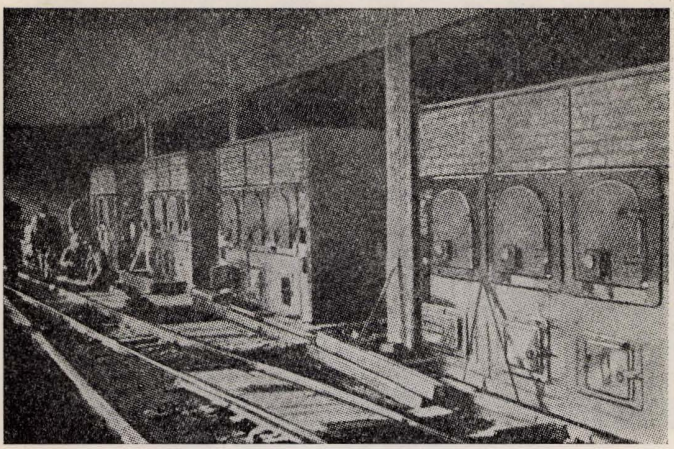
בחודש יולי ביקר באושביץ הרייכסקנצלר של הס.ס. הימלר ימ"ש. הנאצים קבלוהו בתרועות־גיל וערכו לכבודו חגיגות שונות. במסגרת חגיגות אלו ערכו לכבודו תהלוכה של 25 נשים יהודיות ערומות וכן קבוצה של אסירים ערומים, שאנשיה נאלצו ליפול לרגלי התליין ולנשק את כפות רגליו. הימלר ביקר בממלכת אושביץ מספר פעמים, וכל ביקור שלו שימש כהקדמה לפורענויות חמורות וגזירות חדשות. תוצאות ביקורו הנוכחי היו — הקמת שתי משרפות אדירות נוספות, מצוידות במיטב השכלולים.

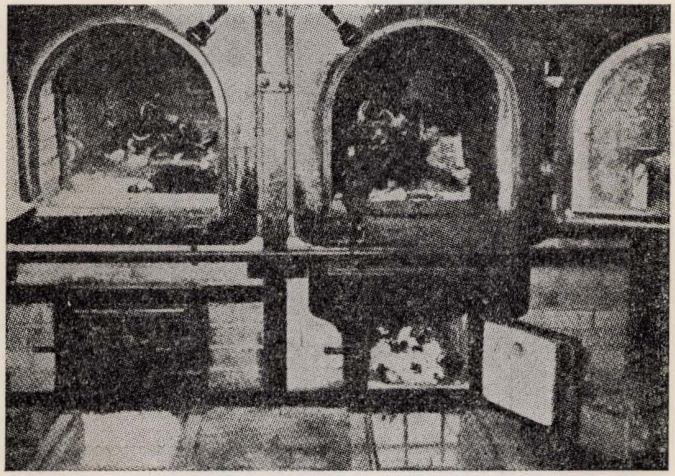
המשרפות הראשונות

משרפות אלו (2 ו־3) הוקמו בבירקנאו, בקרבת השער של המחנה. כל אחת משתי המשרפות הכילה 2 תאי גאזים שהופרדו

תנורי המשרפות המשוכללות

במחיצה. שלשת אלפים איש בבת־אחת אפשר היה לדחוס לתא אחד. המשרפות נחלקו לשני מדורים; תחתון ועליון. החלק התחתון הכיל שלשה חדרים. החדר הראשון, בו התפשטו הקרבנות, נראה כמו בית־מרחץ רגיל עם ספסלים, ועל הקירות היו שלטי־הסוואה שונים. כגון: „שמור על הנקיון", „אל תשכח מגבת וסבון" וכדומה. בחדר הסמוך לו היו שני תאי הגאזים שדלתותיהם היו עבות וכבדות. בתוך הדלתות הותקנו חלונות קטנים, עם רשת, ומכוסה זגוגית. כשנגמר החנק בתאי הגאז רוכזו הגופות בחדר השלישי ומעלית־חשמלית הובילה את הגופות למדור העליון.

בחלק העליון היו המשרפות. בכל קרמטוריום (משרפה) היו חמשה תנורים גדולים שכל אחד חולק ל־3 מחיצות. 90 גויות בשעה נשרפו בכל משרפה, וכאלפיים גויות ביממה אחת. כל המשרפות ביחד שרפו לאפר 750 איש במשך שעה אחת; כלומר, 10,000 איש ביממה! אחר שתאי הגאז הספיקו לחנוק כ־5000 איש בשעה אחת בלבד, והמשרפות לא הספיקו לכלות מספר עצום כזה באותו זמן,

הכנסת הגוויות לתנורי־המשרפה (ציור)

החליטו המרצחים לסיים את מלאכת המוות ולשרוף את הגופות בבורות ענק תחת כיפת השמים. בעיקר השתמשו בחרושת־השמדה זו בתקופת ההכחדה ההמונית של יהדות הונגריה.

הטראנספורטים שהובלו לדרכם האחרונה, הועמדו בכמה מאות מטרים לפני חצר המוות, בתוך צריף שקט. המשלוחים שהגיעו מארצות המערב — שלא כמו אסירי פולין ורוסיה — קיבלו הנאצים באדיבות מעושה והיו מרגיעים אותם במבוכתם ופחדם. בחצר המשרפה עמד אחד מאנשי הס.ס. וסיפר להם על החיים הטובים הנכונים להם באושביץ, וכי בראש וראשונה עליהם לדאוג שישרור ביניהם סדר ומשמעת. לאחר ה„דרשה" היה מודיע, כי על כולם להתרחץ ולעבור חיטוי כללי בטרם יתקבלו במחנה.

תחילה הכניסו את הנשים והילדים לחדר ההלבשה, ואחר כך את הגברים. היו מקרים, באחדים מהם, שידעו והרגישו את הצפוי וסירבו להתפשט ואף ניסו להתקומם או לברוח. במקרים אלו, היו המרצחים הנאצים מוציאים את המתמרד וירו אותו בו במקום.

בריכה שלתוכה נשפכו אפר הקרבנות

את האמת המרה התחילו האומללים להרגיש בעמדם על סף תאי הגאזים. בראותם את דלתות התאים הכבדים, את הריח המוזר ששרר במקום והצפיפות הנוראה — התעורר אצלם חשד כבד וליבם ניבא להם רעות. אך, במקום סגור ומסוגר זה, שוב לא עמלו הנאצים להעלים מהם את האמת והיו דוחפים את הקרבנות בכוח לתוך התא, או ששיסו בהם כלבים רעבים.

לאחר שנסגרו דלתות התא היה איש הס.ס. — לבוש במסיכת־גאז על פניו — שופך דרך פתחים מיוחדים, שהותקנו על גג התא, את קופסת הגאז לתוך התא דרך עמוד מיוחד. הגאז, בו השתמשו הנאצים, היה ציקלון ב׳ והיה דומה לפתיתי פחם שחור.

כך החזיקו את התא סגור כעשרים וחמש דקות, ובמשך זמן זה נחנקו כולם למוות! (בקיץ 1944, כשהיו הנאצים אחוזים טירוף־של־רצח בהשמדת יהדות הונגריה, קיצרו זמן זה ל־10 דקות בלבד!).

✡

ראוי לציין כאן עדותו של אחד האסירים, רופא הונגרי, אשר חי כחצי שנה בבנין המשרפה עצמו, וראה במו־עיניו את תהליכי ההשמדה ההמוניים של הטראנספורטים היהודיים, שהתרחשו פעמים כה רבות במשרפות בירקנאו.

וכך מתאר הד״ר מ. ניסלי את אשר ראו עיניו:

„קול צפירה ארוכה של קטר־רכבת נשמע מעבר הרציף. השעה היא שעת־בוקר מוקדמת. אני משקיף מבעד לחלוני אל הרציף, שזה עתה נעצרה בו שרשרת ארוכה של קרונות רכבת; תוך דקות ספורות נפתחות דלתות הקרונות ומתוכם זורמים אנשים. סידורם ומיונם מסתיים בפחות ממחצית השעה. הקבוצה שהסתדרה מצד שמאל יוצאת לדרך בצעד איטי.

„אל החדר שלי חודרים קולות של פקודות וצעדים נחפזים. מאולם הכבשנים של המישרפה עולה קול שאון: תכונה לקבלת הטראנספורט. נהימת מנועי החשמל נשמעת; המאווררים הענקיים, המפיחים באש הכבשנים כדי ללהטה במידה הדרושה, מתחילים לנוע. 15 מאווררים כאלה מופעלים כאחד, ליד כל הכבשנים. אלה קבועים

נשים וילדים בדרכם לתאי־הגאז

בחדר השריפה, שאורכו כ־50 מטרים, כשמבנים של לבנים אדומות חוצצים ביניהם, ודלתות־היציקה הכבדות של הכבשנים יוצרות טור שחור ארוך.

„התהלוכה מגיעה אל השער הנפתח לפניה לרווחה. האנשים נכנסים אל החצר כרגיל בחמישיות. מכאן ואילך שוב לא ידע איש על גורלם. כל העושה את 300 המטרים של דרך זו שבאה מן הרציף — עובר בה לבלי שוב. זוהי תחנתה האחרונה של הקבוצה.

„הם מתקדמים בצעד איטי ויגע. התינוקות הרדומים אוחזים בשולי בגדיהן של אימותיהם. הקטנים שבהם, נישאים על זרועות או מוסעים בעגלות־ילדים. שומרי הס.ס. המלווים את התהלוכה נשארים מחוץ לשער.

„בחצר נמצאים ברזים להשקיית הדשא. האומללים מגלים אותם בין־רגע; השורות מתפזרות למצוא כל מיני כלים והאנשים עטים, תוך הצטופפות ודוחק, מסביב לברזים, למלא את כליהם, כי זה חמישה ימים כמעט ולא הגיעו מים לפיהם, והמעט שקיבלו היו גרועים ולא היה בהם כדי לרווות את צמאונם.

"מנוחה אחרונה" לפני ההשמדה

„אנשי הס.ס. שנהגו בתהלוכה רגילים לתופעה זו. הם מחכים בסבלנות עד אשר ירווה כל אחד את צמאונו וימלא את כליו. כל עוד הם לא מסיימים לשתות, ממילא לא ניתן לסדר את הקבוצה. לאט לאט מגרשים ומקבצים את האנשים והנשים לחבורה אחת. הם ממשיכים לצעוד כמאה מטרים נוספים בדרך המוליכה בין הדשאים עד הגיעם למעקה הברזל. מכאן יורדים כ־10—12 מדרגות אל מתחת לפני הקרקע, לאולם רחב־ידים שבכניסתו מודיע שלט־ענק בגרמנית, בצרפתית, ביוונית ובהונגרית, כי האולם הוא „אולם רחצה וחיטוי". האומללים שאינם חושדים בדבר, נרגעים וחששותיהם נעלמים. הם יורדים במדרגות כמעט בשמחה.

„האולם שקלט את אנשי הטראנספורט, אורכו כ־60 מטרים; הוא מסויד לבן ומואר באור עז. באמצע האולם עוברת שורת עמודים וספסלים ערוכים לאורך הקירות. על גבי הקירות מעל לספסלים קבועים קולבים מסומנים במספרים. הכתובות המרובות מתריעות, כי את הבגדים והנעלים יש לתלות על גבי הקולבים. נוסף על כך מדגישות הכתובות את הצורך לזכור היטב את מספר הקולב, כדי למנוע אנדרלמוסיה עם שוב האנשים מן הרחצה. „אכן, יש כאן משום אהבת הסדר הגרמנית" — מלחשים האנשים איש אל רעהו...

„באולם נמצאים כ־2,000 איש; גברים נשים וטף. אנשי הס.ס. מופיעים ומצווים: „הכל חייבים להתפשט לגמרי!" האורכה לביצוע הפקודה — עשר דקות בלבד! הנשים והצעירות מביטות סביבן בבושה: אולי לא הבינו אל־נכון את דבר הפקודה שנאמרה בגרמנית. אך, הפקודה חוזרת ונשנית ואין כל טעם להרהורי־ספק. לאיטם מתחילים כולם להתפשט. קבוצות מיוחדות של אנשי ה„זונדר־קומנדו" עוזרות לזקנים, לבעלי־מום ולחולי־רוח להתפשט. כעבור עשר דקות ניצבים כולם, ערומים כביום היוולדם, כשבגדיהם תלויים על הקולבים, נעליהם קשורות וכולם משננים היטב בזכרונם את מספר הקולב לבל ישכחוהו בחזרתם...

„אנשי הס.ס. מבקיעים להם דרך בין ההמון לעבר הדלת שבסוף האולם, וההמון זורם אל האולם הסמוך המואר אף הוא. גודלו של

אולם זה הוא כגודל האולם הראשון, אך כאן לא נמצאים ספסלים ולא קולבים. רק במרכז האולם, מזדקרים עמודים המרוחקים כעשרים מטרים זה מזה, יוצאים מריצפת הבטון וחודרים אל תוך התיקרה. אין אלה עמודי־תמיכה של הבית, כי אם צינורות־פח מרובעים שקירותיהם מנוקבים בצפיפות, עד כי נראים ככברה.

„משנכנסו הכל לאולם, נשמעת פקודה: „ס.ס. וזונדר־קומאנדו — לפנות את האולם!". הפקודה מבוצעת. לפני הדלת מבחוץ פוקדים אותם כדי לבדוק אם כל החייבים ביציאה כבר נמצאים בחוץ. הדלת נסגרת ומבחוץ מכבים את האורות.

„בו ברגע מגיעה מכונית מסומנת בסמל הצלב האדום. מתוכה יוצאים 2 קציני ס.ס. ואחד נושא בידיו ארבע קופסאות־פח ירוקות. הם עולים שניהם על חלקת־דשא מוגבהת מעט, אשר ארובות־בטון נמוכות בולטות מהן מן האדמה. השנים לובשים מסכות־גאז ומרימים את מכסה הבטון של הארובה. הם שוברים את מיכסה הקופסה הראשונה, ואת הגרגירים שבתוכה הם שופכים אל פתח הארובה. אלה הם גרעיני הציקלון, אשר עם מגעם באויר החופשי הם משחררים מתוכם גאז. הגרגירים נופלים דרך הארובה אל צינורות־הפח אשר בפנים התא. בנפול הגרגירים, יוצא הגאז המשתחרר מהם מבעד לנקבים הצפופים, ותוך שניות אחדות הוא מתפשט בכל חלל האולם המלא מפה לפה. חמש דקות חולפות — וחסל!...

„כעבור עשרים דקות מופעלים מאווררי החשמל השואבים את הגאז. דלת חדר ההלבשה נפתחת ובו ברגע מגיעות מכוניות־המשא. קבוצה של אנשי ה„זונדר־קומאנדו" מוציאה את הבגדים והנעלים ומטעינה בהם את המשאיות. כל המטען מועבר אל תחנת החיטוי ולאחר מכן תישלח הביזה למחסנים שונים בכל רחבי גרמניה „כדי להלביש בהם את אזרחי גרמניה המסכנים שסבלו מההפצצות".

„באמצעות המאווררים המשוכללים נשאב הגאז תוך זמן קצר למדי. אולם כמויות קטנות נשארות עוד זמן רב בין הגוויות, לכן חייבים אנשי ה„זונדר־קומאנדו" הנכנסים אל האולם ללבוש על

פניהם מסכות־גאז כשבידיהם צינורות־גומי. שוב מואר האולם ולעיני הנכנסים מתגלה חזיון מחריד:

„הגוויות אינן פזורות בכל שטח האולם, כי אם מוטלות זו על גבי זו בערימה אחת ענקית. עובדה זו מתבארת בכך שהגאז מתפשט תחילה בשכבת האויר שמעל לריצפת הבטון, ואחר־כך עולה בהדרגה ומתפשט גם בשכבות החלל הגבוהות יותר. משום כך נאבקים האומללים ביניהם על המקומות הגבוהים, מטפסים זה על גבי זה למעלה ורומסים איש את רעהו; החזק מטפס על החלש והצעיר מטפס על הזקן, לפי שבמקום הגבוה יותר פוגע בהם הגאז רק מאוחר יותר.

„בערימת הגוויות מבחינים בעוללים, ילדים וזקנים המוטלים רמוסים בתחתיתה. בפיסגת הערימה נמצאות גוויותיהם של הגברים החזקים. עורם קרוע ודמם שותת מפצעי בשרם שרוטש בשעת מאבק־המוות, והראשים כחולים ומעוותים לבלי הכר!"

מספרי המומתים

לפי עדותו של רב־הטבחים אייכמן ימ"ש, נרצחו באושביץ יותר משנים וחצי מיליון יהודים! דו"ח סודי אחר, שנמסר לבית הדין הבינלאומי לפשעי הנאצים בנירנברג, מוסר, כי במשרפות אושביץ־בירקנאו הושמדו עד לחודש אפריל 1944 (לפני התחלת ההשמדה ההמונית של יהדות הונגריה) מספר היהודים דלהלן:

900,000 יהודי פולין; 100.000 יהודי הולנד; 15 אלף יהודים מצרפת; 60 אלף מגרמניה; 50 אלף יהודי בלגיה; 50 אלף יהודי ליטא; 50 אלף מיוגוסלביה, איטליה ונורבגיה; 45 אלף מיוון; 30 אלף יהודים מבוהמיה, מוראביה ואוסטווה ו־300,000 יהודים מגורשים מארצות שונות.

כאמור, אינם כוללים מספרים אלו את טבוחי יהדות הונגריה, שהתחילה רק מחודש מאי 1944.

ועדה סובייטית מיוחדת ערכה, אף היא, חקירה מיוחדת על מספר המומתים באושביץ, מיד עם שחרור מחנות אושביץ מידי הנאצים, וקבעה כי 4 מיליוני בני אדם נרצחו ונחנקו בגאזים!

מכוניות החנק

מלבד בית החרושת למוות שבמשרפות וכבשוני אושביץ־בירקנאו, השתמשו הנאצים למלאכת ההרג גם במכוניות מיוחדות, עם מתקני גאז, שבהם חנקו הנאצים את קרבנותיהם היהודים. במכונית כזו היה מותקן תא באורך של 4 מטר על 2,5 מטר רוחב. התא היה מצופה פח ועל דלתותיו לא היו ידיות. ליד הדלת הותקן אשנב קטן עם רשת לאוורור. כשהמכונית נעצרה, הפעיל הנהג את המנוע וגאזי השריפה חנקו את הקרבנות שבתא. לאחר מכן נסעה המכונית, עם הגויות המוחנקות, לבור פתוח אשר לתוכו הופלו הקרבנות. טרקטור מיוחד נתלווה עם המכונית שכיסה את הבור על גויותיו ועל ידי כך נטשטשו כל עקבות הרצח. עד כמה שידוע — ניספו במכוניות אלו קרוב למאה אלף יהודים!

אחד האסירים שעמד ליד הנהג, בעת שהמנוע פעל במלוא עוצמתו, שמע את הנהג צוחק בקול רם: „הצפורים נחרכות שם בפנים האוטו"...

לפני שהתחילו הנאצים ברצח ההמוני בגאז, השמידו המרצחים את קרבנותיהם ב„פנול", על־ידי הזרקת תמיסת־פנול לתוך הווריד‌ים. לאחר מכן שיכללו מלאכי החבלה את מלאכת ההרג, והרעל הוזרק לתוך שרירי הלב. בדרך זו הומתו עד 3000 איש ליום!

הזונדרקומנדו

פרשה טראגית בפני עצמה היתה תפקידם ועבודתם של ה„זונדר־קומנדו". קבוצה זו הורכבה מ־250 אסירים יהודיים (בתקופות השיא של ההשמדה הועמדה קבוצה זו על 800 עד 1000 איש). מפקח המשרפות היה מופיע לפני כל סלקציה, בחר מתוך האסירים אנשים איתנים וחזקים, והעבירום לקבוצת ה„זונדר". האסיר שגורלו נחרץ

למלא תפקידו בקבוצה זו — היה רואה בכך האסון הכי גדול שפקד אותו בחייו. רובם של אלה היו מתברכים בלבם שהנאצים יחסלו אותם במקום, ובלבד שלא להעבירם לקבוצת־אימים זו, שגרמה צמרמורת והלחלה בין מועמדיה.

ואכן, תפקידם של אנשי הזונדר היה מרור כלענה ומר כמוות. הללו הוכנסו לתוך תחום סגור ונפרד מכל המחנה, והתפקידים הכי גרועים שבן־אדם בעל צלם־אלקים יכול היה לעשות — הוטלו על אנשים אלה. הם נאלצו לסייע לחלשים וחולים בדרכם לתאי הגאזים; להרגיע את החשדנים ולהעלים מהם את הגורל המר הצפוי להם; לעזור לילדים להתפשט לפני הכנסם לתאי הגאז ולהערים על אחיהם, באי בית החרושת למוות זה. לאחר ההרעלה, היה על אנשי הזונדר להעביר את הגוויות המוחנקות לשריפה או טוחנים עצמותיהם ומפזרם לים.

אומללים אלה התהלכו כנבוכים וחיפשו לעצמם דרך כלשהו להשתחרר מתפקידם הנבזה. רבים מהם התאבדו בקפצם על גדרי התיל המחושמלים. רבים יצאו מדעתם והגיעו להתמוטטות־עצבים, לאחר שבא קץ סבלותם ולא יכלו לעמוד בכל מחזות הזוועה הנוראים שנתגלו לעיניהם.

אנשי הזונדר היו נתקלים לפעמים, תוך כדי עבודתם השפלה, בגופותיהם החנוקות של יקיריהם, הוריהם, נשותיהם, בניהם ובנותיהם, ואסור היה להם לגלות את כאב־לבם וזעזועי־נפשם למראה עיניהם.

מסופר על פגישה של אם ובנה אשר עבד בקבוצה זו: באחד המשלוחים הכירה אשה אחת את בנה שעבד בזונדר ורצתה לקראתו בשמחה עצומה. בראות הבן את אמו — עמד כמוכה־הלם, לאחר שזה זמן אשר חיפש את גופת אמו בין ערימות הגויות המורעלות. הבן לא רצה לגלות לאמו, היקרה לו מכל, על הצפוי לה, ולאחר שהגיש לה מגבת וסבון — נכנס יחד אתה לתא הגאז ורעל החנק קטף את פתיל חייהם לנצח.

אנשי הזונדרקומנדו ידעו כי גורלם נחרץ מראש להחנק בתאי הגאזים כגורל שאר אחיהם, אחרי עבור כמה חדשים. הנאצים ידעו היטב כי אנשים אלה לא יוכלו להחזיק מעמד זמן רב לנוכח מחזות הזוועה שנתרחשו לעיניהם מדי יום ביומו וקץ סבלותם יגיע לאחר תקופה קצרה. המרצחים השמידו, איפוא, את אנשי קבוצות אלו בתאי החנק לאחר שלשה־ארבעה חדשים, ובמקומם הביאו חדשים.

פעם הבחינו הנאצים כי אנשי הקבוצה מתכוננים להתמרד. באותו ערב העבירום לצריפים חדשים, ובעת ששכבו לישון השליכו הנאצים את ציקלון הגאז לתוך הצריפים וכולם נחנקו בתוך שנתם. קבוצות אחרות חיסלו הנאצים ביריות, בעת שהרגישו כי הם מתכוננים להתקומם.

מכל קבוצות הזונדרקומנדו, שפעלו במשך זמן קיום המשרפות, שרדו רק אחדים בלבד. על אנשי קבוצות אלו הקפידו מלאכי החבלה לשרשם ולבערם מהעולם יותר מבאסירים אחרים, בחששם כי „הם יודעים יותר מדי" וכי עלולים הם לגלות את זוועותיהם המחרידות לעולם הגדול.

✡

תיאורים קצרים וכלליים בלבד הבאנו בפרק זה על זוועות אושביץ, אשר הביאה הרס וכליון על יותר משלשה מיליוני נפשות מישראל.

איה סופר ואיה מונה לספור ולמנות את כל מה שעוללו לנו המפלצות הנאציות, חיות הטרף, שלוחי השטן, מלאכי החבלה, אשר הרבו בישראל תאניה ואניה ?! — — —

„זכור ה' מה היה לנו, הביטה וראה את חרפתנו" !

✡

„החומל על דל, חמול על דלותם, וראה שממותם ואורך גלותם. רפא נא את שברם ונחם אבלותם כי אתה סברם ואתה אילותם. חדש ימינו כימי קדמוני, כנאמך: בונה ירושלים ה' !"

(מתוך מגילת איכה)

פרק י"א

במחנות המוות

ביום הששי, ערב שבת קודש, י"ח בסיון תש"ד (11 ביוני 1944) הגענו לחצרות־המוות באושביץ.

חלום חלמתי בלילה הקודם — והנה עומד הנני למרגלות הר גבוה, הר תלול וקשה־טיפוס. התחלתי בנסיוני לעלות על הר זה. אך, לפני הגיעי לפסגתו, הרגשתי כי העליה קשה מאד ולא אוכל להמשיך בה. לפתע, לפני ששמתי פעמי לרדת ממנו, התחלתי להתגלגל למדרון למטה. באותו רגע הושיט לי אדם, בלתי מוכר, את ידו מראש ההר ומשכני חזרה לראש ההר.

— ואיקץ.

סיפרתי דבר החלום לבני ביתי, ופתרונו היה אחיד בעינינו; כי הנה ימים קשים באים עלינו ועומדים הננו בפני תהום פעור ועמוק אשר כל באיה לא ישובון ח"ו. אך, ברגע האחרון יושיט לנו הגואל את ידו ודרור יקרא לנו, בע"ה. בימי־אימים אלו, היה החזיון ופתרונו לנחמתנו היחידה, בו השתעשענו על עתידנו.

✡

הרכבת הגיעה לתחנתה ובאה עת הפרידה. מעין הדמעות נפתחו ועיני עיני יורדה מים על השוד והשבר שקרה לנו. נפרדתי מרעיתי המנוחה ויבלח"ט מבתי שתחי'. ברכתי אותן ואמצתי את לבן לבל תפחדנה מהימים הקשים הבאים על כולנו, וכי עליהן לזכור בכל עת ובכל מצב שהוא, כי בנות ישראל הן ועליהן לקוות תמיד ולשים בטחונן בה' אשר ישלח לנו עזרתו ממעל ויקרא לנו דרור בקרוב ממש.

קרונות הרכבת נפתחו לרווחה ופלטו מתוכם מאות יצורי־אנוש, נטולי דמות וצלם אלקים. מלאכי־החבלה עטו עלינו מכל צד,

המוני בני־אדם; אנשים, נשים וטף, נפלטים
מתוך קרונות הרכבת האטומים

ובפרגוליהם שבידיהם האיצו בנו, תוך צווחות היסטריות, לצאת מהקרונות ולהשאיר בהם את חפצינו. בתוך המהומה שקמה, שוב לא ראה איש את אחיו, איש את בני ביתו, קרוביו וידידיו. הכל, הכל, גברים ונשים, זקנים וחולים, ילדים ותינוקות, נכנסו כאילו לתוך מערבולת אחת אשר גרפה לתוכה את כל הבאים.

התקרבנו לשער הראשי. כל הבאים הסתדרו בשורות, חמש־חמש בשורה אחת, והעוללים הרכים חבוקים בזרועות האבות והאמהות.

ליד השער עמד שר־המות, ד"ר מנגלה ימח שמו, אשר חיי אלפים ורבבות תלוים בנקיפת אצבעו הטמאה. שורות שורות של שלדי־אדם עוברים דרכו ועל כל אחד ואחד מהעוברים קבע שר הטבחים באצבעו לחיים או למות. די היה בתזוזה קלה של אצבעו לקבוע את עתידו וגורל חייו של האסיר. רמיזה באצבע לצד ימין — גורלו לחיים, ולשמאל — מוות בטוח!

לאחר רגעים מספר הגיע תורי לעבור דרכו. כשנעצרתי ליד השטן, שאל אותי בקרירות אכזרית: „ואס איזט דיין בעראוף" (מה מקצועך)? עניתי כי כל ימי חיי עבדתי בייצור יין. גם את גילי הפחתתי בשנתיים.

רמיזת אצבע לצד ימין — וגורלי נחרץ לחיים.

כזה היה גם גורל בני יהושע שי'.

שונה היה גורלה של זוגתי הצדקנית, מרת שיינדיל בת"ר יהושע, אשר נדונה על־ידי שר המוות להשרף בין להבות הכבשנים באושביץ. ה' ינקום דמה.

יחד צעדנו לתוך השורות שחייהם „ניתנו להם במתנה" בידי חיה פרועה זו. השתדלתי להיות בשורה אחת עם בני ולאחוז בידו, לבל יתערב זר ביניהם. בעמדנו במקום זה, ראו עיני מחזות־הזוועה שנעשו עם אלה שלא זכו שגורלם ייחרץ לחיים. כל החולים והזקנים הוטענו על מכוניות־משא, כהטענת שקי מלט ופרי, ונשלחו ישר למשרפות; שם הורדו כהוריד אדם אבנים, והיו מגלגלים גופותיהם על הארץ כגלגול כדור על פני האדמה.

ממרחק של חצי ק״מ ראו עינינו בלהבות עצומות ולשונות־אש שנראו מרחוק. שאלנו את חיילי הס.ס. על פשר להבות אלו. טמאים אלה ניסו גם עתה להעלים מאתנו האמת המרה, וענו לנו כי הלהבות עולות משריפת האשפה של המחנה ומהמטבח המרכזי... תשובה זו הרגיעה משום מה, את רוחנו הסוער, לאחר ששעה קלה לפני כן אמר לנו הרב משה פאנעט שי׳ (בנו של הרה״ג בעל „כנסת יחזקאל״ מדעש זצ״ל, המתגורר כהיום בארה״ב) כי לשונות האש באות מתוך המשרפות, בהם שורפים את גופות היהודים הבאים למחנה ומבשרם עושים סלאמי (נקניק).

זכורה לי היטב גם תשובתם של חיילי ס.ס. אחרים, לאחד מאנשי השיירה אשר ביקש גלולה נגד כאבי־ראש. תשובתם האכזרית היתה: „לשם מה דרוש לך גלולה כזו? — בין כה לא תרגיש כבר בשום כאב כעבור שעה שעתיים״!

הוכנסנו לצריף גדול, מקום שם ציוו עלינו להתפשט ערומים ולמסור את בגדינו, יחד עם שאר החפצים שעוד נשארו לפליטה, לידי השומרים. לאחר מכן העבירו אותנו לצריף שני, שם גזזו את שערות ראשנו וגופנו ומשם העבירו אותנו שוב, בקבוצות־קבוצות, לצריף שלישי. בצריף זה נתנו לנו בגדי אסירים ונעלי עץ. גם הנשים שהיו בשכנותינו הופשטו ערומות, ולאחר שגלחו את שערותיהן, כצאן המובל לטבח, נצטוו לעמוד בשורה ולפתוח בשירה.

כל אחד מאתנו קיבל מעיל דק ומכנסיים, שלא לפי מדתו כלל, שעליהם רשום האותיות ק.ז. (ר״ת של מחנה רכוז). לאחר שהתלבשנו בבגדינו החדשים, נדמינו כמתים־חיים העטופים בתכריכים. כמעט שלא הכרנו איש את רעהו. מי מאתנו אשר ניסה להעלות אנחה קלה על שפתיו, היה מקבל מכת־פרגול, אשר לא שכחה במרבית ימי שהותו במחנה.

אני בעצמי, לאחר שלבשתי את המכנסיים שנפלו בחלקי, שהיו מתאימים לנער בן 14, ניסיתי לבקש מהקאפו, הממונה על ההלבשה, להחליף לי את בגדי. תשובתו היתה: „חכה עוד שלשים יום, וגם

האסירים (אנשי קבוצת "קאנאדה") נאלצים לסחוב ולמיין
ערימות החפצים שנשדדו מהאומללים

לבוש זה יהיה רחב על גופך!" תשובה אכזרית זו היתה מלווה במכה כה חזקה, שחששתי כי נופל הנני במקום לבלי קום.

הקור במחנה היה נורא והגוף רעד מכפור — נוסף על העייפות הגדולה מתלאות הדרך. בכל שעות היום נתונים היינו באימה וחרדה. קלגסי הס.ס. הפליאו בנו מכותיהם ללא הרף וללא חשך. ביום הרהרנו מה יהא בגורלנו הלילה, ובערב נתונה דאגתנו מה יביא לנו יום המחר. רק רצון החיים שחושל כברזל במחנה המות — נתן בידינו הכח והעוז להחזיק מעמד ולהתגבר על כל הפגעים הרעים, בע"ה.

בליל שבת קודש נצטוינו להכנס לבלוק מס. 25. עם בואנו לשער הבלוק, קבל את פנינו צועני — סגן הממונה על הצריף. מנהל הבלוק, צועני אף הוא, הכריז בפנינו כי על כל הנכנס דרך השער הראשי למסור לסגנו את כל החפצים שברשותו. לשמע פקודתו ההין אחד מאנשי השורה הקדמית לענותו כי אין ברשותו של אף אחד מאתנו שום חפץ כלשהו, מאחר שהכל נלקח מאתנו בעודנו ברכבת, וגם אם נשאר איזה חפץ — מסרוהו, יחד עם בגדינו, בהכנסנו לבית המרחץ.

עוד בטרם כלה אומלל זה את דבריו, עטו עליו המרצחים והנחיתו על ראשו מהלומות חזקות, בתור עונש על „חוצפתו". הסגן המצרי, שלא נח מזעפו, המשיך להלום על ראשו עד שהלה כרס תחתיו אין אונים ונפח את נשמתו. חמתו של נבל זה לא שככה, ופקד על עושי דברו להרים את גופת המת ולהחזיקה לעין כל „למען ישמעו ויראו". „עליכם לדעת — זעם מולנו — כי נמצאים אתם במחנה רכוז, בו אסור לאיש לזוז ממקומו ולפתוח פיו כשאני מדבר, והעבריינים ישלמו על כך בחייהם! זוהי קבלת הפנים שלי וזאת ברכתנו לשלום אליכם!"

בראותנו מחזה־זוועה זה, נשארנו על מעמדנו כקפואים. כמעט שלא הרגשנו עוד בהנעשה אתנו. בברכים כושלות צעדנו לצריף, דרך השער, כשהסגן המצרי עומד זקוף מימין, חייל שבי משמאל, בידיהם מקלות־פרגול, ואנחנו צועדים בין שניהם.

כאלף ומאה איש נדחסו לתוך הצריף, שהכיל בקושי 400 מקומות־ישיבה. מפאת ההצטופפות האיומה, הצטרכנו לעמוד על רגלינו. מי אשר כרע תחתיו מרוב עייפות — שוב לא יכול היה לקום ממקומו. אומלל זה פשוט נדרס תחת רגלי האסירים. „רחמו, רחמו עלי — היה קולו בוקע מתחת לרגלי העומדים עליו — אל נא תהרגו אותי!".

צעקות אלו ודומיהן נשמעו לעשרות בלילה הראשון לבואנו באושביץ. מצב זה הביא לקטטות ומריבות חמורות אשר הדיהן הגיעו לאזני הסגן. אכזר זה, בלוית עוזרו, נכנס אלינו ושאג בצווחה: „האם עוורים אתם? האינכם רואים האזהרה שעל הדלת „לשמור על השקט"?!...

עודם מדברים, ומקלותיהם התעופפו לעברנו ללא אבחנה וללא רחם. התנפלות אכזרית זו הביאה בעקבותיה קציר־דמים: שלשים הרוגים ועשרות פצועים!

הבוקר אור ולעינינו מתגלה מרחץ הדמים שעבר עלינו בליל אמש. ראה ראינו את מלאך המות המתהלך בתוכנו ואין איש שיאמר למלאך המשחית: הרף! נפשנו קצה בחיינו מפני מר המות. נזכרנו בשעבוד אבותינו במצרים, ועינוייהם מהנוגשים המצרים אשר מה שלא הספיקו לעשות באבותינו — כילו בצאצאי צאצאיהם.

בשעות הצהרים קבלנו, בפעם הראשונה לאחר שלשה ימי רעב, מנת אוכל. מנה זו, שהכילה סלק־בהמות, קבלנו באותם הכלים בהם עשינו צרכינו, וחולקה לחמשה איש. האוכל הובא אלינו ע"י אנשי הבלוק, מהמטבח המרכזי, בחביות ששימשו להובלת זבל וצואה.

בעת חלוקת ה„מזון" פרצו קטטות ומריבות. כל אחד מהחמשה, שעבורם הועדה מנת נוזלין זו, הצמיד את שפתיו לשפת הכלי ושותה ממנו. האחד היה טוען: אתה שתית יותר מדי, וחבירו עונה לו כי הוא ששתה את חלק חבירו. וכך הלאה.

כה מרים וקשים היו הגידופים ההדדיים והמריבות ההדדיות של

האסירים, נטולי דמות־אדם, אשר ממש משוגעים היינו ממראה עינינו ומטורפים מכל הנעשה סביבנו.

במשך כל שעות היום עמדנו על רגלינו בין גושי הבלוקים ונאלצנו לעשות „תרגילי התעמלות" מפרכים: „חבוש כובע", „הסר כובע" („מיטצען־אב, מיטצען־אוף"). לעת ערב נכנסנו שוב לצריף, לפי אותו סדר של יום אתמול, כשחוזר גלגל המכות והגידופים.

פחד ובעתה תקף אותנו לקראת כל הסגר שהתקיים בלילות. מדי לילה בלילה היו המרצחים מטילים הסגר (בלוק־שפערע) על אחד הצריפים ומוציאים ממנו כ־400 עד 500 איש, אשר נשלחו ישר למשרפות, ובמקומם הוכנסו, למחרת, כמספר הזה מהמשלוחים החדשים אשר הגיעו לשם מגיטאות שונות.

כך נמשך סדר העינויים, עינויי יום ועינויי לילה, עד אשר נלקח מאתנו כל צלם אנוש. כל מעינינו היו נתונים אך ורק לפרגול הברזל ולמגפו המסומר של איש הס.ס. היכן ועל איזה מקום בגוף השסוע תפול מכתו, וכל מחשבותינו על מעט הקיא המאוס הניתן לנו לאכילה — יחד עם קנאת לב לאלה שכבר נפחו נשמתם, הלכו ואינם.

כאן, בחצר המות, למדנו פשוטו של מקרא „ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים אשר המה חיים עדנה" (קהלת ד), כי הרי שוב לא הרגישו הללו על לחיים כל שריטות או בעיטות־מגף־מסומר. במיוחד נתונה היתה קנאתנו באלה אשר לטוב מזלם הוציאו נשמתם בשיטות מדעיות — יותר מאלה אשר נרמסו תחת רגלי חבריהם בצריף.

כך עברו עלינו בבית־המטבחים ליצורי־אנוש שבעה ימים שלמים, שבעה מדורי גיהנם. יום יום ותלאותיו, יום יום וחרדותיו, יום יום וקציר־הדמים שלו.

☆

ביום השמיני לשהותנו במחנה אושביץ הנתעב, הגיענו ידיעה פתאומית כי מועברים הננו למקום אחר. ידיעה זו הפיחה בנו רוח תקוה, כי הנה באים עלינו ימים טובים יותר וכי נפתחת לפנינו פתח תקוה חדשה לצאת מאש הגיהנום הזה.

— ועל כך, בחלק השני, בע"ה.

חלק שני

פרק י"ב

תקוות־שוא

ביום השמיני, ביום בו הודיעונו כי מעבירים אותנו למקום אחר, הטעינו אותנו על רכבת מיוחדת לכוון בלתי ידוע. למרבית הפלא זכינו, ברכבת זו, לתנאים יותר הגונים ואנושיים משל תנאי ומושגי אושביץ. המלווים שלנו, שומרים מיוחדים שנשכרו לשם כך ע"י קציני הס.ס., נהגו בנו בצורה יותר נאותה מכפי שהורגלנו עד כה.

חמשים איש היינו בכל קרון, וביחד מנינו כאלף וחמש מאות נפש. הרכבת יצאה לדרכה ביום חמישי בבוקר, כשבלב נוסעיה מקננת שאלה יחידה: נסיעה זו — מה טומנת בקרבה; העברה למחנה עבודה אחר או אולי, חלילה, זוהי דרכם האחרונה?! נחמתנו בשעה זו היתה: האחדות. כמחצית הנוסעים היו יהודים יקרים, שומרי תורה ומצות, שהועברו מגיטו קלויזנבורג. הבטחון והתקוה לה' הטוב כי ימלטנו, סוף סוף, מהגיהנום הזה — איחדה את כולנו, והיא אשר נתנה לנו הכח והעוז להחזיק מעמד בימים טרופים אלו.

אני כשלעצמי הרגשתי ברווחת־מה, בידעי כי נמצא הנני בחברת בני יהושע שי' וגיסי משה מרדכי ע"ה. היינו קשורים ודבוקים כאיש אחד, מתוך החלטה נחושה לבלי הפרד אחד מהשני.

בשבת קודש, בשעות הצהרים, הגיעה הרכבת אל המחנה, כשבתוכה אלף נפש בלבד. שאר הנוסעים הורדו עוד קודם לכן למקום אחר, אשר כפי שנודע לנו אחר כך, הומתו כולם ביריה, הי"ד.

מיד עם בואנו למחנה, קיבל כל אחד מאתנו שתי שמיכות, כלי־אוכל ולכל שנים עשר איש הוקצה אוהל מגורים נפרד. זכיתי,

שכל חבירי בצריף היו יהודים יקרים (ביניהם: ר' דוד מושקוביץ ובנו משה אהרן הי"ד, ר' סיני לוי מבטארצש הי"ד וכו').

לא יכולנו להאמין לעצמנו, כי שוב יכולים הננו למתוח את גופנו השבור, לישון על הארץ בשקט וגם להתכסות בשמיכות! במיוחד גדלה שמחתנו כשהיתה לנו האפשרות להתפלל, בבוקר ובערב, במנין שלם.

מאחדים ממגורשי העיר דעש שהיו במחנה, נודע לי על פטירת אמי מורתי עטרת ראשי מרת רחל ע"ה, בגיטו דעש, מרוב תלאות. נחמתי היחידה באבלותי היתה, כי זיכני השי"ת להתפלל בציבור ולאמירת קדיש לעלוי נשמתה. זכות זו נפל בחלקי במשך כל השנה הראשונה — אף שהדבר עלה לי במסירות־נפש לא מועטה.

רק שלשה ימים עברו עלינו במחנה, והנה התברר לנו כי תקותנו לחיים נוחים יותר — תקוות שווא היא. ביום הרביעי חילקו את כל אסירי המחנה לקבוצות עבודה שונות. בגורלנו עלתה קבוצה של עובדי־יער שמנתה שלשים וארבעה איש. מדי בוקר, בשעה שש ומחצה, העלו אותנו, כששים איש, על מכונית־משא, כשלפנינו מרחק דרך של שנים עשר ק"מ. במשך כל זמן הנסיעה עמדנו צפופים ונדחקים אחד בחבירו. בכל טלטול קל של המכונית, בעליה או בירידה, היינו מחזיקים היטב אחד בחבירו, לבל יפול מישהו מהנוסעים שעלול היה להרמס לבין רגלי הנוסעים, וגם לסחוב יחד אתו עוד עשרות, מפאת הצפיפות המרובה. מי מאתנו שחזר למחנה שלם בגופו ובאבריו, וזכה לקבל את מנת האוכל המעופש — היה מאושר מאין כמוהו.

כך עברו עלינו בעבודת פרך זו שמונה ימים. העבודה היתה קשה ומפרכת. חמש־עשרה שעות ביום עבדנו ברציפות כשהננו חשופים תחת השמש הלוהטת. בשבת הראשונה הוכבד עולנו ונאלצנו לפרוק מהרכבות מטענים כבדים של אדני־עץ ענקיים, במשקל של שמונים ק"ג כל אחד. בעבודה זו עבדתי יחד עם בני. הקאפו התאכזר עלינו

במאד ולא נתן לנו לנוח מעמלנו אף לרגע קט — מה גם לעזור אחד לחבירו בהובלת משאו. במשך כל היום, מהבוקר עד הערב, צווח עלינו בקול פראי: „נרפים אתם!" והכביד עלינו עול המשא. באותה שעה צצו לנגד עיני דמותם של נוגשי פרעה, בשעבוד אבותינו במצרים, ואשר באכזריותם — עלו עליהם שוטרי הס.ס. פי כמה.

העבודה המפרכת מצצה את דמנו ואת לשד עצמותינו. לא פעם כרענו תחתינו מכובד המשא, תוך ריסוק עצמות. אך, חסדי ה' אזכיר שנתן בי הכח והעוז לעמוד בכל זאת, וגם לחזק את בני שי' ואחרים להחזיק מעמד. „יסור יסרני י־ה, ולמות לא נתנני" — פזמתי לעצמי כל הזמן.

במוצאי שבת, עם גמר עבודת היום, חזרנו למחנה עיפים, שבורים ורצוצים, ונפלנו אין־אונים על יצועינו כפגרים מתים. חלום חלמתי בערב זה — והנה: מולי עומדת אמי מורתי ע"ה; מראה פניה ולבושה נאים למאוד, ותאמר לי: „בני, אל נא תדאג, חזק והתחזק בבטחונך בה' ואל תסיר שמחה מלבך, אתה ויהושע בנך. עוד תזכה לשמוח בשמחת בנך וגם אביך ירקד בשמחה זו". שאלתי אותה: „הלא כל בגדינו מטולאים ומסריחים, וגם בגד ללבוש אין לנו?" ותען לי: „בקרוב יבוא עת שחרורכם על־ידי צבאות המנצחים המתקרבים" — ונעלמה.

דבר החלום הפיח בנו רוח תקוה חדשה לקראת ימים יותר טובים הבאים עלינו, לקראת חופש ודרור.

לאחר מספר ימים נקראנו להתיצב במפקדת המחנה וקעקעו לנו מספרים. אני קבלתי מספר 71954 ובני 71955. מאותו יום ואילך, שוב לא היינו נקראים בשם. חסל סדר בן־אדם, תם יצור אנוש — ובמקומו יבוא יצור ממוספר, שלד חי בעל מספר, כעין מכונה או מנוע, עליהם חרותים מספר היצור. כל פעולותינו ועבודותינו היו נקראים ונעשים רק לפי המספר, ולא יותר.

מקץ עשרים וחמש יום, עלה במחשבתי לבקש מראשי המחנה להחליף את זמני העבודה, שלי ושל בני, לשעות הלילה: משעה

חמש לפנות ערב עד למחרת בבוקר — במקום שעות העבודה הנוכחיים — בכדי לחסוך את הסבל והעינוי בעבודה המפרכת תחת קרני השמש הלוהטת. מבוקשנו ניתן לנו וזמני העבודה הוחלפו. אולם עד מהרה התברר לנו כי מרה טעינו. לא די שלא הרווחנו מכך מאומה, אלא מצבנו הורע פי כמה. במקום מספר שעות מנוחה שתיארנו לעצמנו — נתוסף לנו שעות עבודה נוספות בשעות היום, לצרכי המחנה עצמו. אכן, לא יום ולא לילה!

בימים ההם התחילה עונת הגשמים והקור בלילה היה איום. אנשי הס.ס. לקחו מאתנו את השמיכות ולא החזירום לנו בכלל. גם מנעלנו שעל רגלנו נקרעו והוכרחנו להתהלך יחפים. נחלשתי עד מאד ורגלי נפחו ותפחו. רק לאחר התאמצות מרובה עלה בידי להשתחרר מקבוצה זו ולעבור לקבוצה אחרת, וכך שוחררתי מעבודת הלילה. לאחר כמה ימים הצליח גם בני לעבור לקבוצה אחרת, אך שוב לא האיר לנו מזלנו להיות יחד בקבוצה אחת.

בכל בוקר נערך „אפעל" (מיפקד) של כל האסירים, שנמשך כשעתיים. בין מיפקד אחד למשנהו ניסו רבים מהאסירים להתגנב מקבוצה לקבוצה, בחשבם כי בכך תקל העבודה. אך, אנשי הקאפו שהיו מרגישים בכך, היו מפליאים מכותיהם באומללים אלה וקול שוועתם בקעה רקיעים. בכל בוקר נפרדתי מבני, כמי שמתכונן לדרך ארוכה מעבר לים, ומה מאושרים היינו כשנפגשנו שוב בלילה בשלום.

✡

כך עבר עלינו הקיץ של שנת תש"ד, עד אשר בחודש אלול הקימו המרצחים את מחנות הקבע ב„קופערינג" שעל־יד דכאו. שנים־עשר מחנות הוקמו על שטח של עשרים ק"מ מרובעים, ובגורלנו עלה מחנה מס. 3.

במחנה החדש נפגשנו, מפעם לפעם, באסירים חדשים, אשר ביניהם היו יהודים יקרים, יראים ושלמים. אסירים אלה, שהועברו מטרזיינשטאדט וגיטו קובנא, רוכזו בעיקר במחנה מס. 1. ועיקר

עבודתם היתה בחטיבת עצים ביער. רבים מהאומללים הללו סיפרו, כי זה להם השנה הרביעית בעינוי וסבל, וכי משלש מאות אלף היהודים שהיו יחד אתם, נשארו בחיים רק כאלף וחמש מאות איש!

שמחה עצומה גרמה לנו הפגישה עם יהודים יקרים אלה, אשר זיכו אותנו בזוג תפילין כשרים. משך כמה ימים רעבנו, אני ובני יהושע שי', וחסכנו מלחמנו 2 ככרות־לחם ותמורתם רכשנו זוג תפילין, אשר בהם זיכינו המוני אסירים במצוה חשובה זו. קשה לתאר מה גדלה שמחתנו במצוה זו, אשר מאז התחלת ימי הפורענות ועד היום, לא זכינו לכך, ולוא — למראה עינים בלבד. בחרדת־קודש ובידים רועדות כרכנו על־ידינו את רצועות התפילין, לאחר שהגענו מהעבודה, וקראנו בהם קריאת־שמע. לעולם לא אוכל לשכוח טעמה ועריבותה של מצוה זו, אשר בתוך גלי הצרות והיסורים זכינו לרגעי התרוממות הנפש והתגברות הרוח על הגשם.

בימים ההם הגיעו אלינו משלוחים חדשים מקלוזנבורג, אשר ביניהם היו ידידים ותיקים (כגון: ידידי ר' צבי ליברמן הי"ד והרב פאנעט מהידולמאש הי"ד). קציני הס.ס. סדרו את האסירים החדשים בקבוצת עבודה מיוחדת בשם „קומנדו־פוקס". זכתה קבוצה זו, שמנתה כששים איש, שמקום עבודתם היתה ליד המחנה ולא נאלצו לכתת רגליהם כארבעה קילומטרים, ברגלים נפוחות וגוו שבור.

פרק י"ג
ימים הנוראים ב„קופערינג"

הגיעו ימי הרחמים והרצון ועלה בידינו, ת"ל, לסדר מנין קבוע בכל אחד מימי הסליחות, לאמירת סליחות ותפילה בציבור. בראש־השנה הצלחנו לארגן מנין חשוב עם בעלי־תפילה הגונים וירא שמים. (כגון: הרב יוסף יהושע גרוס; הרב מהידאלמאש, הר"ר חיים יוסף גוטליב והרב פאלאק). גם שופר היה בידינו, הודות למסירותו המופלאה של הרב גרוס הנ"ל. למותר לתאר את ההתלהבות הקדושה וההתעוררות העצומה שהקיפה את כל אחד מהמתפללים בימים קדושים אלו. מרבית התפילות נאמרו ע"י הש"ץ בלבד, מתוך מחזור אחד ויחיד שהגיע אלינו ע"י יהודי ליטה שהועברו למחנה מגיטו קובנא, כשכל אחד מתאמץ לבל יחסיר אף מלה שנאמרה על ידי הש"ץ. איש איש שפך את מר לבו לפני קונו, תוך בקשה ותפילה לשנה טובה ומאושרת, שנת דרור וחרות ממלכודת השטן שהתלבש בחיות הטרף הנאצים.

מה נורא היה המחזה עת הגיע הש"ץ לפיוט „ונתנה תוקף". „מי יחיה ומי ימות, — פזם הש"צ בקול בכי קורע לב — מי בקיצו ומי לא בקיצו"! נהרי נחלי דמעה זרמו מעיני העונים אחריו, אשר מקור דמעותיהם היבש נפתח שוב וקלחו כזרם אדיר. אומללים אלה, שראו יום יום את המות נגד עיניהם — כבר התיאשו כמעט מן ה„מי יחיה". הללו, שראו במו עיניהם מות ורציחת אחיהם ואחיותיהם, במיתות שונות ומשונות, התפללו על ה„מי ימות": — „מי במים ומי באש, מי ברעב ומי בצמא, מי במגפה ומי בחניקה?!" מי מאנשים אלה אשר לא עמד מול המציאות הנוראה של כל המיתות

האמורות, אשר חרד מהם יום יום ושעה שעה, ודאג מה עלולים רבי הטבחים הנאצים להביא בגורלו ? !

— „מי ינוח ומי ינוע, מי ישקט ומי יטרף, מי ישלו ומי יתיסר ? !"

לא. מעולם לא הרגשנו מחישותה ומציאותה של תפילה זו, ובכל זאת, למרות מצבנו האיום, גדול היה העידוד והחיזוק ששאבנו מסיומו של התפילה: „ותשובה ותפלה וצדקה — מעבירין את רוע הגזירה" !

ביום הכפורים הוגברה עלינו יד העבודה הקשה, ותפילת יום הקדוש נערכה במסירות נפש ממש. נוסף על העבודה המפרכת, ללא כל שינוי משאר ימי עבודה רגילים, צמנו כל היום ודאגנו לתפילה בצבור, תחת אפם של קציני הרשע.

לדאבון לב, היתה נחלת רובם הגדול של המתפללים כגורל שאר מיליוני אחינו, שהשיבו את נשמותיהם הצרופות והזכות לבוראם. אחרי כור ההיתוך וכוס התרעלה שעברו עליהם.

ראוי לציין כאן את מחלת ה„פלעקטיפוס" שעשתה שמות באסירים ואכלה בהם בכל פה — נוסף על החולשה המתמדת מחמת קושי השעבוד והעבודה. אין לך יום שקבוצות העבודה לא הביאו אתם, עם חזרם מעבודתם, כמה גופות מתות שנפחו את נשמתם ולא יכלו לעמוד בנתיב היסורים בעת עבודתם המפרכת. גם במחנה עצמו קרה לא אחת, שאחדים מהאסירים שכבו לישן בלילה, עד — — עד ליום בו יקיצו ורננו שוכני עפר.

✡

כהנה וכהנה הרבו בני עוולה לענותינו, מבלי לראות שביב של תקוה וזיק של תוחלת לצרותינו. יחד עם שאר אחים לצרה עברתי גם אני את כוס התרעלה, עד אשר גברו עלי חסדי ה' וצוהר קטן של חרות נפתח עבורי.

— בעת הרישום וקעקוע המספרים לאנשי המחנה, לא רשמוני משום מה כבעל איזה מקצוע, רק בתור שורף ספירט. באחד הימים, נצטרכו ראשי המחנה לשמרים. הללו דרשו וחקרו בכל המחנה ולא

מצאו אף אחד המתמצא ביצור שמרים. כשהגיע תורו של ידידי הד״ר שעמיען, ושאלוהו על איש כזה, מיד הציג אותי לפניהם כמומחה במקצוע זה. מובן שקבלתי מיד הצעת העבודה, שהיה עבורי נס גדול והצלה רבתי, כי באותם הימים היתה העבודה מחוץ למחנה כרוכה בקשיים עצומים וכוחותי לא עמדו לי בזאת.

התאמצתי מאד למלא את דרישתם ולייצר את מלאי השמרים הדרוש להם, במהירות האפשרית. הם וויתרו לי גם לבל אצא יומים לעבודה כלל וכך הצלחתי בע״ה להעמיד עבורם את השמרים מתוך חמרי הגלם שהיו במחנה. הדבר מצא חן בעיני קציני הרשע ומיד העבירוני לעבודה במטבח לבשול הקפה, כעוזר על־יד ידידי הרב

הרב גרוס — מיד לאחר השחרור

יוסף יהושע גרוס שליט״א (הרב מטרענטשין, חתנו של הרה״ג מקאשוי זצ״ל — שהיה ידידי וחברי הותיק, עוד מישיבת מארגרעטן, שם למדנו ביחד) שהיה ממונה על עבודה זו מזמן. מתוך כך נתפרסמתי כמומחה לייצור יי״ש, עד שהגיע הדבר לאזניו של ראש הרשעים, מפקד המחנה, ששאלני אם מוכן אני לקבל על עצמי לייצר יי״ש. מובן שקבלתי מיד הצעה זו, בידעי כי על ידי כך יקל עלי אכזריותם, ואוכל גם לבוא לעזרת בני ולאסירים אחרים.

אך, קשיים מרובים נערמו לי ביצור הי״ש, כי לא היו עמי לא חומר ולא כלים לכך. מאחר שחששתי לפרסם הדבר בין אנשי המחנה — נדברתי, בסודי סודות, עם ידידי ר׳ בצלאל גרינפלד, שהיה ממונה על המסגרות והנפחות במחנה מס. 3, כדי לטכס עצה לבנית דוד בישול ואיך להסוותו מעין רואים.

מיד עלה בדעתנו לסדר את דודי הקפה עבור שריפת הי״ש. נקבנו חור במכסה הדוד האחד; בדוד השני מלאנו מים קרים ומצנורות המים סדרנו ארובה, ככל מעשה שריפת הי״ש. את החומר הרכבתי מהדברים שהיו לפני: קפה שחור ושמרים שיצרתי מסוכר. אספתי כל זאת בחביות של כרוב ובכל לילה עמדתי, יחד עם הרב גרוס ור׳ בצלאל, ובישלנו את החומר החדיש ביותר לשריפת יי״ש. כיון שהאיר הבוקר, כבר לא ניכר היה כלל מה שנעשה בלילה, וגם בשעת הבישול כמעט שלא הרגישו בפעולותינו מאחר שמתראים היינו כמבשלים את הקפה.

אגב, אזכיר כאן כי אומנות ידיו של ר׳ בצלאל עמדה לנו בהרבה. בהתקרב ימי החנוכה הכין לנו „חנוכיה״ מברגי מכונה בריטית שנמצאה במחנה. הר׳ משה יצחק לוינגר (היום בירושלים), שהיה אחראי על דוד הקיטור, גנב משם שמן להדלקת הנרות והוציא את הקהל במצות נר חנוכה. עודני נמצא עתה תחת רושם ההתרגשות וההתלהבות שאחזה את כולנו בעת שזכינו לקיים מצות נר חנוכה. כמה חיזוק שאבנו מברכת „שעשה נסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה״, ועד כמה נתמלא לבנו תקוה שגם בזמן הזה ממש יעשה אתנו השי״ת נסים ונפלאות.

כעבור זמן מה הצלחתי, בע״ה, להפיק עבור המרצחים הללו גם עשר ליטר קוניאק, בחריפות של כחמישים אחוז. מתוך כך נתגדל כבודי בעיני הברברים הללו שהחלו לטפל בי באופן מיוחד ויוצא מהכלל. בתור שכזה עלה בידי לבוא לעזרת אחיי המדוכאים ולהקטין במקצת את אכזריותם כלפיהם.

אך, לביש מזלי, לא ארכה תקופת עבודתי במטבח רק כחמשים יום. כעבור זמן זה סולקתי מעבודה זו על־ידי אחד מקציני הס.ס. טענתו המרושעת היתה, כי מאחר שהקפה הוא מתוק כרגיל — על אף המחסור החמור בסוכר, הריהו משוכנע, כי השתמשתי בקיצבת הסוכר המיועד ליי״ש עבור הקפה, וכך לא מילאתי את המלאי הדרוש ביצור היי״ש...

בפעולתנו המשותפת, עת עבדתי במטבח, השתדלנו לעזור ולסייע לכל אחד ככל יכולתנו ואפשרותנו. נהגנו לבשל את קליפות תפוחי האדמה עם עשבים וכן השתדלנו שיהיה מוכן תמיד מים חמים, שהיה יקר המציאות במחנה, ובהם החיינו עם רב בע״ה.

כאן עלי לציין מסירות־נפשו של הרב גרוס הנ״ל, לטובת האסירים המדוכאים — בכלל, ולמען האסירים נקיי־הדעת שבגיטו, שלא רצו להגעל במאכלות אסורים — בפרט, אשר השליך נפשו מנגד בכדי לספק להם את ההכרחי לקיום גופם.

גם בהתקרב חג הפסח, לא נח ולא שקט עד אשר עלה בידו, בקשיים עצומים ובמסי״נ לא מועטה, לאפות מצות כשרות. בליל התקדש החג, ערך גם ה„סדר״ כדת וכדין.

זכות מיוחדת עמדה לו כי עבודתו מיום בואו למחנה ועד ליום השחרור, היתה רק במטבח והצליח להתחבב על הטבחים, אנשי הקאפו, שעבדו במטבח. כך עלה בידו להערים עליהם, ומדי פעם בפעם לקח מצרכי מאכל שונים וחילקם בין האסירים הנמקים ברעב.

בעזרתו של המסגר ר׳ בצלאל גרינפלד הנ״ל היו לו מפתחות מותאמים לחדרי המטבח, ללא ידיעת הממונים עליו, ולעתים תכופות התגנב לשם בחשאי בכדי לקחת מצרכים שונים ולחלקם בין החולים המתפתלים ביסוריהם.

אני זכיתי לעבוד אתו ביחד רק שלשה חדשים ובכוחות משותפים השתדלנו להיטיב עם אחינו האסירים עד קצה האפשרות.

הרב יוסף יהושע גרוס שליט"א

אם כרוכל אלך ואפרט את כל פעולותינו לטובת אחינו המדוכאים ע"י העבודה במטבח — הרי אצטרך להקדיש לכך ספר מיוחד, ולכן אסתפק כאן בציון אי אלו עובדות:

יהודים רבים נצלו מאכילת חמץ בפסח. השתדלנו לספק להם תפוחי־אדמה מבושלים, שהמציא לנו הר׳ משה פערלמוטער, שהיה ממונה מטעם השלטונות על בית החולים שבמחנה. ראוי לציין, כי הוצאת תפוחי אדמה ממחסני בית החולים ובישולם במטבח, היתה כרוכה במסירות נפש מרובה. אך ר׳ משה זה לא חס על נפשו והסתכן בפעולה נועזת זו.

חמשים ימי עבודתי במטבח עמדו לי להתידד עם כל „אצילי׳ הרשע במחנה ובעיקר עם הקצב, שהיה ממונה על בשול הבשר והמרק. אושר נפלא מאין כמוהו היה למי מן המחנה שזכה להגיע לכמה טיפות יתירות ממרק סחי ומאוס זה.

מדי לילה בלילה, בעת שצועני זה נרדם וישן — בעיקר לאחר שהשקתי אותו במעט הייי"ש שברשותי — הלכתי בלאט למקום הדודים, הסרתי משם את כל השומן שצף מלמעלה, וביחד עם הרב גרוס חלקנו זאת לאסירים; הוא בין חוגי הרבנים והחסידים, ואני בין שאר האסירים. במיוחד חלקתי זאת להחולים שבאוהל המיוחד, שהיו בו כששים איש בכל מחלקה. באוהל שעל יד המחלקה שלנו היו בין החולים אנשים מכובדים מליטא וכדומה; ביניהם — עורך העתון היהודי הידוע מר טרעגער ובנו, יהודה העלמאן, חיים צבי הלבערשטאם הי"ד (בנו של האדמו"ר מקלוזנבורג שליט"א), אלעזר פריינד, דוב קורנבלט ועוד. רבים מאלה אמרו בפה מלא, אשר רק הודות למעט שומן המרק שקבלו על ידינו החזיקו מעמד ברעב ובצרה. אחרי זמן רב גם אמר לי זאת הד"ר שלינגער, שהיה בין אלו, כי זכה להנצל מהתופת רק בשל טיפות החיים של מרק זה.

גם אחרי שפוטרתי מעבודתי במטבח היה לי הדבר לתועלת רב, כי מתוך הכרותי עם מפקדי הרשע הצלחתי, יחד עם בני, לעבור לפלוגת עבודה קלה יותר, שמנתה כעשרים וחמשה איש. סדר עבודתנו בקבוצה זו היה: בכל יום, בשעה שש בבוקר, נסענו ברכבת עד למקום מסוים ומשם המשכנו ברגל כשלשה ק"מ עד התחנה. בתחנה זו נאלצנו להטעין משאות על קרונות־המשא או מנקים היינו את השלג מהמסילות. בשעה ארבע אחרי הצהרים חזרנו עם הרכבת למחנה. לאחר מכן עלה בידי על ידי היכרותי זאת לסדר, שבני נשאר לעבוד בבית החולים בתור עוזר ע"י הד"ר שעמיען והד"ר העלער.

יתרון גדול בעבודת בית החולים היה: האפשרות להשיג שם אישור שחרור מהעבודה לשבעה ימים בערך, עבור חולה. בני היה מנצל הזדמנות זו, ובשוחד רב הצליח להשיג שחרורים כאלה ליהודים רבים שהיו במצב חלוש וחולני.

באותם הימים הגיע למחנה מס' 3 „אורח" חשוב, הרה"ג יהודה איזאקזאן שליט"א מסיגעט (חתן מרן בעל ה„עצי חיים זי"ע), יחד עם עוד מספר ידידים. מיד השגנו עבורם שחרורים למשך שלשה

ימים, כי היו במצב חלוש מאד, ובהשתדלות ידידי הרב גרוס, נתקבל הרב איזאקזאן לעבודה במטבח ושם הצליח להחזיק מעמד בתקופה נוראה זו.

כה נמשכו הדברים עד ר"ח אדר תש"ה (תחילת מרץ 1945), אז פקד מחלק העבודות הראשי על ראש המחנה להחזיר אותי על כני הראשון במטבח. יום זה היה לי לחג, לאחר שידעתי, מתקופת עבודתי הקודמת, את ערכה של עבודה זו. כך חזרתי למנהגי הקודם באיסוף ובישול קליפות תפוחי אדמה, בשיתוף פעולה עם הרב גרוס, וחלוקתם בין האסירים. כעשרים ליטר „מרק" חלקתי מדי יום לאנשים שונים, והיה לי הדבר למשיב נפש ונחמה גדולה שזכיתי לעזור לזולת בימים קשים ומרים אלו, בהם נפלו אנשי המחנות כזבובים מרעב, טיפוס ומחלות אחרות.

פרק י"ד

ניצני ישועה

בימים ההם התגנבו לאזנינו ידיעות, כי הנה יום השחרור קרב ובא. אמנם היו רבים מאד, ממגורשי פולניה וליטה שסבלם כבר עבר כל גבול והיו על סף היאוש, שלא תלו תקוות רבות בשמועות אלו והיו בטוחים כי המרצחים עוד יספיקו להשמידנו קודם. בכל זאת, היו רבים ביניגו שהיו עדיין חדורי אמונה ובטחון כי ברגע האחרון ירחמו עלינו מן השמים ובוא תבוא הישועה כהרף עין, עוד בטרם יספיקו חיות הטרף להשתלט עלינו.

במשך ארבעה עשר יום אחרי חג הפסח שנת תש"ה, הייגו שקועים כולנו במחשבות על העתיד. ידענו כי פלוגות העבודה אינן יוצאות מהמחנה כלל וגם אותי שחררו זה שלשה ימים מעבודת המטבח. כולם ידעו כי דברים גדולים עומדים להתרחש, אך לא ידענו שום דבר ברור, רק תיאורים, הזיות ודמיונות. ביום הששה־עשר, בעלות הבוקר, הגיעה פקודה פתאומית, כי „על היהודים להתיצב תיכף ומיד בחצר המחנה". ההתיצבות הוטלה על כולם, ללא יוצא מן הכלל, גם על עובדי המטבח שביום רגיל היו מתיצבים למיפקד במטבח עצמו. גם פלוגות העבודה השונות, שהתיצבו כל יום בנפרד, נאלצו גם הם להצטרף במיפקד הכללי.

שעתיים שלימות עמדנו כולנו על רגלנו, עד אשר הופיע המפקד הראשי והכריז: „הריני להודיע לכם, כי הגכם נמסרים כולכם לידי הצלב האדום. לשם כך יסיעו אתכם למדינת שווייץ, ומשם יותן האפשרות לכל אחד ואחד לחזור למדינתו ולביתו".

בשמענו הכרזה זו, נשארנו נבוכים והמומים, מבלי להאמין למשמע אזנינו. רובם של האסירים, בפרט יהודי פולין וליטא שכבר הכירו היטב את הארורים הללו ואת כחשיהם, לא האמינו לדברי ושוב התחלנו לדאוג על מטרת נסיעה זו.

בשעה שש בבוקר ניתן האות, והצעדה החלה. כולנו צעדנו; בריאים, חלושים וחולים. איש לא רצה להשאר במחנה זה, בו הוגדשה סאת צרותינו. רק החולים הרציניים ביותר, שרגליהם לא נשאו את גופם, הועברו למחנה מס׳ 1. כל אחד מאתנו קיבל שש מאות גרם לחם ותשעים גרם מרגרינה, בצירוף אזהרה, שכל זאת צריך להספיק למשך שלשה ימים, עד אשר נגיע לגבול שווייץ. מובן שמרבית הצועדים, שהיו מורעבים זה זמן רב, לא יכלו להתגבר על רעבונם ובחמשת הקילומטרים הראשונים כבר לא נשארו פירורים מכל המנות הללו. הצעדה התנהלה בשקט ובקצב רגיל, לאחר שכבר רגילים היינו למצעדים מעין אלה.

תוך כדי צעידתנו התחלנו להבחין בפחד פתאומי שירד כחטף על אנשי הס.ס. שליוו אותנו. המרצחים הללו, אשר רק לפני ימים מעטים נהגו בנו כחיות־טרף ללא פחד ומורא, אחזתם פחד־של־טירוף והתחילו להוריד מבגדיהם את כל סמלי הס.ס. לבל יזהו אותם. נשארנו ללון ביער זווייניא ולמחרת בבוקר, בשעה הששית, התחלנו שוב בצעדה. בדרך נפגשנו בקבוצות אחרות ממחנות 7, 5, 1, אשר גם הם צעדו באותו היעד לכוון הגבול השווייצי. כה גדול היה מחנה הצועדים עד אשר התחילו לחשוב על אפשרות של התקוממות כללית נגד חיילי הס.ס. והשמדתם. אך, מרבית הצועדים התנגדו לכך, מתוך אמונה כי אמנם מובילים אותנו סוף סוף לגבול השויצי ונמסרים לידי הצלב האדום. ראינו גם כי מצב־רוחם ירוד מאד, מפאת ההפצצות המרובות של מטוסי בנות הברית, ועובדא זו הגבירה אמונתנו על יום השחרור.

כך צעדנו וצעדנו, לקראת הספק הגדול. לא אתבייש לציין, כי אני אישית נמניתי על האופטימיסטים שביניינו, ובכל לבי בטחתי בישועת

ה' אשר בוא תבוא כהרף עין ולא יספיקו הרשעים לבצע בנו את זממם.

כל זמן הצעדה פזמנו לעצמנו מזמורי ופסוקי תהלים. השו"ב מערלוי ר' חיים יוסף גוטליב, ר' שלמה ורצברגר ועוד, היו מקריאים את הפסוקים ואנו חוזרים אחריהם. זוכרני את הפירוש ששמעתי אז בשם הרה"ק מרוזין זי"ע, על הפסוק "שרים רדפוני חנם, ומדברך פחד לבי", שאחד מידידי חזר עליו: בעת ש"שרים רדפוני חנם", כלומר, שרודפים אותנו חנם לפני שנצטוו על כך, שעדיין לא נגזרה הגזירה הרעה על ישראל ה"ו — אזי אין לנו לפחד כלל, כי בודאי לא יכלו לגו, אבל „ומדברך פחד לבי" — אם כבר נגזרה הגזירה, על זאת עלינו לפחד ולבקש רחמים מרובים שהרשעים לא יכלו להוציא את הדבר לפועל. ואמנם, כל הזמן התפללנו ובקשנו להשי"ת כי המרצחים הארורים לא יבצעו את זממם במתי המעט אשר עוד נשארו בחיים, וכימי צאתנו מארץ מצרים יראנו ה' גם עתה נסים ונפלאות.

כאמור, אזלו מאתנו מנות האוכל מיד עם צאתנו לדרך, וכל ימי הצעדה הלכנו רעבים וגם צמאים. לפעמים הושלכו לרגלנו ע"י דיירי הסביבה תפוחי אדמה אחדים, בלתי מבושלים, אשר היינו מאושרים בהם עד מאד. אך, רשעי הנאצים הנתעבים, אף על פתחו של גיהנום לא חזרו מאכזריותם ומנעו בעדם לתת לנו גם את המעט הזה.

באמצע הדרך, כשהיינו לא הרחק ממחנה „דכאו", פגשנו בנחל מים קטן. ידידי הרב גרוס ירד וטבל עצמו בנחל, בפישוט ידים ורגלים, באמרו: „אם ישמידונו הרשעים בדכאו — נהיה לפחות מטוהרים". רבים אחרים קפצו אחריו למים, לאחר שזמן כה רב לא זכו לטבול במקוה. המשכנו לצעוד. כיון שהגיע לילו של יום הרביעי, אחרי חצות, וכבר עברנו את מחנה דכאו הידוע לשמצה — נשמנו לרוחה ורחב לבנו, על אף הגשם הנורא שניתך על ראשנו ולמרות הכפור העז שנתלוו אתנו בכל הדרך.

לדאבון לב, לא היתה שמחה זו נחלת כולנו. לכל אורך הדרך נפלו וכרסו תחתם רבים מהצועדים שלא היתה בהם הכח והעוז להמשיך בצעדה קשה ומפרכת זו. וגופותיהם נזרקו ע"י המרצחים לתוך הביוב.

מדכאו והלאה נכפו עלינו קלגסים אחרים שהתאכזרו אלינו הרבה יותר מקודמיהם. עד כה היינו עוברים במקומות כאלה שהצבא האמריקאי כבר הקיף את השטח מכל צדדיו ומתוך כך היו אנשי הס.ס. יראים לנפשם. אך, במקום זה עדיין לא הגיעו חיילי השחרור ומשום כך הריצו אותנו הרשעים במהירות מסחררת, תוך מכות איומות ונוראות, כדי שלא ישיגום האמריקאים גם פה.

למחרת בשעה הרביעית לפנות הבוקר, הגענו ל„אלאך" מרחק של שמונה עשר ק"מ מדכאו וכאחד עשר ק"מ לפני מינכן. כאן דחסו אותנו לתוך צריפים צרים ודחוסים של גושי בני אדם, ספק חיים ספק מתים, ללא מקום לזוז ולנוע ומבלי טיפת אויר לנשימה. נוסף לכך העיק עלינו הלכלוך והזוהמה, ומכת הכינים עלתה על כולנה. אך, על אף כל זאת, שקענו בשינה עמוקה מפאת העייפות האיומה ותלאות הדרך.

עברה שעה קלה ואנשי הס.ס. התנפלו עלינו והעירו אותנו. מיד נתנה הפקודה להתיצב למיפקד ולצעוד הלאה. שוב חרד לבנו לקראת הבאות. השמועות וגם התנהגות הקלגסים השתנו משעה לשעה. הנה נעלמו חיילי הרצח ממגדלי השמירה ובמקומם הופיעו חיילים יוגוסלבים וצרפתיים.

לאחר כמה שעות שוב הופיעו על כל המגדלים חיות הטרף הנאצים והמצב חזר לקדמותו. כה הלכו ונשתנו פני הדברים, מבלי לעמוד בשכלנו האנושי על המתרחש. רק לאחר מכן נודע לנו שבעיר בייערין נתארגנה קבוצה גדולה שהתקוממה נגד שלטון הנאצים והצליחו להשתלט, במשך כמה שעות, על תחנת הרדיו במינכן ומשם שדרו פקודה לגרמנים ואנשי הס.ס. להכנע ולעזוב את אנשי המחנות

לנפשם. אך, כאמור, ארכה שמחה זו שעות ספורות בלבד, כי יד הנאצים גברה עליהם.

עם כל זאת, ידעו והבינו כולנו כי הנה יום השחרור קרב ובא, וכי רק חבלי לידה הם הקשים עד מאד. במשך כארבעים ושמונה שעות טבלנו בים של אש וגפרית מחילופי היריות והפצצות בין מטוסי המשחררים ותותחי המגן הגרמניים, שנמשכו כל שעות היום והלילה ללא הפסק. שכבנו כולנו בפישוט ידים ורגלים, על הקרקע, וחוזרים כל שעה על סדר הוידוי. במרחק של מספר מטרים מאתנו בלבד, בצריף „בית החולים" נהרגו ראש הרופאים ועוזריו. נבלים אלו האמינו כל הזמן כי הם נמצאים בצריף בנוי המשמש להם כמגן ומחסה. אך ברוב חסדי ה' נהרגו הם מן הראשונים.

פרק ט״ו

בשורת השחרור

כיונת־נח שנשלחה מתוך צוהר התיבה, לאחר שנסכרו מעיינות תהום רבה וארובות השמים, לראות הקלו המים מעל פני האדמה — כך הצצנו מבין חרכי וסדקי חלונות האימה; מבעד אוירת ההרס והכליון; מתוך האויר המעופש והמעורפל משחרות העננים אשר העיבו זה שנים את שמי עם ישראל, ולהיוכח דרכם באם עודנו נתונים ל„חסדם״ של קלגסי הס.ס. ימ״ש.

מה גדלה שמחתנו ומה גברה תרועתנו, עת נוכחנו לדעת כי אכן נעלמו לפתע רגלי המרצחים; אין זכר להם ואין שארית לשמם, וכי נפוצו לכל עבר ולא יספו שוב אלינו עוד, בע״ה. כולנו יצאנו בתרועות שמחה וגיל. גם אלה שאבדו כל תקוה, מרוב תשישותם, זחלו על ארבעתם ויצאו גם הם לראות את הפלא הגדול.

בפעם הראשונה עברנו, מעבר לגדרי התיל, אל בתי הס.ס., שם מצאנו מחסן דחוס בתפוחי אדמה ונגסנו מהם, חיים ומבושלים, אחרי שזה כמה ימים לא בא אוכל אל פינו. בשעות הצהרים הגיעה אלינו הבשורה, כי הצבא האמריקאי מגיע למחנה. היה זה כושי אחד שהביא לנו את הבשורה. אין לתאר השמחה הגדולה שאפפה את כולנו עת הגיענו בשורה זו. מרוב גיל, הרמנו את הכושי המבשר ונשאנו אותו מכתף אל כתף. לאחר כמה שעות הופיעו בשערי המחנה אלפי חיילים אמריקאיים במאות טנקים וכלי־נשק כבד.

אכן, הגיע יום השחרור!

היה זה בל״ג בעומר תש״ה, יום ההילולא של התנא האלקי רבי שמעון בר יוחאי. שנה בדיוק מיום שנשביתי בקלוזנבורג ונשלחתי לגיטו. יום זה היה לי גם בשורות החופש והדרור. מיד קיימתי את

נדרי אשר נדרתי אז, וביחד עם בני יהושע ערכנו סעודה קטנה מהמזון שקבלנו זה עתה מהצבא האמריקאי, כסעודת הודאה כפולה להשי"ת על כל החסד שעשה אתנו.

אך, סאת הצרות של עם ישראל עדיין לא נתמלאה, כנראה, וטרם הגיעה עיתה של הישועה המלאה. מיד עם השחרור התחילה המגיפה להשתולל בנו במלוא עוזה וחריפותה, ללא כל מעצורים. מה שלא גמרו אתנו קלגסי היטלר ימ"ש — חיסלה מגיפת ה„פלעקטיפוס" וכו', שעשתה בנו שמות. לא מעט גרם לכך שפע המזון שהושפע עלינו בבת אחת על ידי הצבא האמריקני. בני־המעים הפסיקו לפעול את פעולתם בצורה נורמלית והאנשים קפצו על האוכל שלא טעמו טעמה זה שנים וחדשים. וכך קרה לנו, שמתוך שפעת האכילה מתו הרבה יותר ממצוקת הרעב.

כשהגיע הצבא האמריקאי בהמוניו, עמדו מבוהלים ונבוכים לנוכח מחזות־הזוועה שנתגלו לעיניהם: נחילים של גויות מתות, גופות מרוסקות ומשוסעות, וכן שלדי־אדם חיים שעצמותיהם בלטו מגופותיהם ופרצופי אנוש נטולי צלם־אלקים. החיילים שהשתוממו למראה עיניהם, הנציחו את הזוועות במצלמותיהם ומכונות הסרטה.

ראשית פעולתם של חיילי השחרור היתה לבער מכת הכנים שהשתוללה ללא רחם. בחמרים שונים ריססו וניקו את כל השטח המוסגר; שרפו את בגדי האסירים, עד אשר הצליחו לשרש ולבער מכה זו — והמגיפה נעצרה, בע"ה.

בחג השבועות שחל בימים ההם, שוב זכינו להתפלל בציבור וגם לספר־תורה לקרות בו, שהשיג עבורנו רב צבאי אמריקאי. ילאה העט לתאר את גודל השמחה ששוב זכינו לשמוע קריאת התורה, בפרט ביום חג מתן־תורה.

מיד אחרי חג השבועות חזרה לאט התבונה והשכל בין האנשים, כי אכן בני אדם הם, יצורי אנוש, ברואי אלקים, והחלו לחשוב על קץ ותכלית לחיי המחנה אשר גם כעת היינו כאסירים של הצבא

האמריקאי. רבים מביניגו התמסרו לידי הצרפתים, הצ׳כים וההולנדים, בכדי שיוכלו לעזוב את המחנה במהירות האפשרית. בני, ששלט היטב בשפה האנגלית וגם התחזה בלבושיו כאמריקאי, היה המתווך ביניגו וביניהם בכל המצטרך לנו.

בימים ההם נודע לי, כי הרה״צ רבי יקותיאל יודא האלברשטאם שליט״א, גאב״ד קלויזנבורג, נמצא ב„פעלדאפינג״. החלטתי לקבל את פניו ומיד יצאנו לשם רגלי, יחד עם בני והר׳ משה פרלמוטר, בכדי להתראות אתו.

בבואנו לשם, לאחר הליכה קשה ומייגעת, מצאנו את האדמו״ר חולה אנוש ממחלת הפלעקטיפוס שפקדה אותו. מה מאד התרגשתי, אשר מיד עם הכנסי לחדרו וראה אותי — ברך עלי ברכת „שהחיינו״ בשם ומלכות! עיני זלגו דמעות ובכיתי מרה, בראותי את רבה הגדול של עירנו במצב אנוש כזה. אך, מאידך התנחמתי על אשר מלט הקב״ה את נפשו לפליטה וזוכים הננו שוב להפגש בחיים.

בפעלדאפינג מצאתי כבר קיבוץ גדול של יהודים חרדים, וביניהם כמה רבנים חשובים (הרב טייטלבוים מאיהל, הרב משאמקוט, הרב ממישקולץ וכו׳) והחלטנו להשאר שם, יחד עם גאב״ד עירנו.

בלוקים מיוחדים היו שם לכל היהודים יוצאי מדינות שונות. בלוק מיוחד של יהודי פולין, יהודי ליטא, לאטביה, יוון וכו׳. הקיבוץ הגדול ביותר היה הבלוק של יהודי הונגריה. אחריו באו הבלוק הרומני, הפולני והיווני. ביחד היו ששה קיבוצים של יהודים יוצאי מדינות שונות.

מלבד היהודים היו שם גם ערב־רב של גוים מכל מדינות העולם. למקום זה כבר הספיקו להגיע אנשי הבריגדה היהודית מארץ־ישראל. מעניין ונפלא היה לראות את בנו של ידידי ר׳ יחיאל שמואל מקלויזנ־בורג — שהיה עצור במחנה הרכוז בקופערינג — שגם הוא הגיע אלינו עם הבריגדה היהודית. נקל להבין את שמחתו של ר׳ יחיאל שמואל זה, שזכה כי בנו בעצמו יוליכהו לארץ־הקודש.

פרק ט"ז

מ"ב מסעות

עברו ימים אחדים, ומיד החלה ההרשמה לעליה המונית לארץ ישראל שאורגנה ביזמת הבריגדה היהודית. אני ובני היינו בין הראשונים שנרשמו לעליה זו, ללא כל היסוס.

לנגד עינינו עדיין ריחפו מחזות־הזוועה ותמונות־האימים שהתרחשו בגולה הדויה. טרם נמחקה מזכרוננו התמונות המבהילות של ערימות־ערימות גויות אחים ואחיות, מומתות ומשוסעות, מוחנקות ומורעלות, מושלכות ומוזרקות, מודרסות ומושפלות — תחת מגפי הברזל ותאי הגאזים של טבחי היטלר ימח שמו וזכרו;

טרם נשתתקו מאזנינו קולות שקשוק גלגלי רכבות־המות הטעונות משא בני־אדם, ושריקות כדורי המרצחים שהמיתו רבבות מבני ישראל;

נהרי נחלי דם מיליוני קדושים וטהורים שנשפכו על ידי חיות הטרף הנאצים — טרם עברו ונמחתו מזכרוננו;

פצעי פרגולי הברזל של מלאכי החבלה ובעיטות המפלצות הנאציות — טרם הגלידו על גווני השבורים וגופותינו המצומקות.

כל אלה עדיין חרותים היו היטב בלבותינו ועמוק בנשמותינו — מכדי שנוכל להשאר אף רגע נוסף על אדמה ארורה זו. כל מאווינו וחפצנו נתונים היו, אפוא, לארץ הקודש, ארץ „אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה". ומה גם — לאחר שזכינו להנצל מטבילת אש הגיהנום הנורא.

לא הרהרנו רבות, ונרשמנו מיד לעלות ארצה, להקים שם את ביתנו מחדש. במכוניות מיוחדות, שהועמדו לרשותנו על ידי מארגני העליה, נסענו עד מינכן ב„פאנק קאסערנא", שם שהינו עוד עשרה ימים בהכנות לנסיעה המיוחלת. כעבור ימים אלה המשכנו בנסיעתנו, כשהננו מצווים על ידי הממונים לשמור על השקט והסודיות, ובמיוחד עת עברנו באזורי שלטון הבריטי, שעליית יהודים לארץ־ישראל היתה נגד חוקם ורצונם.

המכונית היתה מלאה נוסעים. גם החום בה היה לוהט ומחניק, כשרק כיסוי של בד מכסה עליה. אך, קבלנו כל זאת באהבה ובשמחה בידענו מה היא תכליתה ומטרתה של נסיעה זו, וכי אלה הם יסורים שקונים בהם ארץ־ישראל. בדרך נפגשנו במכרים חדשים וידידים ותיקים מקלוזנבורג, מר הארפענעס ומר וויזעל, ורבתה השמחה בינינו עת נפגשנו שוב בחיים.

אחרי נסיעה של שש־עשרה שעות הגענו ל„טרעוויזע" במדינת איטליה, שם היה מחנה של חיילי הבריגדה היהודית. אנשי המחנה וראשיו קבלו אותנו בזרועות פתוחות ונהגו בנו בידידות וריעות עמוקה. מיד עם בואנו לשם כובדנו בסעודה מכובדת אשר החייתה את נפשנו, לאחר נסיעה כה קשה על פני מדינות בייערין ועסטרייך. אחרי הפסקה ומנוחה קצרה המשכנו בדרכנו עד „וועגעדיק" ומשם ל„מודענא" עד „באלאגנא". בתחנתנו האחרונה התאכסנו בבסיס צבאי, תחת כיפת השמים. מצבנו התחיל להיות קשה: המקום היה רחוק מאד מן היישוב, ובכל השטח לא היה אף עץ אחד למחסה ולצל מקרני השמש הלוהטת. גם אוכל חסר לנו ובמיוחד העיק עלינו הצמא. מפאת החום הכבד והמחניק ששרר במקום.

מרבית הבאים התחרטו והצטערו שהגיעו לכאן ולא נשארו במינכן. כי נוסף על הקשיים האמורים, היינו תחת משמר של חיילים איטלקיים שנהגו כלפינו באכזריות. בחסדי ה' עלינו החזירו אותנו שוב למודענא, לאחר ארבעה ימי שהייה במקום, ושם נמסר לידינו

בנין האקדמיא הצבאית. במקום זה הוטב מצבנו בהרבה. לרשותנו הועמדו חדרים גדולים ונוחים, חדרי רחיצה ושאר נוחיות. גם בגדים חדשים נתנו לנו והיינו חופשיים לגמרי. היתה לנו גם האפשרות להתפלל בצבור בבית הכנסת המקומי.

למרות האמור, לא היינו בטוחים בכשרות המאכלים שהוגשו לנו וגם רמת המזון היתה ירודה ביותר. באתי בדברים עם ראש המחנה, שהיה ערבי־אמריקאי, ובע"ה עלה בידי להשפיע עליו למסור בידי היהודים החרדים מטבח מיוחד מאחד ממטבחי השדה. מיד עם קבלת המטבח הכשרנוהו ומיגינו לטבח את מר וויזעל מקלויזנבורג. כך עלה בידנו, ת"ל, לספק אוכל כשר לשלש מאות איש. בישלנו גם מאכלי שבת מיוחדים, לאחר שזמן כה רב לא זכינו לטעמם. לאחת מסעודות ההודאה שערכנו הזמינו גם את ראש המחנה שבא לבקר אצלנו בשבת, וקבלנוהו בזרועות פתוחות — על אף אי הנעימות שבדבר.

בימים ההם נוספו אלינו בכל יום ויום פליטים חדשים מכל מדינות החורבן וההרס. נפגשנו גם עם פליטי רומניה, מפיהם נודע לי, כי בתי בלומה תחי' וארוסתו של בני, אסתר תחי' (הלמן), נמצאות כעת שוב בקלויזנבורג. כשנודע לבני בשורה זו, החליט לנסוע מיד אחריה לרומניה. בהיותו לבוש בבגדי חייל אמריקאי הצליח לעבור את הגבול של „טעליוועגשא" ואחרי עשרת ימי נסיעה מאמצת ומיגעת הגיע לקלויזבורג.

בר"ח אלול בא בני יהושע שי' בברית הנשואין עב"ג מרת אסתר תחי' בקלויזנבורג. גם בתי בלומה תחי' נישאה לבעלה, חתני, הר' משה יוחנן שינפלד שי' — כשלשה ימים לפני נשואי בני — כשאני לא זכיתי להשתתף יחד אתם בשמחתם.

באותם הימים נתמלאתי געגועים עזים לבני־ביתי הנמצאים ברומניה. אך, קבלתי את הכל בשמחה, בהיותי תחת החלטה נחושה להמשיך לארץ ישראל ויהי מה. גם בהיותי באיטליה שלח אלי בני

שליח מיוחד בבקשה לבוא אליהם מיד לרומניה. אך לא רציתי לחזור מהחלטתי.

התכוננתי לנסיעתי לארץ ישראל. ממודענא המשכנו לאנקונא, השוכנת על שפת הים האדריאטי, והנמצאת תחת שלטון בריטי, והתאכסנו שם באהלים. הצלחנו לקבל אוהל מיוחד, בו היינו חבורת ידידים יחד (כגון: בני ר' יהודה הלמן, מר וויזעל ומר הארפענעס), וע"י האוהל סדרנו מטבח מיוחד שהכשרנוהו עבור אוכלי כשר. על כשרות המאכלים עמדנו בקשר עם רב העיר — אף שלא עזר לנו בהרבה, מהוסר שפה משותפת אתו, כי לא ידע את שפתנו ואנחנו לא ידענו את שפתו.

באנקונא שרר שרב גדול וחום מחניק ונאלצנו לבלות את מרבית שעות היום על שפת הים. היתה זו מעין טרגדיה, שלאחר שלשה שבועות במקום — כמעט ושכחנו מטרת בואנו לכאן וכי עדיין עלינו להמשיך בדרכנו.

באחד הימים עזבנו את המקום והמשכנו, כל החבורה ביחד, לרומא. לאחר ארבעה־עשר שעות נסיעה הגענו לרומא — חפשיים לנפשנו ודרור לגופנו.

פרק י"ז

רומא

מיד עם בואנו לרומא, נשארנו ללון בלילה הראשון בתחנת הרכבת. למחרת, בבוקר השכם, התחלנו להתענין על הקהילה היהודית המקומית או משרדי הג'וינט. זרים לגמרי היינו במקום זה; לא ידענו את השפה האיטלקית וגם לא היו לנו שום קרובים או ידידים. הרעב התחיל להציק לנו ולא היתה ברשותנו אף פרוטה אחת לקנות בה אוכל להשקיט רעבוננו.

אחרי עמל ויגיעה, הגענו לבית הכנסת המקומי של הספרדים: קהילת גאריבאלדי. בעליית בית הכנסת היה פרוזדור ענקי, בגודל של 150 מטרים מרובעים, ושם „התבצרו" כמאתיים איש, פליטי החרב שבאו ממדינות שונות. מהם אשר באו לנסות מזלם ועתידם בעיר זו, ולחלקם שימש המקום כתחנת־מעבר בדרכם לעיר אחרת.

רומא היתה אז מרכז של שרידי מחנות־ההשמדה מגרמניה הארורה ושאר מדינות החורבן, ובכל יום נהרו אליה המוני פליטים חדשים. כך התרכזו בבית־כנסת זה בלבד קרוב לשבע מאות איש, אשר מילאו את כל החדרים, הפרוזדורים ועלית בית הכנסת. מובן שריכוז המוני בשטח מצומצם שכזה, הביא לקטטות ומריבות חמורות והמצב היה בלתי נסבל. לא אחת פרצו מדנים וצעקות קולניות בין הפליטים, אשר הביאו גם לתגרות־ידים הדדיות, והצריכה התערבות המשטרה.

לבסוף הגיעה פקודת המשטרה, כי על כל אחד מהפליטים להתיצב, תוך שלשה ימים, בתחנת המשטרה, לקבל שם תעודת־זהות

(סאזארנו) ואשר רק על ידי תעודה זו תהיה האפשרות לקבל בגדים חדשים או מצרכי מזון מטעם האונר"א.

למחרת, כבר היה ברשותי תעודה זו ובערב קבלתי חבילה שהכילה בגדים חדשים ומצרכי מזון משובחים, שהיתה בהם להחיות את נפשי למשך שבוע ימים. רק אז, עם קבלת הבגדים החדשים, זכינו, זו הפעם הראשונה מאז התחלת ימי הפורענות, להתלבש כבן־אדם, בצורה אנושית, ולהפשיט מעלינו את הבגדים המטולאים. בשבוע שלאחריו קבלנו שוב חבילה כזו אשר הספיקה לנו לשבוע נוסף. את מצרכי הטריפה שבחבילה מכרנו, ותמורתם רכשנו חפצים שונים להצטרכותנו.

בינתים לא נשתנה במאומה מצב הדיור בשטח בית הכנסת, והחמיר מיום ליום. כשנוכחנו לדעת, כי המשך הישיבה במקום לא תביא לנו שום תועלת והקלה — התחלנו לחפש אפשרויות אחרות להגשים את תכניתנו לעליה לארץ הקודש. שמתי פעמי למשרד הראשי של הקהילה היהודית ברומא, ששימש כמרכז ראשי לסידור פליטי השואה. בבואי לשם נודע לי כי כ"ק רבינו שליט"א מסטמאר עזב מיד את איטליה באניה הנוסעת־לארץ־ישראל. הצטערתי מאד שלא זכיתי להפגש עם רבינו. אך, את הנעשה אין להשיב.

הסברתי לאנשי המשרד על משלוח־ידי ומקצועי, והם יעצוני להתקשר עם בית־חרושת מקומי למשקאות חריפים, אשר מנהלו היה יהודי. מנהל משרדי הקהילה המליץ עלי ולמחרת היום כבר התקבלתי לעבוד במחלקת יצור הקוניאק.

כוותיק במקצוע זה הכנסתי שכלולים ושיטות־עבודה אחרות בתהליך יצור המשקאות, שלא היו ידועים עד כה באיטליה, אשר מצאו חן רב בעיני בעל בית־החרושת. לאחר שמונת ימי עבודה, מינה אותי כמנהל מחלקת ייצור הקוניאק. הצלחתי, בע"ה, בתפקידי החדש וענף זה הכניס לבעליו רווחים גדולים. גם משכורתי הועלתה, וכך יכולתי להסתדר בלבוש נאה יותר וחיים נוחים יותר.

ליד מקום עבודתי היה בית כנסת מפואר („בלבו־שוהל"), שם באו יהודים מבלגיה, מוינה וכו'. בבית כנסת זה התפללתי בבוקר ובערב וכן השתתפתי בשיעור קבוע מדי יום ביומו. הקדשתי גם מזמני לצרכי־צבור ונמניתי בין יוזמי ומיסדי חברא־קדישא, אשר לא היתה קיימת שם בתקופה זו.

חבורתנו הקטנה נתפרדה בינתים, כשכל אחד מנסה את מזלו מחדש במקום אחר, וכך נשארתי בודד וגלמוד במקום זר. הגיע חודש תשרי, תקופת החגים, ואז התחלתי להרגיש היטב בבדידות המקפת אותי. בימים אלה, עת לא הייתי עסוק בעבודתי היומית, נשקעתי בהרהורים על ההוה והעתיד. געגועים עזים תקפוני לראות את בני וכלתי, בתי ובעלה, אשר זה עתה הקימו להם משפחה, מבלי שאזכה להשתתף בשמחתם.

בימים ההם נודע לי גם כי אשתי מרת שיינדיל הי"ד הומתה במשרפות אושביץ, יחד עם אחותה דבורה הי"ד. בהיותי בבדידות עצומה, באתי לידי החלטה, כי עלי לעזוב את המקום, להצטרף עם בני משפחתי בהקדם האפשרי, וביחד לעלות משם לארץ ישראל. התחלתי לתכנן נסיעה לקלוזנבורג לשם פגישה עם משפחתי וגם להציל, מה שעוד ניתן להציל, מרכושי — תוך החלטה נחושה לבלי נטוע שרשים חדשים או להשאר אף יום מיותר בארץ ארורה זו אשר הובילה את כל משפחתי למחנות ההשמדה.

דיברתי על תכניתי עם בעל בית החרושת שלי, תוך הבטחה להכין עבורו מלאי מספיק למשך תקופת העדרותי, כשש עד שמונה שבועות. הלה הסכים לבקשתי, וכך ניטלה ממני הדאגה לחפש משרה אחרת, לעת אחזור מרומניה לרומא.

החלטתי לבקר מקודם ברומניה קיבלה משנה־תוקף, לאחר שנתברר לי כי עדיין רחוקה עבורי הדרך לארץ ישראל. התור לעליה היה גדול מאד וקשה שבעתיים היתה קבלת דרכון לאנשים בגילי. לרומא הגיעו אז פעילי המפלגות השונות מארץ־ישראל אשר היו מעונינים בהעלאת פליטים צעירים בלבד, הן מפאת ענינם המיוחד

באנשים צעירים דוקא והן לאור הסיכון שבנסיעה זו לאנשים מבוגרים, בהיותה נסיעה בלתי־ליגאלית ומסוכנת.

התקשרתי מיד עם שגריר רומניה באיטליה, להשיג באמצעותו דרכון לרומניה. הענקתי לשגריר זה משקאות משובחים שיצרתי ברומא, וכך עלה בידי להשיג ממנו דרכון ואזרחות רומנית. בדרך זו יכולתי לעזור גם לידידי, יהודי חרדי בשם דסלר, אותו הכרתי באיטליה, ולהשיג עבורו דרכון לרומניה.

באנית „טרנסלבניה" עשיתי דרכי לרומניה (על חשבון ממשלת רומניה) יחד עם דיפלומטים אחרים, ובחודש כסלו (ראשון לדצמבר 1945), כשמונה ימים לפני החנוכה, הגעתי בשלום לנמל קונשטנצא ברומניה. נסעתי מיד לבוקרסט ומשם המשכתי ברכבת לקלויזנבורג. ברכבת פגשתי את רעיתו של גיסי מו"ה צבי פנחס מושקוביץ הי"ו, עם שני בניה יהושע וחיים, אשר חזרה מבוקרסט לקלויזנבורג, והשמחה ביניינו היתה רבה.

פרק י"ח

חזרה לקלויזנבורג

ביום הששי, ערב שבת קודש, באתי במפתיע הביתה, לאחר שלא היתה לי האפשרות להודיע לבני משפחתי על בקורי. בבואי הביתה, פגשתי את בתי בלומא תחי' ובעלה. אין לתאר גודל שמחתנו בשזכינו להפגש שוב בחיים לאחר תקופה של כעשרים חודש. בדמעות־גיל ושמחה הודינו להשי"ת אשר השאיר אותנו בחיים ומלט אותנו מידי הצר הצורר. בני וכלתי לא היו באותו יום בעיר, לאחר שנסעו לבקר את דודם בטעמישוואר, וחכיתי בקוצר־רוח לשובם הביתה.

למחרת היום, בשבת־קודש, הלכתי להתפלל בבית המדרש דקהילתנו. מצאתי שם צבור גדול אשר רובם נמלטו לכאן מרומניה. אנשים אלה עברו לגור בקלויזנבורג, והרה"ג אברהם שלמה כץ שליט"א מריסקווע משמש להם כמרא־דאתרא. רבים מהמתפללים קבלוני בברכת „מחיה המתים" והשמחה היתה גדולה, לאחר שלא התראינו זה זמן רב. בקריאת התורה נתכבדתי בעליה לתורה בפסוק „קטונתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות". הודיתי להשי"ת כי אמנם רק במקל עברתי את הירדן הגדול, ים הצרות והתלאות, אך עתה הייתי בע"ה לשני מחנות; לאחר שבני ובתי זכו להקים בתים בישראל.

אך, שמחתי היתה עדיין רחוקה מלהיות שלימה. לבי נצבט בקרבי עת נזכרתי באותם המתפללים הקבועים, תושבי קלויזנבורג היקרים, אשר רובם הלכו ואינם; הומתו ונרצחו על קידוש השם במיתות שונות ומשונות על ידי המרצחים הנאצים ימ"ש. עצב ודכאון אחזוני עת נזכרתי על שמונה־עשר אלף בני קלויזנבורג האהובים, אשר

חרב השטן קטף פתיל חייהם ונשמותיהם הטהורות חזרו למקור חוצבם לאחר שנצרפו בכור ההיתוך של כבשוני אושביץ.

ביום השני בשבת חזרו בני וכלתי לביתם, והפעם חזר ונשנה אותה פגישה נרגשת ביניינו. במשך ימי שהותי הקצרים בקלויזנבורג, התקשיתי להבין את טיבם של אלה, אשר למרות כל הקורות אותם, את משפחתם ואת אלפי בני העיר, אך לפני זמן קצר ביותר — שוב תקעו יתדות במקום זה באויר המוות המורעל והמעופש אשר כיסה את שמי קלויזנבורג, וניסו שוב להסתדר בחיים חדשים בארץ לא־להם זו!

עבורי, שרירה וקיימת היתה החלטתי הנחושה לבל אבנה את ביתי מחדש בעיר זו וכי בהזדמנות הראשונה אעזוב לנצח את גבולות מדינה ארורה זו, הרוויה בדם רבבות אלפי נפשות מישראל, ולעלות בע"ה לארץ־ישראל.

בראשית צעדי להתגשמות תכניתי, התחלתי לטפל במכירת ביתי ובית החרושת שלי, שתמורתם יספיקו להוצאות הדרך לארץ ישראל, עבורי וכל בני המשפחה. מאחר ששררה עזובה רבה בכל הבית, ובצורתה הנוכחית היתה שוויה מועטה מאד, החלטתי לשקם ולשפץ מחדש את הבית ובית החרושת, ולייצר בו משקאות משובחים, כמקדם. כצעד ראשון הוכרחתי לקבל רשיון מטעם השלטונות לפתיחת בית החרושת וכן להקצבת חומר גלם ליצור המשקאות, אשר סידורם היתה אפשרי בעיר הבירה בוקרסט בלבד.

בינתים, עד לסידור ענינים אלה, נסעתי לעיר דעש, לבקר את מקום קבורת אמי היקרה מרת רחל ע"ה. אמי נפטרה, כאמור, מרוב תלאות ויסורים, ביום כ"ד לחודש אייר, ביער באנגער ונקברה שם באופן זמני. כפי שנודע לי, חזרו כמה שרידים מתושבי העיר דעש, שנשארו אחד בעיר ושנים ממשפחה, ופינו את הגופות שנקברו באופן זמני בתוך היער והעבירום למקום מנוחתם האחרונה בבית העלמין אשר בדעש.

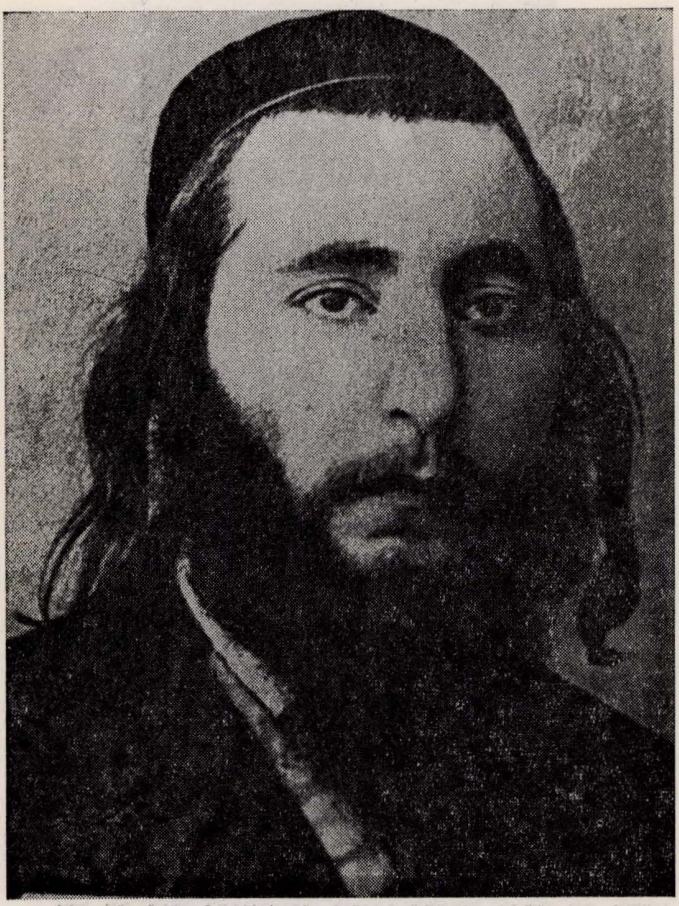

לוח־זכרון
לעשרת אלפים קדושי דעש, הי״ד

בבואי לדעש נאלמתי־דום בראותי את החורבן הנורא והשבר הגדול אשר פקד עיר ואם בישראל זו, על עשרת אלפי תושביה ויקיריה, יראים ושלמים, שחיו בה לפני ימי ההרס והכליון — וביניהם כל בית אבי ומשפחתי הי״ד.

מיד עם חזרי לקלוזנבורג, ניסיתי להפעיל מחדש את קשריי שהיו לי בעבר עם השלטונות והבנקים, בכדי להשיג האמצעים

הדרושים לשקום בית החרושת מחדש. עמלי בבוקרסט הוכתר בהצלחה, ת"ל, וקבלתי את הרשיון הדרוש לפתיחת בית החרושת וכן הקצבה ממשלתית חדשית של ספירט וסוכר ליצור משקאות. מחוסר אמצעים כספיים לקחתי לי לשותף את ד"ר שעמיען, שהיה בעל בית חרושת לספירט. צרפתי גם שותף שלישי, אותו הכרתי

רבה האחרון של דעש, הרב יעקב אלימלך פאנעט הי"ד

ממחנה קופעריגג והשתחרר יחד אתי, וביחד הושקע בעסק סכום חשוב. בכוחות משותפים הצלחנו בע"ה לבסס את העסק והרווחנו יפה.

במשך הזמן הצלחתי להחזיר להשותפים את ההשקעות שלהם, וכך הועבר שוב כל בית החרושת לרשותי אשר ניהלתי אותו יחד עם בני וחתני. לאחר עבור תקופה קצרה פרעתי בע"ה את כל החובות שהיו לי משיקום בית החרושת ופרנסתי היתה ברווח ובכבוד.

יחד עם כמה מחבירי, שזכו להמלט מצפורני הנאצים ונשארו בחיים (הר' בנימין זאב לב שי' ור' זכריה מנדל ביקסנשפר), טיפלנו במרץ לשקם מחדש את הריסותיה של מוסדות הקהילה שנהרסו ונחרבו — בראשותו של הרה"ג אברהם שלמה כץ שליט"א (היום רב בקרית־יואל בבני ברק) וחתנו הרב שמואל כץ שליט"א (היום רב דקהל יראים במונטריאול, קנדה). יסדנו מחדש תלמוד־תורה, בית־חולים יהודי וחברה־קדישא, וכן מחלקה מיוחדת לסעד וסיוע לפליטי השואה.

עיקר עבודתי היתה בארגון סיוע לפליטי ועניי העיר ולחדש את הקשר שהיו לי בעבר עם משרדי הג'וינט. כך עלה בידינו לארגן מחדש את הקהילה היהודית המקומית, וכן נתארגן מחדש המשרד הארצי של קהילות זיבענבירגען, בראשות הרב מטורדא שליט"א, הרב מריסקווע שליט"א והרב שפרבר מבראשוי זצ"ל. אני הייתי ממונה על כל עניני הכספים של הקהילה וכך עסקתי כל הזמן בצרכי צבור, ופעלתי בע"ה רבות למען אחינו האומללים, הפליטים המרובים, אשר נהרו אלינו מדי יום ביומו.

כך התמשכה תקופת שהותי במקום, למרות רצוני, עד שנת 1948. בשנה זו גבר יד השלטון הקומוניסטי על כל שטחי החיים ושוב התחלנו להרגיש את כובד השעבוד של השלטון הזר. המסחר הלך ודעך והתחילו לנשל אותנו מפרנסתנו. גם העליה לארץ־ישראל התחילה להיות קשה, כי השלטונות לא הניחו לעזוב את גבולות המדינה ולעלות ארצה. רבים מהפליטים ניסו אמנם להבריח את

קהל עדת יראים אויט. ארט. כלוש יצ"ו.
Comunitatea Aut. Ort. Izraelită Cluj
STR. DUBĂLARILOR 34.

בעז"ה. יום ד' לס' קדושים תש"ז

מספר 822/947

אלפי שלומים מגבהי מרומים
לכבוד הרבני הנכבד והנגיד
עוסק בצרכי צבור באמונה, חביב בעיני עמו
ונחמד בעיני ה'
ה"ה מוהר"ר ירמי' טעסלער נ"י
ראש הקהל שני
דקהל עדתנו הקדושה

בישיבת ועד מנהלי עדתנו הקדושה ביום ב' לס' שמיני העצל"ט שמוע שמענו את פעולותיו אשר עשה לטובת עמו, לא נח ולא שקט למען יספיק צרכי בני עירנו לחג הפסח הבעל"ט עם מצות, וכפרט מה שעשה לטובת עניי עירנו האומללים שמבו מן הגולה. –

על כן מצאנו חוב קדוש עלינו להגיד לאדם ישרו ולפרוס תודתנו על פעולותיו שעסק בצרכי צבור באמונה, ובטוחים אנו באלה שישלם ה' משכורתו שלימה. ויהי רצון שתשרה שכינה במעשי ידיו ויזכה לראות בנחמת ובנין ציון וירושלים אמן כן יהי רצון.

שמחה בונם ערנסטער ח.י.
ראש החברה קדישא

ש[illegible] ח. י.

הגבול, אך בשבילנו היה הדבר קשה, ובמיוחד לאחר שבינתיים נולדו לי נכדים וקשה היתה הבריחה לכולנו יחד.

בפרק זמן זה הוכרזה מדינת ישראל, וגדלה צערנו עת הגיענו שמועות רעות על המלחמות הכבדות המתנהלות שם על־ידי צבאות

מדינות ערב אשר קמו עליה לכלותה ולהשמיד, חלילה, את שארית פליטת עם ישראל.

יד השלטון הקומוניסטי הלך וגבר עלינו ומירר את חיינו. אנו נחשבנו בעיניהם כעשירים (בורגנים) וסבלנו מאוד מידם עד שהעבירו את הרכוש שלנו לידם וכך נשלו אותנו בבת־אחת מפרנסתנו, ונשארנו בלא כלום. מפעם לפעם חידשנו את בקשתנו לעליה לארץ־ישראל, אך תמיד נענינו בשלילה, ללא שום נימוקים. כך עברו הימים, השבועות, החדשים והשנים, מבלי שנזכה לראות פתח של תקוה ליציאתנו משלטון הקומוניסטי, וחיינו כולנו במצב קשה מאד, ללא פרנסה קבועה.

פרק י"ט

בארץ־ישראל

בשנת תש"ט זכיתי, ת"ל, סוף סוף, לקבל הרשיון הנכסף לעזוב את רומניה ולעלות לארץ־ישראל. גם בתי וחתני קבלו בשנה זו רשיון יציאה מן הארץ.

בשלהי שנה זו זכיתי לדרוך רגלי על אדמת ארץ הקודש. אין קץ היה לשמחתי, עת זכיתי סוף סוף להגשים משאת חיי ולבוא לארץ אבותינו אשר כה נכספתי והתגעגעתי אליה זה עידן ועידנים.

מובן שקשים היו צעדיי הראשונים בארץ־ישראל, בפרט לאחר שלא הורשיתי לקחת אתי מאומה בצאתי מגולת רומניה ובאתי כאן בגפי. אך, קבלתי את כל הסבל והעינוי באהבה, מתוך הרגשה כי יסורי אהבה הם, לאחר שהנני נמצא, ת"ל, בארץ הקודש.

השתדלתי עד כמה שאפשר שלא להיות מוסב על שולחן אחרים, ולכן ויתרתי גם על המענקים והלואות מהסוכנות היהודית, והתחלתי מיד לדאוג להתבסס כאן בצורה מכובדת, מיגיע כפיי, ולהקים את ביתי מחדש. כבעל מקצוע וותיק בייצור משקאות, השתדלתי לבסס את קיומי במקצוע זה, והשי"ת הצליח דרכי. בהזדמנות זו עלי להזכיר לטובה את רבה של פרדס חנה, י. ז. דיסקין שליט"א, אשר עזר לי במאוד לקיומי מיד עם בואי לארץ־ישראל ועודדני וחיזק אותי רבות. זכרה לו אלוקי לטובה.

לפי הצעת הנכבדות של ידידי הרב י. איזקסון שליט"א, רבה של אחוזה חיפה, — באתי, בשנת תשי"ב, בברית הנשואין עם זוגתי הצנועה מרת אסתר תחי' מסיגעט, שגרה בירושלים. יחד אתה לקחתי תחת חסותי את שתי בנותיה (בנות 18—16) אשר גם הם היו

ניצולי השואה, וגם נאנקו תחת העול הסובייטי ברוסיה הקומוניסטית משך 4 שנה. ראיתי בזה זכות מיוחדת לעזור לשתי בנות אלו אשר מנת חייהן היו עוני וצער.

לאחר מכן קבעתי משכני, דרך קבע, בעיר הקודש ירושלים ת״ו. כאן, בירושלים, התחלתי לטפל במרץ בהקמת בית חרושת ליינות ומשקאות. רכשתי מבנה עזוב למטרה זו, ולאחר יגיעה מרובה, שהיתה כרוכה בהשקעות עצומות ובעול חובות קשה, עלה בידי, בע״ה, להקים בית־חרושת גדול אשר במשך הזמן התבסס ושם טוב יצא לו בתוצרתו הן בארץ והן בחוצה לה, תחת השם „אטס״. גם בתי בלומה תחי׳ וחתני הר׳ משה יוחנן שי׳ לקחו חלק בהנהלת וביסוס העסק.

במשך הזמן רכשתי גם דירה מפוארת, עבורי ועבור בני יהושע שי׳ ומשפחתו, בו הגנו דרים עד היום הזה. כך אוחדה בע״ה משפחתנו מחדש, יחד עם בתי וחתני ויו״ח, שבאו מפרדס־חנה והשתקעו בירושלים ת״ו.

המחבר (בימין) ובנו יהושע
על־יד הכותל המערבי

השבח והתודה להשי"ת אשר זיכני גם לראות נחת מנכדתי, מרת חוה שינדל תחי', בת בתי בלומה תחי', אשר התחתנה עם ר' אליהו שטרן נ"י ועברו לגור בקבוץ שעלבים, בו מיושבים יהודי שומרי תורה ומצוות. כן דאגתי לנשואי בנותיה של זוגתי תחי', רחל וחוה, המתגוררות כהיום בארה"ב, וזכו לבנות בתים נאמנים לישראל ולהקים דורות ישרים מבורך.

פרק כ׳

משפחת בית אבי הי״ד

ארבעה אחים היינו ושתי אחיות. אבינו, איש תם וירא־שמים מו״ה חיים אלטר הי״ד, עמל במסירות־נפש לחנך את בניו ובנותיו בדרכי התורה והיראה ולנטוע בהם אהבת התורה, יראת שמים ומידות טובות — אשר זה היה כל משאת חייו.

יחד עם כל אנשי דעש, הובל אבינו הי״ד מגיטו דעש למשרפות אושביץ ושם הומת על קידוש השם.

✡

אמנו הצדקנית, מרת רחל הי״ד, היתה מפורסמת בצדקת פזרונה ובטוב לבה. ביתה היה פתוח לכל, לאורחים ועוברי־אורח עניים, אשר בעת נדדם רגלי מעיר לעיר ומכפר לכפר, מצאו אצלה תמיד דלת פתוחה לאכילה שתיה ולינה. בכל בוקר דאגה להחיות את לבם בחלב טרי וחם ולהשקיט רעבונם בכל אשר דרשו. לא אחת אירע, אשר בניה בקשו לטעום גם הם מאותו חלב טרי. אך, תשובתה היתה כי העניים והאורחים קודמים להם, היות ואין למסכנים אלה דואג ומפרנס אחר.

כה הרבתה לעשות צדקה וחסד עם כל באי ביתה, עד אשר נקטף פתיל חייה ביער בונגער, בגיטו דעש, מרוב תלאות ויסורים, ביום כ״ד אייר תש״ד. כאמור, נקברה אז יחד עם שאר הקדושים בקבר אחים גדול באותו יער, עד אשר חזרו, עם תום המלחמה, שרידי העיר וקברו את כולם בבית העלמין בדעש.

✡

יחד אתם נשרפו כל בית אבי, שלשת אחיי ושתי אחיותיי, על קידוש השם במחנות ההשמדה באושביץ.

בעת שבקרתי בדעש ונודע לי על השוד והשבר שקרה את כל אנשי העיר, ובתוכם משפחת בית אבינו — קבעתי בבית הורי לוח־זכרון הבא:

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי, ולא אנחם, על גזירת שנת תש״ד, כאשר יד ה׳ פגע את עמו הנבחר, ובתוך אחינו ואחיותינו שנהרגו ונשרפו על־ידי הרשעים הארורים, הגרמנים וההונגרים ימ״ש, בחצרות המוות והקרמטוריום באושביץ וכו׳ — הומתו על קידוש השם גם משפחתנו היקרה, הנאהבים והנעימים בחיים ובמותם לא נפרדו.

על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים:

א) עטרת ותפארת ראשי, אדוני אבי מורי מו״ה **חיים אלטר** ב״ר אברהם ורבקה, הי״ד.
נשרף באושוויץ, לאחר שהועבר לשם יחד עם שאר אסירי גיטו דעש מיער באנגער, במשלוח השני.

ב) אמי מורתי הצדקנית, יונה תמימה, מרת **רחל** בת מו״ה מרדכי ובלומה (טישלר), הי״ד.
נפטרה בגיטו דעש, ביער באנגער, ביום כ״ד אייר תש״ד.

ג) אחי היקר, חסיד ונאמן, מו״ה **שמואל**, זוגתו מרת **אסתר** ושש ילדיהם המנוקים מכל חטא ופשע: חנה, רבקה, חוה, אליעזר, בלומא וליבא. ה׳ ינקום דמם.

ד) אחותי היקרה מרת **רבקה**, בעלה מו״ה **מנחם משה** ב״ר שלמה (דוידוביטש) וחמש ילדיהם שלא חטאו ולא פשעו: בלומה, מרדכי, אליהו, מרים וזיסא. ה׳ ינקום דמם.

ה) אחותי היקרה, האלמנה מרת חיה **יוטא** וארבעת ילדיה: רבקה, יודא אריה, בלומה, לאה. ה׳ ינקום דמם.

אחי היקר, איש תם וישר, מו"ה מאיר, זוגתו מרת בלומא ושלשת ילדיהם: יונתן בנימין, אברהם מרדכי, גאלדא. ה' ינקום דמם.

כולם הובלו במשלוח השני, מגיטו דעש בעיר בונגער, למחנות ההשמדה באושוויץ, ושם נשרפו כולם על קידוש השם.

ה' ינקום לעינינו נקמת דמם השפוך וינחמנו בנחמות ציון וירושלים.

תהא נשמותיהם הקדושות צרורות בצרור החיים!

פרק כ"א

קורות בני ביתי

עם גמר חיבור זה, מצאתי לנכון להקדיש גם פרק מיוחד ובו תיאורים קצרים על קורות בני־ביתי שי' בתקופת השואה:

שנה שלימה היה בני יהושע שי' נחבא אצל גיסי מו"ה חיים פריינד (פשקס) הי"ד בסטמר, ולאחר מכן אצל אחי מו"ה שמואל הי"ד בעיר דעש, מפחד ההתיצבות לשירות הצבאי. באחד הימים הגיע לביתי צו פתאומי לבני, כי עליו להתיצב לצבא. עם קבלת קריאה זו, העברתיה אליו בצירוף בקשה, כי בחסות צו זה יוכל לבקר בביתנו בחג הפסח, ללא פחד, ולאחר החג שוב יחזור לדעש.

באותו פרק זמן יצאה הגזירה הכללית, שעל כל איש ואשה מזרע היהודים לענוד על דש בגדו ה„טלאי הצהוב" כסימן היכר על זהותו היהודית. יחד עם גזירה זו יצאה פקודה אחרת שאסור לאיש יהודי לצאת מפתח ביתו רק בשעות קבועות ביום.

✡

בני נאלץ, איפוא, לעזוב את ביתנו ולחזור מיד לבית אחי בדעש. כדי שלא יאונה לו בדרך כל רע, החלטנו שיסע במכונית מיוחדת, בלווית בתי וכלתי, ויקח אתו תרופות למקרה שישאלוהו למטרת נסיעתו, ואחר כך יחזרו בלעדיו. אך „רבות מחשבות בלב איש — ועצת ה' היא תקום". בעל המכונית היה נוצרי, שונא־ישראל, ובהגיעם לעיר דעש הובילם ישר לתחנת המשטרה בעיר. למפקד המשטרה הביע הלה את חשדו, כי הנוסעים מתכוונים כנראה לברוח מהמדינה, וכדי להקל על בריחתם החליטו לנסוע במכונית מיוחדת. המפקד הכניסם בחדר מיוחד, תחת משמר שוטרים, עד לבוא קצין החקירות הראשי.

„האם נכון הדבר שהתכוונתם לעבור את הגבול?" — שאל הקצין את בתי שנכנסה ראשונה לחקירה.

„אין הדבר נכון כלל וכלל — ענתה בתי באומץ — מטרת נסיעתנו היתה לבקר את אמי החולה במחלה קשה ולהביא לה תרופות, אשר מפאת הקושי להעביר תרופות אלה בדרך רגילה, שכרנו מכונית מיוחדת אשר תעבירם אליה".

„ומיהו הצעיר המתלווה אתכם?" — שאלה שוב.

„הוא, מר הלמן, הארוס שלי המלווה אותי בדרכי, לבל אסע לבד" — ענתה.

כן הסבירה שהצעירה השניה היא אחותו המתלווה אתו.

לאחר דין־ודברים ארוך השתכנע הקצין באמיתות דבריה, שנאמרו בחן ואומץ שלא עוררו כל חשד שהוא, ופקד על הנהג להסיעם חזרה למקום בואם. „אוסר אני עליכם למסור את הזריקות שהבאתם, ועליכם לצאת מיד חזרה לעירכם. אחרת, תיענשו קשות!" — פסק נמרצות.

בלב נשבר, על שלא יצאה תכניתם לפועל, חזרו על עקבותם לקלויזנבורג.

רק לאחר זמן כשנודע לנו על החורבן הגדול שפקד את העיר דעש ועל הכורת שעבר על יהודיה, שהובלו כצאן לטבח והומתו כולם על קידוש השם — או אז ראינו יד ההשגחה העליונה והנס הגדול שקרה לבני, שלא נשאר בעיר זו, אשר כל באיה לא ישובון. „כל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

יחד אתי שתה בני את כוס התרעלה בשנות השואה, כמפורט בארוכה בספרנו זה, אם כי בפרק זה הבאתי מאורע אחד בלבד — כנס אחד מני רבים.

הנס של בתי וכלתי

בתי בלומא תחי' וכלתי אסתר תחי', אשת בני, ניצלו אף הן, ת"ל, לאחר תקופת־אימים ארוכה. במיוחד גדול היה נס הצלתה של כלתי אשר נדונה כבר להשלח למשרפות שטוטהוף. בהוודע לבתי, שהיתה אף היא במחנה זה, על גורלה המר הצפוי לגיסתה המיועדת, התקרבה לחלון חדרה הסגור וצעקה אליה לזרוק עצמה דרך החלון הפתוח. בשמעה את קול בתי, השליכה עצמה מהחלון, ומיד עם נפילתה הטמינה אותה בתי בשמיכה והתחבאה יחד אתה.

כך ניצלו שניהן ממוות בטוח.

גם לאחר שחרורן, בהיותן כבר תחת חסות הצבא האדום, הסתגרו בחדרן והדביקו הודעה על דלת החדר, כי אסור להכנס לחדר זה, בהיות תושביהם נגועים במחלת ה„פלעקטיפוס" וכי כל המתקרב לחדר מסתכן עצמו במחלה נגועה זו. גם פניהן כיסו בבילויי־סחבות אשר השוו את מראה פניהן לחולים מסוכנים.

כך חיו בפחד מתמיד עדי הגיעה רכבת מיוחדת, שאורגנו על־ידי הארגונים למען פליטי השואה, שהעבירום למקום מולדתן, רומניה, ושם נפגשנו כולנו בביתנו שבקלויזנבורג.

הנס של רעיתי

זוגתי מרת אסתר תחי' הגיעה, לאחר תלאות רבות לעיירה קורוסטין שבאוקריינה, יחד עם שתי בנותיה הקטנות. בעיירה זו היתה צומת רכבות מרכזית אשר מנהלה היה יהודי. לאחר שתיארה בפני המנהל את כל תלאותיה שעברו עליה ועל בנותיה הקטנות במלחמה, וכי נשארה אלמנה בודדה — ריחם עליה וקיבלה לעבודה במסעדה של התחנה. אם כי העבודה היתה קשורה בעמל רב ויגיעה עצומה, אשר לא אחת נאלצה לעבוד 24 שעות ביממה — היתה, בכל זאת, עבודה זו כהצלה עבורה, ומה גם שבכך לא חסרה לה אוכל עבורה ועבור בנותיה.

בלילה אחת הופצצה לפתע העיירה בהפצצה מחרידה. יחד עם שכנתה יצאו לפרוזדור, שהיה ללא חלונות, והשכיבו עצמן על הארץ. הפצצה זו הביאה הרס וכליון על העיירה ובתים רבים נהרסו עד היסוד. רק עם גמר ההפצצה נתגלו לעיניהן מחזות הזוועה של בתים הרוסים וגוויות שסועות כתוצאה מהפצצה זו. בעודן עוברות ברחוב — גילתה שכנתה לפתע את גופת בנה יחידה, יוסף, שנהרג על־ידי פצצה. מפאת הסכנה ללכת ברחובות, שהיו פזורים בהם פצצות רבות שלא התפוצצו וכן מצד איסור שלטונות העיר לצאת לרחוב — הוכרחו לקבור את בנה בכניסה של הבית. כתוצאה מכך הוכרחה האמא להדיר את רגליה מבית זה שבפתחו קבור בנה היחיד ועברה למקום אחר. אך, זוגתי נאלצה, מחוסר ברירה, להמשיך לגור בביתה, על אף שהדבר השפיע מאד לרעה גם עליה. ברשותה היו הטלית והתפילין של בעלה המנוח שאותם הטמינה, כשמירה, מתחת למראשות בנותיה הנפחדות.

הם היו אז היהודים היחידים בכל הסביבה, שנשארה ריקה מיהודים. הקבר הרך שעל פתח הבית לא נתן לה מנוח, ונאלצה גם היא לעבור משם, לבית אחר שהיה פרוץ מכל צדדיו, בכדי שסיוט זה לא ילווה אותה כצל.

באחד הלילות שוב פקדו את המקום מפציצים כבדים. הפעם היתה ההפצצה קשה מכל קודמותיה, ומטרתה היתה ברורה: להשמיד ולהחריב את הכול! בסמוך למסעדה היה רפת של סוסים, ויחד עם עוד מספר אנשים נעמדו ליד הקיר. בתוך הרפת היו יותר מעשרים סוסים אשר צריחותיהם ורעש ההפצצה הגבירו את השאון והחרדה.

נפחדים ונרעדים עמדו כולם ליד הקיר ובפיהם תפלה ובקשה לא־ל עליון אשר יצילם מאש התופת הזה. רק למחרת, עם שוך הזעם, ראו את ההרס הגדול בכל בתי הסביבה. גם כל הסוסים, שעמדי רק מטרים ספורים לפניהם, נפלו כולם פגרים מתים! לתדהמתה, מצאה את בנותיה — שמחמת זעם ההפצצה לא יכלה להביאם אליה

— שישנו להן שינת ישרים בבית ומאומה לא קרה להן, בע"ה. אכן, גם כפול ומכופל!

בשדה הפתוח, לא הרחק מביתה, היה תל. באחד הימים גילתה לה חברתה לעבודה, אשה נוצריה, את סודו הנורא של התל:

עם פרוץ המלחמה, מיד עם כניסת הנאצים בעיירה, אספו את חמש מאות יהודיה, אנשים נשים וטף, ולאחר שירו בכולם, קברו את גופותיהם בקרב אחים ענק. מאחר שבין גופות הקרבנות היו כאלה שטרם מתו — הבחינו הפושעים הנאצים כי הקבר „מתרומם" במקומו. המרצחים הללו לא הסתפקו במעלליהם, ועברו על הקבר מספר פעמים בטנק, בכדי „ליישר" את הקבר על כל מה שבתוכו!

סיפור זה הילך עליה אימים ימים מרובים, עד שנאלצה לעקור למקום אחר. בערב שבועות, לאחר שחזרו לעיירה עשרות יהודים, פתחו את הקבר הענק והביאו את הגופות הקדושים לקבר ישראל, כדת וכדין.

משם נדדה לעיר מוראוא, מחוז ויניציא (אוקריינה) ושם נתבשרה בבשורת השחרור. אחרי מאמצים מרובים, ותוך נסים גלוים, עלה בידה לחזור לרומניה, יחד עם שתי בנותיה, עד אשר זכו, ברוב חסדי ה', לצאת מהגולה ולעלות לארץ־הקודש ולקבוע מקום משכנה בעיה"ק ירושלים ת"ו.

בני המנוח ז"ל

לבסוף אזכיר ברטט את זכרו של בני המנוח משה ז"ל, אשר נקטף בדמי ימיו באסון טראגי — והוא רק כבן תשע־עשרה שנה! האסון בא עליו כחטף, עת ניסה לעבור את נהר „בודוש־פאטאק" בסירה.

בהיותו בצוותא עם אבי, ניסה (יחד עם בת־דודו בת ה־14) לעבור בשיט לעבר הנהר, בכדי לקנות מצרכי אוכל לסבו. בחזרתו,

עמדה הסירה בעברו השני של הנהר ובעל הסירה לא היה בתוכה. בהיותו עדיין לפני התפילה ודאג לבל יאחר את זמן התפילה, נכנס לתוך מי הנהר בכדי לעבור את הנהר בשחיה. אך, באמצע דרכו תקפתו פחד פתאומי, ובו במקום קיבל התקפת־לב ויצאה נשמתו בטהרה בתוך מי הנהר.

בני משה ז"ל

אסון זה קרה ביום כ"ב מנ"א תש"ג ואת גופתו מצאו רק למחרת בצהרים במקום בו טבע. לי נודע דבר האסון מספר שעות לאחר שמצאו את הגופה, ולמחרת היום הובלנו אותו לאילאנדא ושם קברנו אותו כדת וכדין.

מותו הטראגי השרה אבל כבד במשפחתנו אשר לא יכולנו לקבל עליו ניחום. אך, הצדקנו עלינו את הדין: „ה' נתן וה' לקח — יהי שם ה' מבורך"!

✡

עדין נפש ואציל הרוח היה בני היקר ז"ל. טוב לבו היה בין הנדירים ביותר, ותמיד חילק את פת לחמו עם אחרים. גם בשנים האחרונות, עת למד בישיבת פאיא, נתן את כל מה שברשותו לתלמידים נצרכים. דואג היה תמיד להאסירים המגורשים למחנות־עבודה והשתדל לעזרם במשלוח חבילות מזון כשרים ובדברים אחרים.

מלבד מידותיו הנעלות, היה מופלג בתורה, וכשרון נפלא היה לו בספרות ושירה.

לאחר האסון הכבד שירד עלי, השתדלתי לחלק סכומים ניכרים לצדקה לעילוי נשמתו, ובמיוחד לישיבת פאיא שם למד בשנותיו האחרונות. כן סדרתי מניינים מיוחדים בדעש ובאילנדא ללימוד משניות בצבור לעילוי נשמתו.

על קברו הרענן הנחתי את המצבה, עליה חרות:

פ"נ

הבחור כהלכה, איש מלא ברכה,
חריף ושנון, סופר מהיר, לב טהור,
השתדל לעסוק בגמילות חסדים,
לאסוף תרומות בעד בני עניים,

הב' משה ב"ר ירמיה טעפלער מקלויזנבורג

נולד בחוה"מ סוכות, באושפיזא של משה רבינו, ונפטר ביום כ"ב מנחם־אב תש"ג.

מ ש ה	עלה למרום להשיב נשמתו
ב ן	תשעה עשר שנים עוב עולמו
י צ א	שלום ובריא מבית אבותיו
ר גליו	ידיו שלח במים לטהר עונותיו
מ י ם	נפשו באו ושם נטבע במים
י ר ד ו	דמעות עליו רב בני עניים
ה ל ך	לעולמו בשם טוב כאחד הנדיבים.

ת. נ. צ. ב. ה.

אצטט כאן את מכתבו האחרון של בני ז"ל שכתב אלי:

ב"ה. יום ד' לס' אם בחוקותי תלכו.

שוכט"ס למע"כ א"א שליט"א,

...וכעת אביע הגות רוחי על הכתב ואגידה מה חפצי ומה מטרתי ולאיזה דרך אשים פעמי: רצוני היא, שאסע לטאשנאד, כי שם מקום התורה, ומכל קרן זוית עומדת התורה ומכרזת על בעליה: בואו ומלאו חובתכם, ומה גם כי אדמו"ר הוא בשם. — לא כן כשלומדים בבית באים מניעות שונות לאדם מתוך שרואים הרפתקאות שבכל יום ויום ומזונותיו של אדם קשים יותר מקריעת ים סוף, ממילא האדם אץ ונחפז לחשוב מחשבות כהנה וכהנה, וא"כ נאבדה חשקות הלימוד. זאת היא רק בקיצור, ואם נדבר פא"פ אביע לך באריכות את הגות רוחי בענין זה, ואם כי טאשנאד הוא מקום מוכן לפורעניות, כמו שאחי נ"י כותב זאת, גם נפשי יודעת ורוצה לסבול משא זה למען אקבל פורעניות בעולם זה, כמה דאמרי אינשי „את הרע בעולם עובר קבל נא באהבה, בחיי עד תנחל טוב ולא תוסיף לדאבה".

ואם בכ"ז לא תרצה שאסע לטאשנאד לא אעמוד על משמרתי שדוקא בטאשנאד יכולים ללמוד. אבקשך שתסע לדעש וחקור על הדבר אם היא לרצונם שאסע לשם ואז בוודאי היא טוב, כי אהיה סמוך לאוהבים אצל אחי נ"י, כמו שאמרו חכמז"ל בתענית דף כ"ג, מאולף על דרך שיר:

מה טוב לגבר בין אוהבים לשבת — אשר יחדיו יעתיקו חיו בסוד חברים, כי תבוא דאגה בלבו וחבשו עצבת — יסיחנה מדעתו או ישיחנה לאחרים.

ומה גם יוכל להיות שכשאהי' בדעש אשיג את מטרתי אשר עד הנה היא צפונה במשכיות לבי ואינו לפי רוח הזמן שאגלה אותה. מזה אל תפחוד שאעשה איזה דברים שלא כהוגן שם, כי אחוס על כבודי.

זאת אוכל לומר כי מזאת אל תדאג, שגם בשם אשים רע לעצמי; אני אעשה כמאמר חז"ל במסכת ברכות דף מ"ה:

בלכתך ליער מושב בני אדם —
עשה כמעשיהם וכפועל ידם,

אז תמצא חן ויקר בעיני רואך —
וכולם יאמרו לך ברוך בואך (ע"ש).

אין אני רוצה להאריך, אדמה בנפשי, כי הארכתי עוד יותר מדאי. ושאר הדברים הנוגעים לענין, נדבר עוד פא"פ. אך טרם אסיים אומר עוד דבר, שיר אחד שיהיה כתב שלי, מענין לענין באותו ענין. שיר זה יסודו במד"ר פ' תולדות, וכך הוא מתאים:

אכן לעומת שליש אלה בשלושה לי שם —
פיו ידיו ורגליו משרתיו ועבדיו הם,

אל אשר יחפץ יטם לימין ושמאל —
לשאת בעול עבודת הקודש ודרך חול,

להרע או להטיב הבחירה אליו נתונה —
ואשריו אם פעלו תמים ומעשהו באמונה.

אדמה בנפשי כי אלך על דרך הישר ותהיה כל מעשי במתונות —
ומתוך כך אהיה איש תבונות.

אם תרצה לבוא ולקרוא תגר על מכתב זה, תאמר לי פא"פ או בכתב, אדמה כי יהיה ידי רב לי להשיב אמרים נכוחים ונפרוש על מצע ונראה דברי מי נכוחים. ואם תתמוה: מה זה? איזה רוח חדשה נכנס בו? — כן הדבר! כי אחרי ששקלתי במוחי הדברים האלה, שאלתי את עצמי, מה יהיה בסופי: כי הלא בא בשנים אנכי, ואם לא עכשיו אימתי, וכשאין אני לעצמי מי לי, כמאמר חכמז"ל רש"י בשבת דף כ"א, מאולף על דרך שיר:

אשרי עלם כפתו רעננה — עודנו באבו לחכמה פנה,
תלמי לבו ירוה בנועם — וישוה לו פרי תואר,
גם אחרי בואו בשנים — יעש בדים נטעו נאמנים,
כטוב הוא שרשו יגדל — וינקתו מזקן לא תחדל,
ואשר אזנו לא יעור — לשמוע בלימודים בעודנו צעיר,
בנעוריו הקשב לא אבה — לעת שבה תקוותו נכזבה,
יקוה יאבה הבין שמוע — לא יעשה יבול תבואה,
רחו נמר וליחו נס — כבגד ישן יאכלנו סס.

לא אאריך יותר, הגם כי היה ברוחי לכתוב מגילה עפה מזו עשרת מונים. אולם פרטם ועקרם של דברים כבר ביארתי, ושאר הדברים הלא עוד חזון למועד. תקותי חזקה, שאם תשים אוזן קשבת לדברי אלה היוצאים מקירות לבי, בוודאי לא תשיב אותי ריקם, ותשים מקום לדברי אשר נוסדו על אדני האמת והצדק, ואז גם אתה וגם אני לא אבוש ולא אכלם כ״כ כל בני המשפחה, ויהיה נח דעתך.

כ״ד בנך הנאמן המצפה לישועת ד׳ חיש מהר
משה טעסלער

פרק כ"ב

עם הסיום

בסיומו של החיבור, אסיים במילתא טבא וארשה לעצמי לציין אי־אלו פעולות בצרכי הכלל, אשר זכיתי להיות שותף אליהם ביזמה ופעילות:

א. הקמת השיכון המפואר „רב טוב", בשכ' קטמון בירושלים, ביזמת ותמיכת כ"ק רבינו שליט"א מסטמאר, ובעזרתם האדיבה של הנדיבים הר"ר אריה ושמשון רפפורט הי"ו, — אשר מלבד יזמה ופעילות בהקמתו, תרמתי רבות לבנייתו ואחזקתו, הן בדירות המגורים, מקוה־טהרה והן בהקמת בית המדרש המפואר, בו מתקיימים שיעורי־תורה קבועים בשעות היום והלילה.

ב. ייסוד תלמוד־תורה לילדים, בנשיאותו של כ"ק רבינו שליט"א וכן בית־חינוך לילדות, בנשיאות הרבנית מרת פיגא טייטלבוים שתחי'. אגב, כאן עלי לציין גם את זוגתי מרת אסתר תחי', אשר יש לה חלק חשוב בפעילות ובניהול בית החינוך לילדות.

ג. ייסוד קופת גמ"ח „תפארת ישראל", אשר בתקופת קיומו נעזרו על־ידו בני תורה רבים בהלוואות ניכרות, ללא רבית, ומחזורו מגיע כהיום לעשרות אלפי לירות.

✡

ב"ה.

פרוטוקול מספר ב'

מהישיבה שהתקיימה ביום כ"ב בתמוז השי"ס בירושלים

נוכחו: כ"ק האדמו"ר מרן י. טייטלבוים שליט"א	יו"ר
מו"ה ירמי' מסלר	מנהל
" יצחק דוד שורץ	"
" צבי פנחס מושקוביץ	מזכיר

סדר היום:

א) עניני בנין
ב) עניני כספים
ג) ש ו נ ו ת

ה ו ח ל ט:

א. לאשר את החוזה לבנין השיכון "רב-טוב" (ביח רספורט), עם הקבלנים ה"ה מרגר והרץ, ע"י האדריכלים רובין-פרידמן, והנחתם ע"י ירמיה מסלר ויצחק דוד שורץ.

ב. מאשרים קבלת הכסף שיחרמו ע"י כ"ק האדמו"ר שליט"א, שיהווה תמיכה כספית כדי לאפשר לחת את הדירות בתנאים נוחים לנרשמים בשיכון הנ"ל.

ג. האדמו"ר שליט"א מבקש מכל מנהלי המוסדות של קסמון, שישתדלו ויעשו מאמץ ע"מ להאדיר את הסניפים לשם ולתפארת, ויתברכו ממעון הברכות כל העוסקים באמונה - בשפע ברכה והצלחה.

י ו " ר

ירמיה מסלר

יצחק דוד שורץ

צבי פנחס מושקוביץ

פרוטוקול מישיבת ועד השיכון "רב טוב",
בראשות היו"ר כ"ק האדמו"ר שליט"א

תמונת המצבה שעל ציון הגה"ק
מרן יקותיאל יודא טייטלבוים זצוקלה"ה זי"ע,
שעל שמו נקרא השיכון "רב טוב" בעיה"ק ירושלים ת"ו

לבי תפלה ובקשה להשי"ת, אשר כפי שעזרני עד כה, כן יצליח ה' דרכי להבא ואזכה, יחד עם כל בית ישראל, לגאולתנו השלימה בביאת ינון במהרה בימינו, אכי"ר.

שפוך חמתך על הגוים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו

בעזהית

לזכרון עולם

לא ישבה ולא יסוף כזרעי ובמזרע זרעי וצאצאי עד עד.
ויהי ביום ה' לחדש איור, יום לג בעמר ואין ויהי אלא לשון צרה, בגזירת שנת התשד לפק, כאשר אחינו בני ישראל נתונים בצרה גדולה ובשביה, בזקנינו ובעוללים, ויונקים שלא חטאו ולא פשעו נתנו ביד אויב, ואני הצעיר ירמיה בן חיים ויחל אלטר משפלעך, בתוך הגולה נחבאים היינו עם בני ביתי, בבונקער במערה, בבית מכון שריפת יין שרף שלי בעיר קלוזש - קלויזענבורג, רחוב סקורטעע מספר 10, התנפלו עלינו תשעה רוצחים גרמנים מאנשי חיל הגיסטפו ימח שמם וזכרם הארורים, ובידם כלי זיין וחצים, ובכל זאת חסדי ה' כי לא תמנו ולא כלו רחמיו, נצלנו בפחד ובמורא וחבלות מכות רבות, הכל סבלנו, הרשעים הארורים האלה קשרו אותנו ונתנונו בכבלי ברזל ולקחו אותנו למשטרה, שם עמדנו שמונה וארבעים שעות אסורים בלי מזון ומחיה, ואחר כן הובילו אותנו להגיטו ומשם במסע (טראנספארט) חשבוים החמישי להצרכות אוישוין והגענו שמה ביום חי לסיון, בעוד אשתי הצדקת מרת שינדל בת יהושע שם אמה ברכה נשרפה שם בתוך אחבי הקדושים והטהורים שנהרגו ושנשרפו על קידוש השם חיד ותנצבה.
ואני הצעיר עם בני יהושע ני וגם בתי בלימה שתחי נחלקנו במחנות צבא העבודה קשה, מספר שלי בין האסירים היה 71954 ושל בני 71955, סבול סבלנו אני ובני היקר הגל צרות רבות אשר אי אפשר לתארם ואין הנייר יכול לסבלם, שנה תמימה היינו עבדים בידי הרשעים הארורים וברחמי אבינו שבשמים יצאנו לחירות עם בני יהושע ני ביום חי אייר, לג בעמר שנת התשה לפק בארץ גרמניה בעיר אלאך אצל דאכאו על ידי הצבא האמירקני הגבור, וגם בתי מרת בלימה מספרה היה בין האסורות 59567 יחד עם כלתי אסתר בת מוה יעקב העללמאן עה מספרה 59566 יצאה לחירות ביום כה אדר שנת התשה על ידי החזייל הגבור, סובייט'בארץ פאמראריען עיר כינאוו,
על כן עלינו להודות ולהלל על חסדי ונסי האל ונפלאותיו שעשה עמנו, וקיבלנו עלינו ועל זרעינו ולא יסוף, ולעשות בכל שנה ושנה ביום לג בעמר סעודת הודאה למען תהיה זאת לאות לברית עולם:

מגילת הפורענות והשחרור

זכור ואל תשכח!

זכור ואל תשכח — את אשר עוללו לנו הנאצים הארורים, חיות הפרא, צמאי הדם, אשר השמידו ששה מיליונים מאחינו ואחיותינו והכחידו שליש שלם מגופו של עם ישראל.

זכור ואל תשכח, שנן לבניך ולבנותיך, לנכדיך ולניניך, לצאצאיך ויוצאי־חלציך — את כל מוראות השואה, מחזות־הזוועה, וחרושת ההשמדה, ההרס והכליון, בהם זממה המפלצת הנאצית להחריב ולשרש, חלילה, את כל בית ישראל מעל פני היקום!

בעת מקונן הנך, באשמורת הליל, על חורבן בית המקדש; הנך מתאבל על חורבן ירושלים וגלות השכינה; אגלי דמעות נוטפות מעיניך בקינת „על נהרות בבל" — **זכור ואל תשכח** לבכות את השריפה אשר שרף ה' ולקונן על נהרות ויסלה־לעש, אשר על מימי יאוריהם וזרמי נהרותיהם פוזרו והושטו אפרם הקדוש של מיליוני גופות נשרפות וחנוקות, של עשרות אלפי גויות חרוכות. ועצמות טחונות של רבבות קורבני משרפות אושביץ וכבשני בירקנאו.

זכור ואל תשכח בקומך, לפנות בוקר משנתך, את קולות־הצווחה וזעקות־השאגה של הנוגשים הנאצים, קלגסי הס.ס., שהסתערו בחמת־זעם על אסירי המחנות בבלוקיהם, ובקריאות־הרצח „אאופשטיין!" — היו מאיצים באסירים האומללים, תשושי־הכח והעיפים עד מוות, לקום מעל דרגשי יצועם ומעל קרשי הבוץ והזוהמה, ששימשו להם כמקום מנוחה.

עת מפנה אתה את גופך ומטהרו, לקראת תפילת הבוקר — **זכור ואל תשכח** את ה„עפטלינג" היהודי, הקרבן הנצחי, שנאלץ להשהות את נקביו, לטנף את גופו ולזהם את בגדיו, עד שהורשה על כך על־ידי הנוגש הנאצי שמדד לו דקות קצרות מראש וחיי האסיר היו תלויים לו מנגד באם השתהה, חלילה, או עבר על מספר הדקות אשר הוקצבו לו.

זכור ואל תשכח, בשעה שהנך מתלבש בבגדיך ההדורים ובמנעליך המצוחצחים, את „תלבושת האסיר" (העפטלינגזאכען) שנארגו מבד־נייר או מפסולת ושיירי בלויי־סחבות שלא התאימו לגופו ולמידתו; את נעלי העץ הכבדים והרטובים שטבעו בבוץ, ברפש ובטיט, ורגלי נושאיו תפחו מקור וכפור.

עת דורכים כפות רגליך על אדמת בית המדרש לתפילת השחר; הנך כורך את רצועות התפילין על ידך ומאזין לקריאת התורה — זכור ואל תשכח מה עוללו הטמאים לספרי־התורה, חיללו את הקדוש והיקר לנו מכל, בזו והשפילו עד לעפר את יריעות הקודש, בעשותם בהם מעילים לכסות את בשר גופם הטמא; סוליות למגפותידם הרצחניים; רצועות לקשור בהם נעליהם המסומרים ושאר דברי ביזוי וחילול.

זכור ואל תשכח התעללותם ותעלוליהם של צמאי־הדם בקרבנותיהם האומללים, עת נערך בכל בוקר ה„אפעל" בגשם ובשלג ועמדו שעות אין ספור, ערומים ויחפים, בקור ובכפור; אלות הברזל התנופפו מעל ראשיהם; האומללים כרסו תחתם אין אונים, חדלי ישע, וכל דאגותיהם על קבוצת העבודה שתיפול בגורלם ובאם עוד יזכו לחזור למחנה בעודם בחיים.

בעת הנך מרווה את צמאונך, בארוחת הבוקר, בכוס משקה חם — זכור ואל תשכח האיך נדבק לשון האסירים לחיכם מחוסר טיפת מים להשקיט את צמאונם, במחנות ההסגר או בקרונות המוות הדחוסים בנסיעות המרוחקות רבת התלאות והיסורים, בחום מחניק ובחוסר אויר לנשימה, ומי אשר ניסה להשיב את נפשו הצמאה בלגימת מים דלוחים במי בורות או מערות — התחייב בנפשו וגויתו נשלכה לתוך בורות הביוב.

זכור ואל תשכח בעת מסב הנך ליד שלחנך הערוך לארוחת הצהרים, האיך התגודדו האסירים בינם לבין עצמם על פירור וגרגיר של לחם, על קליפת תפוחי אדמה יבשה, או על טיפת מרק סחי ומאוס שניתנה בתוך קערת־צואה לחמשה בני אדם, נפוחי־כפן,

ששפתותיהם הוצמדו לשפת הקערה הדלוחה, בכדי לזכות בלגימה מועטה שגרמה לבחילה וגיעול.

זכור ואל תשכח, לפני ארוחתך הערבית, עת עמד האסיר בין השורות, מושפל ומדוכא, לקבל ארוחת הערב שהכילה פת רקוב, תפוחי־אדמה מזוהמים, מרק מגעיל — תוך פחד וחרדה פן ואולי יסטה מבין השורות, ופרגול העור לא יותך על גופו השבור והרצוץ.

עת מתכונן הנך לעלות על יצועך, לישון את שינתך העריבה — **זכור ואל תשכח** את מצבו של האסיר שהצטרך לזחול על „יצועו", על דרגש של עץ, או על הרצפה הקרה כקרח, מבלי יכולת לזוז, לשבת או לעמוד; כשעל משכבו, על ראשו, על ידיו, על רגליו ועל כל גופו רוחשים הכנים ואוכלים את כל גופו, ובטרם זכה לשקוע בתרדמה — והנה בא הנוגש ומעירו תוך צווחות וצריחות: **אאופשטיין!**

*

זכור את העינויים המתמידים והנגישות האין־סופיות של הנוגשים הנאצים בגופו של האסיר האומלל —

ואל תשכח את פחדו וחרדתו התמידי של היהודי משך עשרים וארבע שעות ביממה.

זכור את מכות־הפרגול של המרצחים בקרבנותיהם —

ואל תשכח את בעיטות מגפיהם המסומרים.

זכור אנקתם החרישית של חנוקי הגאזים ומורעלי הציקלון —
ואל תשכח יללת האומללים שנקברו חיים בתוך בורות ושוחות.

זכור את ערימות הגויות שהוצאו ברבבות אלפיהם מתאי הגאז —
ואל תשכח את אפרם הקדוש של מיליוני נשרפים בתוך להבות אש המשרפות והכבשונים.

זכור את אנקת הפצועים ושותתי הדם מכדורי המוות של המרצחים —
ואל תשכח את צווחת האומללים שגופותיהם שוסעו משיניהם החדות של הכלבים המורעבים — ואין להם מושיע.

זכור את קרבנות הרעב וה„מוזלמנים" שמעיהם הצטמקו מחוסר מזון וחרפת רעב —
ואל תשכח את פיות הזועקים לטיפת מים לרווות צמאונם ונפחו את נשמתם בהדבק לשונם לחיכם.

זכור את יונקי השדים ועוללים הרכים שראשיהם שוסעו ונופצו עלי סלע —
ואל תשכח את רבבות אלפי ילדים ותינוקות שנרצחו ונחנקו במיתות שונות ומשונות.

זכור כאביהם של ישישים ונשואי־פנים שכרעו תחת עול משאם —
ואל תשכח יללת הנשים האומללות שכבודן הושפל עד לעפר.

זכור את אשר עשה לך עמלק — **לא תשכח**"!

נספחים

1. מכתב־יזעקה, מאת הרב מיכאל דוב וויסמנדל, על השמדת יהדות הונגריה ומעשי הזוועה באושוויץ.

2. תזכיר של יהודי פעסט לנשיא המדינה — בעיצומם של מפעלי הגירושים ההמוניים.

3. איגרת המופתי הירושלמי לשר החוץ ההונגרי.

קריאת ההצלה של הרב מיכאל דוב וויסמנדל ז"ל, לועד־הצלה בג'נבה, על גירוש והשמדת יהודי הונגריה במחנות ההשמדה באושביץ

ב"ה. ל"ט למב"י תש"ד לפ"ק, במערה סמוכה ללבוב.

שלום וברכה.

הננו שולחים לכם שליחות מיוחדת זו להודיע לכם:

(א) כי ביום אתמול התחילו לגרש מהונגריא היהודים אשר במזרח נהר טהייס, דהיינו, מדינת זיעבענבירגען, קארפאטענרוס־לאנד ומחוז קאשוי. — זהו חלק ראשון של גירוש כל יהודי הונגריא, וחלק ראשון זה מגיע לש"כ אלף נפש הי"ו.

(ב) בכל יום הולכים למסע־גירוש זה י"ב אלף נפש. בכל מרכבה ס"ה עד ע' נפש, בעמידה, בלי לחם ומים, בלי שום יכולת לנקיון, סגור ומסוגר, וגם החלונות אטומים.

(ג) וד' מסעות של מ"ה מרכבות כאלו הולכים בכל יום, באופן שבמשך כ"ה או כ"ו יום יהי' כל החלק הזה מגורש.

(ד) אלו המסעות הולכים כעת מן טשאף (אשר אצל אונגוואר) דרך קאשוי — פרעשאו — ארלאוו — מוסינא — לאושוויץ.

(ה) לאושוויץ הם מגיעים — אחר מסע של ב' או ג' ימים, בלי אויר ואכילה ושתי' ונקיון. גוף אל גוף נדחקים בעמידה, באופן שמספר רב כבר מת בדרך. — הנשארים מהם חיים נפשטים ערומים, והם נדחקים להיכלות ואולמים גדולים, בערמה וקנוני' שהם נכנסים שם לתכלית רחיצה ושם הם נחנקים ע"י עד ציען (אדי גאז), ב' אלפים נפש בכל היכל והיכל בכל יום ויום.

(ו) לפי הידיעה הברורה ע"י כמה עדים, היו שם בסוף חודש פברואר ד' היכלות כאלו. ולפי הנשמע, עוד נוספו עליהם שם היכלות.

(ז) הגויות נשרפות בתנורי שריפה מיוחדים לכך. כל תנור שורף י"ב גויות בשעה אחת בקירוב. בסוף חדש פברואר היו שם ל"ו תנורים כאלו בבירור, ולפי הנשמע נתווספו עליהם.

(ח) לפנים חנקו ושרפו ביער ברעזינקי (בירקענוואלד) הסמוך לאושוויץ, ועתה חונקים ושורפים בהיכלי חניקה ושריפה אשר בבירקענוי — כמו שמסומן למעלה בציור. (למכתב זה צירף הרב ווייסמנדל תרשים של מחנה הרכוז באושוויץ, כולל המשרפות. — המבלבה"ד).

(ט) **אינם משאירים רק אנשים ונשים בעלי כח, מתי מספר,** לתכלית העבודה, של סידור בגדים וחפצים של הנהרגים, ושל חפוש הבגדים והחפצים אחר מטמוניות, ולמען בתי הריגה, ולמען שריפת הגויות, ולמען שאר עבודות מסוכנות לצרכי המלחמה אשר עושים שם.

(י) אלו הנשארים הם מסומנים ע"י מספר השרוף להם על הזרוע יחד עם מגן־דוד שרוף על החזה, והם מתים ונהרגים רובי דרובם אחר שבועות או חדשים, ואחרים חדשים באים תחתיהם. אמנם אלו אשר הולכים לחניקה תיכף מן המרכבה לתוך היכל חניקה, אינם מסומנים, ואין מהם שום עווידענץ. והם כמו צ"ה אחוזים של כל מסע ומסע.

(יא) כבר בחדשי דצעמבער ויאנואר בנו מסילה מיוחדת אל היכלי חניקה ושריפה למען העבודה החדשה של הריגת יהודי הונגריא. (כך ספרו אנשי־סמך שם בתוך הגיהנם, אשר שם מדברים בלי שום בושה ועכוב, בלי שום חשש שישמע אדם בחוץ, כמו שאין חוששים מלאכי חבלה בגיהנם האמיתי שרואים בארץ מה שנעשה שם).

(יב) לפני איזה חדשים היו עוד ב' בתי כליון כמו באושוויץ בפולין: האחת במאלקיני—טרעבלינקי אשר אצל ביאליסטאק, ואחת בבעלזעטץ הסמוך לנהר בוג. בעלזעטץ בבירור, וכפי הנשמע גם מאלקיני, כבר החריבו האשכנזים עד היסוד בלי להשאיר אפילו רושם של רשימה, — ע"י פצצות גדולות של ח' ימים כשקרב לשם מערכת המלחמה ובודאי יעשו כן גם באושוויץ כשתגיע השעה. במאלקיני נהרגו בבירור כ"ה עד ל' אלפים בכל יום — בבעלזעטץ

לא ידענו בבירור. מן מאלקיני כבר שלחו ספור של עד ראי׳ כמו לפני שנה למדינת שוויטץ, וגבית עדותו נעשה בכל אופני חקירה ודרישה בב״ד של שלשה. והיו כאן שלשה עדים, ב׳ יהודים וא׳ אינו יהודי שראו את מסעו למאלקיני. גם מבעלזעטץ כבר שלחנו גבית עדות של עד מפי עד וכן מאושוויטץ כמה פעמים. גם הלום אנחנו שולחים אלו ב׳ העדויות, הא׳ הוא מן אינו יהודי, מאיר פולני שהי׳ שם כמו י״ח חדשים, והב׳ הוא מב׳ יהודים שנמלטו משם.

זהו סדר של אושוויטץ אשר נוסעים לשם עתה, מן יום אתמול והלאה, י״ב אלף נפש יהודים, אנשים נשים, טף וזקנים, חולים ובריאים, בכל יום ויום ליחנק ולהשרף ולזבל את השדות.

ואתם אחינו בנ״י מכל מדינות החופש ואתם שרי מלוכה בכל מדינה: איכה אתם מחשים לרצח הזה, אשר בו נרצחו עד עתה כמו ו׳ פעמים אלף אלפים יהודים, ואשר בו נרצחים גם עתה עשרות אלפים בכל יום? בשממת לבם צועקים אליכם ועליכם יהודים הנהרגים: אכזרים אתם, רוצחים אתם — למען השתיקה האכזרית אשר אתם שותקים, למען חבוק ידים אשר אתם מתחבקים. הלא יש ספוק בידכם למאן ולעכב בעת ובעונה זו. ועל כן, בדם של אלפי אלפים, ובדמעות של אלף אלפים, אנחנו מבקשים ומתחננים ודורשים לעשות מעשים תיכף ומיד:

א) כי שרי המלוכה של כל המדינות, בין לוחמים ובין אינם לוחמים, יזהירו באופן צועק ומצלצל באזני כל העולם **תיכף ומיד את כל העם האשכנזי**, ועתה גם את כל העם של הונגריא, באזהרה חמורה מאד מן הרצח הזה, ויאמרו **בפרסום** גדול שהם יודעים מן כל הנעשה בעבר ומן כל הנעשה בהוה.

ב) והאפיפיור ביחוד יזהיר באופן מאיים ומחריד את שרי ועם הונגריא על זה.

ג) שיעשו פרסום גדול ימים ושבועות על כל גלי ראדיא, ובכל העתונות — לכל הפחות כמו שעשו האשכנזים על השקר של קאטין — מן מעשי בעלזעטץ, מאלקיני ואושוויטץ. הלא שלחנו לכם הספורים האלה. — ולעשות פראפעגאנדע זו בכח גדול ועצום.

ד) לפעול אצל שתי־וערב האדום (אינטערנאציאנאלער־ראט־קרייץ), שיזהירו תיכף ומיד שבאם לא יניחו במשך של ח' ימים קאנ־טראללע של הראט־קרייץ הבין־לאומי תמידית במחנה של אושוויץ ובירקענוי למען יהודי הונגריא אשר הם שולחים שם כעת — אז ידחו לחוץ את אשכנז מן הראט־קרייץ־ארגאניזאטיאן (אולי זה יפעול, שהאשכנזים כדרכם יחריבו את היכלי חניקה ושריפה, ויעשו מעשה פאטעמקין (הסוואה) שם במשך של איזה ימים. וזה טוב מאד, הלואי שיעשו כן).

ה) לנפץ מן האויר את בתי הכליון באושוויץ. הם ניכרים טוב מאד, כמו שמסומן בציור הרצוף. — זה עכוב גדול להרשעים כי הם נצרכים להרוג רק באופן זה של חשאי.

ו) ועוד יותר נחוץ, לנפץ תמיד וכסדר כל הדרכים המוליכים בפרט מן מזרח הונגריא לפולין ובכלל הדרכים מן הונגריא לאשכנז. וביחוד מאד, את הדרך המוביל מן טשאף דרך קאשוי — פרעשאו — ודרך מעדזילאבארצע.

ז) לנפץ תמיד וכסדר את הגשרים והתחנות של קארפאטען־רוסלאנד בכלל, ובפרט קאשוי, טשאף, פרעשאו, מעדזילאבארצע, אשר על אלו הדרכים הולכים גם עשרות אלפים בעלי מלחמה בכל יום ויום, מפולין לרומני ישר והפוך.

משביעים אנחנו אתכם שלא להשהות אפילו רגע, ולראות ולהשתדל כי מה שכתוב כאן בסעיף ו' וז', וגם מה שכתוב בסעיף ה', ייעשה תיכף ומיד, הניחו כל העסקים לפעול את זה! זכרו כי יום אחד של חיבוק ידים הורג י"ב אלפים נפש. ולפעול תיכף ומיד גם את כל מה שדרוש בסעיף א' עד ה' — אל תחמיצו אפילו רגע!

ובכל מעשיכם בזה הנגו מזהירים אתכם בכל מיני זהירות, שלא להזכיר בכל ספורי מעשיות ששלחנו לכם שם איש יהודי, בין חי בין מת, אשר נזכר בגבית עדות. חי לא תזכירו כי מיד יהרגו אותו, ומת אל תזכירו כי יהרגו את משפחתו. ולא תזכירו בגבית עדות של יהודי אושוויץ שנמלטו, מאיזה ארץ נגרשו ומתי נגרשו ומתי נמלטו, באופן שלא יהי' מקום להינקם או ממשפחתם או מכל יהודי

ארצם אשר חיים עוד. שימו את כל גבית עדות של אלו היהודים בפה של אותו איש אינו־יהודי הנמלט. גם הנומער של אלו היהודים לא תזכירו. הזהרו מאד מאד על זה. חלילה וחלילה שתעברו על זה או שילמדו מדבריכם לדעת מאיזה ארץ או מאיזה רוח קבלתם זאת הידיעה. רק שימו הכל בפה אינו־יהודי והמשיכו הכל למקור אינו יהודי. כי רב מהרבה שלמנו כבר מס־דם שלנו — ולתקוני שולחים אנחנו לכם את זה ולא לעוות.

ומלבד כל זה עליכם לשלוח כסף — אלפי אלפים — לכלים נחשבים. הכסף הזה נצרך:

א) לשוחד. כי הרבה רוצים כעת לסייע אם יקבלו כסף אשר בו חושבים להנצל בשעת פורעניות שלהם. למשל, כשיתהווה איזה עכוב בהונגריא על ידי פצוץ המסילות, יפעול הכסף הזה, שיעשו מן העכוב הזה הלכה למעשה, ויפעול הכסף עכ״פ לעכב את המהירות ואת הזריזות.

זכרו כי בימים ראשונים של כבוש הונגריא נשאו ונתנו הרשעים עם היהודים לעכב את הגירוש ע״י בצע כסף, ושאלו ס׳ פעמים אלף אלפים ולא הי׳ לתת אלא ב׳ (שנים, — אין זה טעות סופר), ועל זה נתמלאו חימה. ולפי דעת כמה בעלי אחריות זהו אבי אבות החימה השפוכה עתה שם.

ב) ע״י כסף אפשר להציל אלפים ואלפים, ע״י כתבים מזוייפים וע״י מטמוניות.

ג) לצורך בנין בונקער, מטמוניות, שצריך להכין שם מזון לכמה חדשים.

ד) עבור ילדים להטמינם אצל אינם יהודים.

ו) עבור פליטים שבורחים מן ארץ לארץ בארצות הדמים הללו.

ז) לתת ביד כל שוטר, גדול וקטן, להציל נפש.

ח) לקנות היכולת לעכב הלכה למעשה, ע״י פרעות ופצוצים ומחאות בכח.

היודעים אתם כמה כסף נצרך לכל זה? אם תשלחו י׳ פעמים אלף אלפים שטרי בני־ברית בכל חודש וחודש, לא שלחתם הרבה. — וכמה אתם שולחים?

אחינו בני ישראל! האם נשתגעתם? האין אתם יודעים באיזה גיהנם אנחנו חיים? למי אתם שומרים את הכסף? למה אתם ממתינים עד שאנחנו שולחים שליח לבקש ולחנן מן הגיהנם שלנו אליכם, וכל תחנונים שלנו אינם פועלים אפילו פעולה של עני העומד בפתח. אתם משליכים לפנינו אחר כמה הפצרות — פרוטות. רוצחים משוגעים, מי הוא הנותן צדקה, אתם הנותנים פרוטות מגובה־ במותיכם או אנחנו הנותנים דם ודמעות בעמקי תהום! מי נותן לכם רשות לשאול ממני דין וחשבון ונתינת בודזשעט, כמו במשא־ ומתן על בגדים וחפצים, בטרם שתתנו לנו אחד אחוז מרבבה ממה שאנחנו צריכים!

רק באחת אנחנו יכולים לדון אתכם לכף זכות, כי אין אתם יודעים, וזה אפשר כי גם רובא דרובא של היהודים פה אינם יודעים, הם מאמינים שהם הולכים למלאכה או לפנות מקום. הרשע עושה מעשהו כ״כ בערמה וכ״כ בסתר עד שאינם יודעים רק יחידים. ופה א״א שאלו היחידים ידברו עם ההמון, כי איש אינו בא בקשר רק עם יחידים. הרשע הזה מצוה על יחידים, אשר חיים בבתי הכליון של אושוויץ בירקענוי—לובלין וכו׳, לכתוב מכתבים שיש להם כי טוב וכל טוב, והוא משטה גם את היהודים פה, ועל כן הם הולכים לתוך המרכבה — ומה גם כי כבר עייפים ויגעים מן צרות צרורות זה חמשה שנים מן רעב וחולאים.

אמנם לכם כבר ספרנו כמה פעמים את הנעשה באמת. האפשר שאתם מאמינים לזה הרשע הרצחן יותר ממה שאתם מאמינים לנו הנרצחיו? האפשר זה?! השי״ת יפקח את עיניכם ויתן לכם הזכות והיכולת להציל בשעה האחרונה את שארית הפליטה.

אני מבקש את ידידי הרב שלמה ש״פ נ״י, אשר למדתי עמו לפני שלמד בסלאבאדקא ואשר אני עדיין באותו מקום, אשר הוא יודע, שילך לתוך הלאמבעטפאלאס (מעונו של הארכיבישוף מקאנ־ טרבירי באנגליה, אל דאן ואל הראש שלו, ויאמר להם ויראה להם כל מה שמגיע לאזני אינם יהודים, ויגיד להם כי זה צעקת אותו האיש שהי׳ אצלם בשנות תרצ״ח ותרצ״ט — שיודע בכל מה שנעשה כאן.

ואחר כל הדברים האלו, אל תשכחו על העיקר שהוא במדה מרובה הלכה למעשה, והוא מה שכתוב בסעיף ה' ו' ז' בתחילת עמוד ב', וגם כל מה שכתוב בסעיפים א' עד ה' בתחילת עמוד ב' 8 הוא הוא העיקר שצריך לעשות תיכף ומיד, והוא העיקר אשר בכחו לבטל את מעשה הרשעים באופן מכריע. השי"ת שומר שארית ישראל, יחוס וירחם ויושיע. כעתירת הכותב בתוך ים דמעות של כנסת ישראל.

המצפה לישועה

מיכאל דוב

פניית יהודי פעמט לנשיא מדינתם, המתחננים לנפשם לבל יגרשום מגבולות המדינה — לאחר גירוש יהודי מדינה זו בהמוניהם:

בשם הועד הזמני העברי, המאושר במספר 1520/944 ע"י הממשלה, אשר אישרה כי רק לנו הזכות לדבר בשם היהודים — באנו בהכנעה גדולה לפני מעכה"ר לעוררו מפני המצב האיום והנורא אשר קרה ליהודים, ואפילו לכת הזו אשר מזמן החליפו את אמונתם והמירו אותה בדת נוצרית. לריבוא רבבות אנשים החל הגירוש מחודש מאי 1944, בכל מדינת הגר. מידי יום ביומו גובר הגירוש, וחרדה ואימה ממלאים את לבותינו לגורלנו האיום. בשעה האחרונה ובשם הנצחיות, מגביהים אנו את קולנו בשבר רוחנו לבקש מכה"ר הממשלה הרוממה, ובהשתדלותו הגבוה, כי תיאות ממשלת הגר לשים קץ לגרוש היהודים ואנשים נקיים מכל עוון ולא להובילנו מחוץ לגבולות מדינתנו הרמה. היהודים במדינתנו, בעת האחרונה סבלו מגזירות אשר הובילונו אל גורלנו המר בלי שום תוחלת למדינתנו, כפפו ראשינו לגזירות החדשות אשר מתחדשות בכל יום ומחמת הגזירות אבדו את הוננו, בית מולדתנו וזכות אזרחותינו. לא רק זכויות המדינה אבדנו — גם בבחינת תואר האדם לא נחשבנו. נסגרנו בגיטאות ורק שאר זקנינו טפינו ונשינו נאספו והובלו בקרונות חתומים מחוץ לגבולות המדינה. בתחילה היה הגירוש רק משטח מזרח צפונית ודרומית של המדינה, ועכשיו עבר הגירוש לכל קצוי המדינה. הנמוק היה, שמצב המלחמה השורר במדינה בשטחים הסמוכים לגבולות פולין, מחייב את הגירוש ממזרח צפונית ודרומית. טעם זה נתבטל לגמרי, וגם לשוא היתה תקוותנו כי היהודים נאספו רק כדי לשלוח אותם לעבודה, בראותינו כי גם החולים והזקנים הובלו מן המדינה.

עד ה־19 ביוני הגיע מספר המגורשים ל־427000 (ארבע מאות עשרים ושבע אלף) בערך חצי מיושבי המדינה היהודיים. מספר זה נחלק לפי המקומות דלהלן: —

מונקאטש	26,000	סיגעט	8,000	נאדקאניזשא	9,000
סאטמאר	24,000	חוסט	10,000	סארוואש	2,500
קאשוי	12,000	ווישוי	8,000	זאבאדקא	3,500
איהעל	13,000	סקלענדא	5,000	סעגעד	4,000
מישקולץ	21,000	לעווא	4,000	ביסטריץ	8,000
ערלוי	9,000	מ. איזא	3,000	קלויזנבורג	22,000
אטוואן	12,000	בארד־פלאו	3,000	דעש	10,000
ג׳ארמאט	4,000	טרדשא	2,000	גרוסווארדאן	36,000
שאפרון	4,000	טעטש	10,000	וואשערהילי	6,000
קאמארום	8,000	גירעזאזא	20,000	סאסרעגען	8,000
ערשקאויבאר	7,000	מאטע סאלקא	17,000	שימלוי	7,000
סערדעהילי	8,000	קישוארדא	12,000	טפלדשוין	3,000
אונגוואר	14,000	ג׳ר	5,200	שרוואר	1,000
בערעגסאז	10,000	באיא	8,200		

כל אלה הובלו מן הגטאות, נשים וטף, זקנים וחולים, אל גורל בלתי ידוע. רבבות אומללים שנשארו עוד בשטחים אחרים מובאים לקרונות וגם להם צפוי אותו הגורל כמו שאר היהודים אשר הוטענו כבר על הקרונות. לאחר שמועות וידיעות ניתן לנו להאמין, כי בקרוב גם תושבי עיר הבירה פסט יגורשו ויובלו בקרונות מחוץ לגבולות המדינה, ועם זה תתפטר מדינתנו מן היהודים.

כבוד מעלתו והוד ממשלתו:

בשם הנצחיות ובשם האחריות הכוללת, נרים את קולנו בעבור מליון הנפשות הישראליות אשר בזדון רוצים להשמידם, כאשר כל ההיסטוריה האנושית אינה זוכרת פעולה כזו. אין להניח למיליון נפשות נקיות מכל עוון ואשמה לגרושם, ואם יש ביניהם אשר חטאו כלפי המדינה, יענשו לפי חוקי המדינה, אבל לא להעניש את כלל היהודים במדינה בלי משפט, זקנים

נשים טף וחולים! ולכן, כל אחד, אשר יש בו רוח אמת, מחוייב להרים קולו נגד הפורעניות ופרעות אלה נגד ילדים יונקים וחולים אשר מטעינים אותם בקרונות, במצור ובמצוק, בלי מזון ובלי בגדים, ונשלחים לדרך בלי קץ, למקום אשר משם לא ישובו.

כבוד הוד מלכותו,

כשם שאנחנו שואלים חנינה לרבבות נפשות, כך אנחנו צריכים לראות את האינטרסים של המדינה, מדינת הגר. במלחמה כבדה עומד צבא ההגנה בגבולות מדינתנו, ובעורף דרושים אנשים שיספקו את כל צרכי המלחמה והחיילים, בכלכלה ובתעשיה. ולכן אנחנו מבקשים, כי תנתן לנו האפשרות בכל כוחנו לשמש את צרכי המדינה לעבדה ולשמרה, ולאחר המלחמה נתן את גורלנו בידי העם, והוא ידון אותנו לפי דת האמת של המדינה. ברגשי כבוד אנחנו מציעים את תכניתנו זו לשר כבוד ראש המדינה ולשר הבטחון במדינה, להוכיח כי תכנית זאת תועיל למדינה, כי גם במדינת סלובקי השתמשו ביהודים בדרך זו ומתוצאותיה פרחה המדינה. אנו מבקשים כי גם לנו תנתן אפשרות זו ותקוותינו שנלקח לעבודה לטובת המדינה.

כבוד הוד מלכותו,

עד עכשיו נשלחו במשלוחים השונים אל מחוץ לגבולות 50% מן היהודים שבמדינה ואנחנו מבקשים חנינה לאלה שנשארו בחיים עוד במדינה ולילדיהם הנקיים מכל עוון ואשמה. תולדות מדינת הגר מוכיחה כי היהודים לקחו חלק בבניינה ובכל התקופות היו קשורים לשאר תושבי המדינה בימים הטובים כבימים הרעים, ואנו מבקשים רשות לחזור על דברי שר התעשיה מר סאסלאיוש אשר נאם בעיר נירעדהאזא אשר אנו מקווים כי דיבר בשם כל הממשלה הרמה ודבריו היו בשאלת היהודים במדינתנו: „לא ע"י השנאה האנטישמית

נביא סדר. אנחנו לא רוצים להשמיד את האומללים של עם אחשורוש. רצוננו הוא, לאחר שארכה גלותם, שימצאו גם הם מדינה עצמאית באיזו פינה עלי האדמה".

כבוד הוד מלכותו,

אנחנו בלי ספק מאמינים ביושר ובאמת של עם הגר, כי אין ברצונם לפרוע ברבוא רבבות נפשות נקיות מכל עוון להשמידם. אנחנו מאמינים ובטוחים בכבוד הוד מלכותו אשר ביושר נוסד חסדו. אנחנו מאמינים במציאות הקדושה של האדם וגם בממשלת הסדר העולמי ומוראל הנצחי. חיי ילדינו, בידי הוד מלכותו הם ובידי עם הגר הנצחי הוא נתון. בשעת גורלנו האיום, ובפחד לבבנו וגם בתקווה רבה, אנו פונים לכבוד הוד מלכות בהכנעת נפש, לרחמנו ולשים קץ מיד לשוד ולגירוש, ולתת צו, כי היהודים שנשארו, ישמשו בהם לבנין המדינה ובמלאכות לטובת המדינה. גם היהודים אשר הובלו עתה לחוץ מן הגבולות, מבקשים את כבוד הוד מלכותו להשתדל בעבורם, ושגם להם תהיה האפשרות לחיות עם משפחותיהם ביחד בתנאים אנושיים כמו הפועלים האחרים הלא יהודים, המובאים מעבר לגבולות הגה. ארכה בקשתנו בענין הצלת ריבוא רבבות הנפשות ואנו מבקשים מכמ"ע להיות לנו למחסה, ולתת בהקדם את הפקודה האפשרית כדי למלא את בקשתנו.

ברגשי נתינות אזרחיו האמיתיים,

בהכנעה עמוקה, כבוד מעלתו והוד ממשלתו:

בשם המועצה הזמנית של הועד העברי במדינת הגר
סגן שטרן שאמע

איגרת המופתי הירושלמי, ששלח מברלין, אל שר החוץ ההונגרי:

אל כבוד שר החוץ של מדינת הגר בפסט.

ברלין 22.6.1944.

במלחמה הזאת נוסעים יהודים רבים מן הבלקן לקבוע ארץ מולדתם בפלסטינה. גם העתון היהודי „אינפורמציון דע פלסטינה" מיום 14.4.1944 כותב, כי מספר היהודים אשר הגיע לפלסטינה בחודש אפריל מגיע ל־1000 איש, והעתון „לונדונר טיימס" מתאריך 21.344 כותב, לפי ידיעות מארצות ערב, כי משלוחים של טרנספורטים נוסעות לפלסטינה, דרך טורקיה. וועד העליה העברית לבדו ארגן ושלח 5000 צעירים וילדים מיהודי הבלקן. מתחילת המלחמה עד עכשיו היתה להם האפשרות להביאם לפלסטינה ולהציל אותם מן הגהינום של הנאצים, ורבים מהם התגייסו לבריגדה בצבא הבריטי וחלק מהם הלכו לחקלאות והיו גם לבעלי מלאכה מאומנים. זהו חלק קטן מן הנזק אשר היהודים יכולים להביא, וזה למעלה משנה כי היהודים הפועלים בחשאי במדינת הגר מקיימים קשרים עם האינטרנאציונאל ומעבירים אליהם סודות המדינה. חוץ מן הנזק שהם מביאים ע"י שעושים תעמולה מזוועות הפליטים, שנוספו על חשבון האזרחים הערביים בפלסטינה, ובעיני הערבים נראה כי היהודים הבאים לפלסטינה הם נגד הערבים, והרדיפות ופורענות שממשלת הגר מפעילה נגד היהודים זוכה לתשואות חן אצל הערבים. אמנם אני מאמין כי היהודים יבחרו להם את הזמן המתאים לברוח למדינת תורכיה ומשם יעלו לפלסטינה. את הדרך לתורכיה הם עושים דרך רומניה או בולגריה ולכן אבקש מממשלת הגר לתת פקודה לשומרי הגבולות שימנעו מן היהודים בכל כוחם לעבור את הגבול בסתר או בגלוי ואני מקוה שממשלת הגר תמצא עצה להפר את זממם של היהודים.

חאג' אמין אל־חוסייני, מופתי